

Сергій Шевченко

ПАВЛІВКА
Село в історії
Наддніпрянщини

Кіровоград – 2013

ББК 63.3 (4УКР)6

УДК 9 (С2)2

Ш 37

Шевченко С.І. Павлівка. Село в історії Наддніпрянщини: Історичний нарис. – Кіровоград: ПП “Центр оперативної поліграфії “Авангард”, 2013. – 179 с.

Рецензенти:

Житков О.А., кандидат історичних наук, доцент, заступник завідувача кафедрою історії України Кіровоградського держпедуніверситету ім. В. Винниченка.

Ковальков О.І., кандидат історичних наук, старший викладач кафедри всесвітньої історії Кіровоградського держпедуніверситету ім. В. Винниченка.

У книзі розповідається про головні віхи історичного розвитку села Павлівки Світловодського району Кіровоградської області та навколишньої території від археологічної доби. Головну увагу приділено XVIII – XX століттям, починаючи від козацьких часів.

Рекомендовано до друку вченою радою Кіровоградського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка 25 квітня 2013 р.

Пам’яті моїх батька Івана й мамі Марії Шевченків, дідуся Григорія, бабусі Харитини, дядька Івана, тіток Ганни й Ніни Заболотних присвячую.

ISBN

© С.І.Шевченко, 2013.

ПОГЛЯД У МИНУЛЕ ЗАРАДИ МАЙБУТНЬОГО

Павлівка. Маленька батьківщина тисяч сучасників – громадян незалежної України, а також закордонних держав, багатьох поколінь предків. Село кіровоградської Наддніпрянщини розташоване в славному краї вітчизняної історії та сьогодення у Світловодському районі.

Територія села обживалася ще в археологічну добу. Відлік історії власне сучасного поселення ведеться з часів Запорозької Січі та Гетьманщини. В добу імперії Романових місцеві селяни мріяли про національне й соціальне визволення, час політичної й збройної боротьби за яке настав у 1917 – 1921 роках. Існуючі на цих землях поселення Павлівка й Свинарка у ХХ столітті об'єдналися в одне. Переселення сюди частини мешканців із зони затоплення Кременчуцьким водосховищем, функціонування десятків соціальних об'єктів, близькість нового міста Світловодська, спорудження біля Павлівки заводу твердих сплавів і тугоплавкого дроту перетворили село на одне з найрозвинутіших і найбільших на сході Кіровоградщини. Уродженці, мешканці села поповнили лави космонавтів, народних депутатів, докторів і кандидатів наук, генералів і офіцерів, письменників. Більшість же традиційно займалася споконвічною селянською, хліборобською працею. Відлучаючись від роботи в полі, на фермі, на городі лише в часи, коли треба було збройно боронити рідну землю.

Багата історія села ще не висвітлена бодай у місцевих краєзнавчих збірниках, вже не кажучи про окрему книгу. Між тим, уже не лише здобутки, а й соціально-економічні проблеми села ХХІ ст., можлива приватизація землі спонукають звернутися до його минувшини. Факти для цього містять матеріали Світловодського міського та Кіровоградського обласного краєзнавчих музеїв, документи Держархіву Кіровоградської області, книги обласної універсальної наукової бібліотеки ім. Д. Чижевського (його батько 110 років тому відвідував Свинарку). На їх базі і написано історію села з найдавніших часів до початку 1920-х рр., що склало частину цієї книги. Перше висвітлення минувшини поселення за такий великий період не виключає можливих суб'єктивних помилок,

зокрема, в ідентифікації географічних об'єктів. Скажімо, назва Свинарка (річка, село) є характерною для кількох регіонів. Відсутність карт, об'єктивних документів XVIII століття обумовлюється періодами заселення і знелюднення краю, незацікавленістю у фіксації реальних фактів з боку польських та російських колонізаторів, заборонами царської та радянської цензур. “Білі плями” в історії Свинарки й Павлівки ми компенсували даними по сусідніх та інших селах Світловодщини, Онуфріївщини, Кременчуччини (Полтавська область). Їх мешканцям може бути цікавим наведений тут матеріал. Автор книги обрав історію саме Павлівки, села свого дитинства та юності.

До другої частини книги увійшли два матеріали автора (про війну та пресу 1961 р.) і переважно списки, спогади, газетні статті, коментарі тощо, що сприятиме потенційному автору (авторам) історії села періоду СРСР та незалежної України. Необхідно провести виявлення документів 1920-х – 1990-х рр. у Держархіві Кіровоградської області, а також у Світловодському райдержархіві. Починаючи з березневих чисел 1961 року в обласній бібліотеці ім. Д. Чижевського зберігаються новогеоргіївські – хрущовські – кремгесівські – світловодські газети. Літопис села закарбований і в легендах, переказах, спогадах старожилів, які бажано б записати. Маємо віддати шану місцевому вчителю Андрію Шаповалу, який, не будучи істориком, за покликом душі збирав усні джерела, епізоди минувшини, починаючи від козацьких часів. Факти з історії Павлівки концентрувалися в 1960-х – 1970-х рр. при підготовці книги “Історія міст і сіл Української РСР”.

Сподіваємось, книга стане в нагоді павлівчанам учням, вчителям, представникам інших професій, депутатам, ветеранам, вихідцям із села, краєзнавцям Наддніпрянщини, дослідникам сільської історії Кіровоградщини.

ТАЄМНИЦІ КУРГАНІВ

Родюча рослинністю, багата дичиною, щедра рибою Наддніпрянщина здавна мала сприятливі умови для її активного обживання. Тут прокладали свої стежки збирачі, мисливці й рибалки. Край загосподарьовували давні землероби й пастухи. Його багату, давню історію ілюструють випадково знайдені чи викопані фахівцями матеріальні свідчення життєдіяльності наших предків, а також інших народів, які, кочуючи, мігруючи, різночасно тут осідали. У ХІХ ст. випадково виявлено крем'яну сокиру, гранітні молоток і клин, печеру, два городища, оточені насипом, в районі с. Табурища, городище біля с. Браїлівки [1; 70, 93–94, 100, 105]. У Кіровоградському обласному краєзнавчому музеї зберігаються археологічні знахідки зі Світловодська та навколишніх сіл [2]. Серед них – викопані у 1950-х роках під час будівництва Кременчуцької ГЕС в тодішньому селі Табурищі сапи епохи міді (II половина III тисячоліття до нашої ери), молоток із рогу оленя, фрагмент сапи з рогу [3]. Найбільшою ж кількістю старожитностей тут представлений райцентр. До сховищ та експозиції музею потрапили з розкопаних у 1975, 1979 – 83 роках скіфського (IV – III століття до н. е.), а також сарматського курганів численні скляні намистинки, сережки з бронзи [4] та срібла, наконечники стріл, дзеркала, браслети, уламки амфори, ножі, шило, меч.

Сива давнина павлівських земель в музеї представлена чотирма уламками (розміри – 3×3,5 та 5×4,5 см) глиняної ліпної посудини з плоским дном і злегка відігнутих назовні вінчиком. Ці залишки зрубної культури епохи бронзи підняті з одного із павлівських курганів у серпні 1978 року [5]. Згадана культура отримала назву за способом поховання у зрубках (ямах з дерев'яними конструкціями різного виду), датується кінцем XVI – XII ст. до н. е. Тоді серед населення був поширений культ вогню. Соціальна структура мала складний багатоступеневий характер. Поселення племен розміщувалися в заплавах. Використовувалися в різний час і на різних територіях, зокрема, орнаментовані гострореберні горщики, слоїки, металеві серпи, сокири, молотки, зернотерки, кремінні скребки, проколки, кістяні та рогові шила, наконечники стріл, гарпуни,

гудзики. Ці племена вели осілий спосіб життя з високим рівнем розвитку ремесел, землеробства, скотарства [6, 95]. Завершуючи ж екскурс до обласного музею зазначимо, що і в основі його палеонтологічної колекції знаходяться рештки давніх зубра, мамонта, лося, бізона, тура, оленя, південного слона, коня, виявлені в 1950-х – 1980-х рр. в с. Табурищі, при будівництві Кременчуцької ГЕС, на Власівському гранкар'єрі. Є тут навіть скам'янілий листок пальми, знайдений у Табурищі [7]. А 2010 р. з Наддніпрянщини надійшов фрагмент, вірогідно, давнього кита (базелозавра). Палеонтологічні й археологічні предмети цього краю демонструються і в Світловодському міському краєзнавчому музеї [8] та археологічному музеї ім. Н. Бокій Кіровоградського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка [9].

Як свідчить “Історія міст і сіл Української РСР” (1972 р.), поблизу Павлівки досліджено курганні поховання доби бронзи (II тисячоліття до н. е.) і скіфського періоду, виявлено поселення чорноліської (VIII – VII ст. до н. е.) та ранньослов'янської черняхівської культур [10]. У перший із згаданих періодів людина винайшла метал – бронзу (сплав міді з оловом, свинцем, цинком, деякими іншими компонентами), з якої виробляла більш ширший асортимент знарядь праці, зброї, прикрас. Бронзові вироби завозилися з інших регіонів або створювалися на праукраїнських землях. У бронзову добу завершилися процеси першого суспільного розподілу праці (на землеробство і скотарство), розвивається орне землеробство, формується і поширюється общинне ремесло, виникають спеціалізовані майстерні з виготовлення серпів, тесел та інших знарядь праці, використовується упряжний кінь і колісний транспорт, виокремлюється племінна верхівка, сім'я стає моногамною (парною), формуються великі етнокультурні спільноти [11, 33]. До бронзового віку відносяться і пам'ятки білогрудівської культури, знайдені на землях Павлівки, Озер, М. Скельової [12, 68].

Як називали себе давні люди, ми не знаємо, то ж низку таких етнокультурних утворень за дописемну добу іменуємо умовно, зокрема, за географічними об'єктами, де вперше археологи знайшли старожитності невідомої до цього науці культури. За назвою лісу на Кіровоградщині було найменовано Чорноліську культуру (XI – VIII ст. до н. е.). Неукріплені поселення племен чорнолісців займали надзаплавні низини

тераси річок, а укріплені городища – миси їх корінних берегів. Житла були наземними або напівземлянковими, площею 60 – 100 м². Стіни зводили по дерев'яному каркасу і обмазували глиною. В середині влаштовувалися глинобитні печі чи відкриті вогнища. Вздовж стін розміщувався керамічний ліпний посуд, кам'яні зернотерки, інші побутові речі. У житлах чи за їх межами влаштовувалися ями господарського призначення. Використовувалися кам'яні, кістяні, металеві знаряддя. Основу господарської діяльності становили землеробство і скотарство, важливу роль відіграло металообробне виробництво [13, 144 – 146] [14, 302 – 303].

Скіфи мешкали у степовій та лісостеповій зонах в VII – IV ст. до н. е., залишивши тут свої кургани. Один з них (V ст. до н. е.) розкопав біля Табурища 1916 року херсонський археолог В. Гошкевич, виявивши золоті прикраси. Скіфські поховання засвідчують значне майнове розшарування у їхній державі, яка мала добре озброєне і організоване військо та високопродуктивне господарство. До курганів простих скіфів клали зброю, прикраси, жертвну їжу, залізний ніж, до поховань заможних скіфів – значне військове спорядження, 1 – 2-х забитих коней. У курганах знаті (“царських”) знаходять золоту оздоблену зброю, прикраси, коштовний посуд, залишки коней, транспортні засоби тощо [13, 154 – 162]. Згадку про Дніпро тих часів залишив грецький історик Геродот, називаючи його після Дунаю найбільшою рікою: “На нашу думку, він найбільш плодovitий не лише між скіфськими річками. Він має найкращі й найпридатніші для худоби пасовиська, він же має щонайбільше доброї риби. Вода з нього найприємніша для пиття; він пливе чистий між іншими каламутними. Над його берегами найкращі посіви; в місцях, де не сіяно, родить висока трава...” [15, 47].

Представники ранньослов'янської черняхівської культури (III – поч. V ст. н. е.) будували житло напівземлянкового типу розміром 6 – 9, 10 – 24 м², господарські споруди (ями-сховища, наземні глинобитні будови). Площа поселень сягала від 2 до 20 га. У господарстві використовувалися різноманітні предмети посуду (гончарні й ліпні зернотерки, горщики, миски, глечики, вази, скляні кубки, кістяні вироби (проколки, гребені), залізні сокири, лемеші. Основу господарства складало орне землеробство. Високого рівня досягли ремесла, чорна та кольорова

металургія, металообробка. Розвинутим було тваринництво [16, 300 – 301].

На території Павлівки знайдено кілька римських монет [8]. У зв'язку з цим зазначимо, що в дорадянський час із пагорба, розмитого водами Тясмину біля м. Новогеоргіївська висипався великий скарб срібних римських монет (у т. ч. імператорів Нерви, Траяна, Адріана, А. Пія, М. Аврелія, Луцилли Антонія), які пастухи носили шапками. А на схилах гори вздовж Дніпра біля Табурища у ХІХ ст. знаходили татарські монети. Ходили перекази, що в околицях цього села сховані великі багатства. Скарбошукачі розрили немало древніх курганів, копали прибережну гору, знайшовши червоний мідний казанок, вугілля, каміння незвичного вигляду, але золота, срібла чи грошей не виявили [17; 14 – 15, 17 – 18]. Водночас, по чотири золотих пластинки і дротинки-спіралі виявлено в районі шляху з Миронівки на Срібну, золоту сережку візантійського типу – поблизу Новогеоргіївська [1; 136, 175], срібну гривну – біля Микільського.

До наших днів на павлівських землях дійшло багато свідків минулих тисячоліть, яких не торкалася лопата шукача скарбів чи археолога. 33 кургани розташовані на північний і південний захід, схід і південь за 0,2 – 6,5 км від села. Їх висота становить 0,3 – 3,5 м, діаметр: 15 – 35 м. На поверхні одного з них, виявленому та обстеженому кіровоградським археологом Н. Бокій 1969 року на неширокому, порізаному балками плато в межиріччі Цибульника та Омельника над долинами річок на висоті 50 – 55 м, знайдено уламки кісток. Інші давні поховання знаходяться на невеликому плато правого берега Дніпра, висотою над річковою заплавою 50 – 95 м. Три кургани розташовані окремо, інші – в семи курганних групах. Вказаного року ці пам'ятки взято на державний облік. Обстеження, проведене 1988 року науковим співробітником Кіровоградського обласного краєзнавчого музею О. Орликом засвідчило, що кургани не розкопувалися, але більшість із них розорювалися тракторами під час польових робіт [18].

Загалом, перші кургани в Україні з'явилися приблизно за 4,5 тисячі років до нас (тоді в Єгипті виростили кам'яні піраміди), коли їх почала насипати частина племен переважно у степовій, меншою мірою – в

лісостеповій зонах. В ту епоху людина одомашнила тварин, започаткувавши скотарство, застосувала перші метали для виробництва знарядь праці і зброї. Первісна висота і діаметр курганів були невеликими (але, звісно, більшими, ніж дійшли до наших днів). Вождів, старійшин ховали у більших курганах, для спорудження яких у тодішніх умовах потрібен був значний час. У майбутньому до них могли робити підзахоронення, збільшуючи розміри насипів.

...Стоять навкруги села кургани із сивої давнини, як вартові, оберігаючи тисячолітню історію його земель, нагадуючи павлівчанам, що вони є продовжувачами древніх традицій предків, спадкоємцями багатопластової культури своїх далеких предтеч, які першими обживали цей життєдайний край над Борисфеном-Славутою.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА

1. *Ястребовъ В.* Опытъ топографическаго обозрѣнія древностей Херсонской губерніи // Записки Одесскаго Общества Истории и Древностей. – Т. XVII. – 1894. – С. 63–176.
2. Кіровоградський обласний краєзнавчий музей (КОКМ). – КОМ, 4281 А–216/2, 4967 А–215/1 та ін.
3. Там само. – КОМ, 3260 А–190/2, 3262 А–192, 1070 А–28, 1231 ФО–51.
4. Там само. – КОМ, 14830 А–724 та ін.
5. Там само. – КОМ, А–748/1–4.
6. *Махортих С.В.* Зрубна культура // Словник-довідник з археології. – К.: Наук. думка, 1996. – С. 94 – 95.
7. КОКМ. – П-23, П-24, П-26, П-27, П-28, П-29, П-31, П-32, П-33, П-34, П-35, П-43, П-45, П-55, П-57, П-137, П-148, П-180 та ін.
8. Світловодський міський краєзнавчий музей. – Експозиція.
9. Археологічний музей ім. Н. Бокій Кіровоградського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка. – Експозиція.
10. Павлівка // Історія міст і сіл Української РСР. Кіровоградська область. – К.: УРЕ, 1972. – С. 725; *Беркович М.Е.* Археологические

пам'ятники Кіровоградської області. В допомогу учителю. – Кіровоград: Облиздат, 1955. – С. 34.

11. *Махортих С.В.* Бронзова доба // Словник-довідник з археології... С. 33.
12. *Пархоменко Г.* З історії археологічних досліджень Світловодського краю // З глибини віків: Збірка нарисів та статей з археології Кіровоградщини. – Вип. 1 // Матеріали ІV обласних краєзнавчих Куценківських читань. – Кіровоград, 2012. – С. 66–71.
13. *Винокур І.С., Телегін Д.Я.* Археологія України: Підручн. для студ. істор. спеціальностей вищ. навч. закл. Вид. друге, доп. і пер. – Тернопіль: Навч. кн. – Богдан, 2005. – 480 с.
14. *Махортих С.В.* Чорноліська культура // Словник-довідник з археології... С. 302–303.
15. *Геродот* із Галікарнасу. Скіфія: Найдавніший опис України з V століття перед Христом. – К.: Довіра, 1992. – 72 с.
16. *Симоненко О.В.* Черняхівська культура // Словник-довідник з археології... С. 300–301.
17. *Гошкевич В.И.* Клады и древности Херсонской губернии. Книга первая съ художественными иллюстраціями. – Херсонь: Типографія “Юга” (В.И. Гошкевича), 1903. – 138 с.
18. Поточний архів редколегії книги “Звід пам’яток історії та культури. Кіровоградська область”. – Кіровоград.

ВІД КОЗАЦЬКОГО КОРЕНЯ

(на рубежі Січі й Гетьманщини)

У часи Київської Русі виникає Крилів (Крилов), напевне, найдавніше поселення на території Кіровоградщини, назва якого дійшла до наших днів. Постав він у стратегічно важливому місці – на лівому березі Тясмину при впадінні в Дніпро, яким проходив шлях “із варягів у греки”. (“Дніпро-брат” буде оспіваний у козацьких піснях. Лоцмани велику ріку називали “Козацьким шляхом”, що зафіксував Д. Яворницький.) Із крилівських земляних валів, через дерев’яний частокіл русичі зірко спостерігали за появою можливого ворога зі східних степів, готуючись до оборони українських теренів від войовничих вершників-нападників. Наддніпрянці хоробро боролися проти переважаючих сил монголо-татарських і польських загарбників.

У жовтні 1625 року біля р. Цибульника українські козаки, очолювані запорізьким отаманом Марком Жмайлом, мужньо відстояли свій табір від переважаючих сил польської армії (до якої входили і німецькі найманці) коронного гетьмана Конецпольського, завдавши нападникам великих втрат. На місці табору повстанців згодом виникло поселення з козацькою назвою Табурище (тепер – у складі Світловодська). Вирішальна ж битва тоді відбулася через кілька днів біля озера Курукового (поблизу Кременчука), де козаки знищили чимало кінноти й піхоти противника. Через десять років до Крилова увійшов запорозький гетьман Іван Сулима (за хоробрість у боротьбі з турками мав золоту медаль від Папи Римського), закликавши міщан і селян стати на боротьбу проти шляхти. Військо гетьмана нереєстрового запорозького козацтва Павла Бута двічі дислокувалося у місті, коли воно ставало неформальним центром антипольського повстання. 1638 року в околицях поселення діяли запорожці полковника Карпа Скидана. Чимало наших земляків серед перших добровольців влилося до війська Богдана Хмельницького навесні 1648 року [1, 701].

Із звитяжних часів ведуть літопис поселення козаків Онуфрієнка (тепер – Онуфріївка), Андруся (В. Андрусівка), Бута (Бутівка, Павлиш), Власа (Власівка) [2, 10]. За переказами, із запорозьких зимівників виникли

Іванівка, Браїлівка, Скубіївка, Калантаїв, Кобзарівка, В. Скеліва, Срібна, Білецьківка, Талова Балка, Попівка, Василівка, Срібне [3, 120], Сметанівка. Дослідник А. Скальковський у ХІХ столітті писав, що Кодацька паланка Запорізької Січі знаходилася “від українського міста Нового Кодака по Дніпру, вірогідно, починаючи від Микитиноного перевозу (Нікополь) вгору по Дніпру до самого Крилова, а завширшки до річок Тясмин і Вись” [4, 50]. До затоплення Кременчуцьким водосховищем західніше Новогеорґіївська ріс дуб-велетень, під яким, за легендою, відпочивав гетьман.

Наддніпрянці брали участь в гайдамацькому русі. Так, 1736 року загін Медведя оволодів Криловом, який входив тоді до Речі Посполитої. Наступного року настрахана польська адміністрація повідомляла, що до тисячі осіб в об’єднаних загонах гайдамаків “снували селами й лісами понад річкою Тясмином”. Повстанці діяли в районі Андрусівки, Калантаєва, Крилівської слободи, Крюкова, р. Цибульника [5; 92, 128].

За реєстром 1649 р. Війська Запорозького до Чигиринського полку входили, зокрема, Кременчуцька (138 козаків) та Крилівська (150) сотні [6; 31–33, 51–53], які мали приймати на себе удари кримських татар з Півдня. Одного разу, йдучи на Чигирин, 100-тисячна турецько-татарська армія дотла спалила й пограбувала Андрусівку. Напасники неодноразово отримували тут гідну відсіч. 1663 року в урочищі Цибульник біля Крилова українські козаки розбили десятитисячну орду кримських татар і ногайців, визволивши чотири тисячі полонених. Значної поразки татарам через п’ять років завдали на Тясміні загони кошового отамана І. Сірка [7, 14]. В період міжусобної боротьби української військово-політичної еліти за владу до літопису краю увійшли перемоги козаків, поляків і татар під керівництвом правобережного гетьмана Ю. Хмельницького над військами російського князя Ромадановського і претендента на гетьманську булаву Я. Сомка під Криловом і Кременчуком [8, 240].

“У степи, як тільки затихали татари, з різних місцевостей України починали просуватися люди, не дивлячись на всі сторожі й кордони... Головним чином з Лівобережної України, переходили Дніпро коло Кременчука і ховались у лісах понад Цибульником і Тясмином, ось це й були місця, де розміщались перші осельники в цьому краю... Північні частини запорозьких “вольностей” були заселені густіше, ніж південні.

Тут, на півночі, були вже наприкінці XVII і на початку XVIII ст. не тільки окремі хутори, але і великі села й слободи”, – писала історик Н. Полонська-Василенко [9, 116]. Сприятливі природнокліматичні умови, вигідне географічне розташування наддніпрянських земель Запорізької Січі зумовлювали в останні десятиріччя XVII – на початку XVIII століть загострення боротьби за них між сусідніми імперіями, для яких козацькі терени з їх поселеннями, корінними мешканцями ставали нерідко розмінною монетою у своїх політичних цілях. Наддніпрянці неодноразово мушили покидати свої оселі перебираючись за Дніпро, Тясмин, до інших регіонів. Козацький край не змогла ефективно захищати Росія, хоча мусила це робити згідно умов Переяславських угод 1654 року. Згідно “Трактату про вічний мир” між нею і Польщею 1686 р. землі Січі до Тясмину залишалися за Росією, але вже південніше цієї річки вони не мали заселятися. Далі – більше. Після невдалого для Росії Прутського походу 1711 року запорізькі степи на Правобережжі вона взагалі віддала Туреччині.

Тими десятиріччями датується перша згадка поселення на території сучасної Павлівки. В “Історії міст і сіл Української РСР” вказано 1725-й рік заснування села [10, 725], що в рукописному фонді редколегії цієї книги в держархіві області обґрунтовується посиланням на працю С. Шамрая “До історії залюднення степової України” [11]. Але в самому тексті останньої в розділі “Крилівщина” дослідник на підставі карт у бібліотеці Російської академії наук (Малографічний відділ, мапи № 3133, а також № 3222), орієнтовно складених на рубежі 1732 – 33 рр., писав, що це було раніше: “на цій території, поки не захопили її поляки (себто до 1725 року), існували такі головні, принаймні, поселення: Обламіївка, Золотарівка, Табурище, Конотіп, Свилярня, Пяцківка, Білецьківка, Кам’янка, Круків, Бутівка... Дерев’янка” [12, 6]. У радянські часи історію Павлівки вивчав учитель місцевої середньої школи Андрій Шаповал. У рукописі, який зберігається в Світловодському міському краєзнавчому музеї, йдеться, що перша згадка про поселення датована в літописі (на жаль, не вказано якому) 1720 роком, а першопоселенцями стали вартові козаки. На Лисій та Мічинській (Маркуриній) горах були встановлені сигнальні діжки [13]. У відомостях про правобережні поселення Кременчуцької сотні Миргородського полку 1746 р. читаємо: “дерев’я

Свинарня (сучасний київський науковець Д. Вирський в дослідженні з історії Кременчука пише, що сільце знаходилося в гирлі Сухого Омельника, тоді ще знаного, як Свинарка [14, 220]) поселение имеет перед шведскою баталиею, свободное, ныне же живучие в той деревне посполитие и козаки подданическую повинность отбивают полковнику миргородскому Капнисту”, якому належав у Власівській сотні “Конотоп, поселення має до шведської баталії, як швед був під Полтавою”. Свинарня й Конотоп (світловодський краєзнавець В. Журавський розповідав автору книги, що це поселення знаходилося в районі Новоселиці – Радянського у бік Табурища) значаться у володінні Капніста і 1748 р. [15, 261–262]. Виходячи з цих записів Свинарня могла бути заснована, швидше за все, не пізніше 1709 року (битва під Полтавою), коли, до речі, переправившись через Дніпро, нашим краєм направились в еміграцію гетьман Іван Мазепа, кошовий отаман Січі Кость Гордієнко та генеральний писар Пилип Орлик.

С. Шамрай аналізує процеси заселення краю вихідцями з Лівобережжя: “Користуючись з того, що запорозців, колишніх власників цих земель, тепер так близько не було (підтриманий запорозьким керівництвом союз українського гетьмана І. Мазепа із шведським королем Карлом XII спонукав Петра I зруйнувати Січ. – С.Ш.), починають, мабуть десь наприкінці вже 1710-х років, і особливо на початку 1720-х, захоплювати й колонізувати ці землі козаки Миргородського полку, пограничних сотень: ... Власівської, Кременчуцької й Потоцької. Головним мотивом цього захоплення земель був брак лісів у степових полків Гетьманщини, зокрема, Миргородського полку... Козаки... їздить спочатку сюди, за Дніпро, по дрова й лісовий матеріал, далі починають улаштовувати тут свої пасіки, захоплювати тут собі сіножаті, а далі й переселятися сюди зовсім, посідаючи землі, як зазначав потім полковник Миргородський Капнист, на правах займанщини. Хоч, очевидячки, що окрім права займанщини мали деякі козаки і юридичні права на ці землі, принаймні ближче до Дніпра” [12, 2]. Не виключаємо, що серед новопоселенців із Лівобережжя були колишні мешканці цих земель, які раніше їх покинули, рятуючись від ворога. Зокрема, 1711 року гетьман Скоропадський звелів “для охранения от неприятельского нападения в оных Заднепрских (правобережних. – С.Ш.) местах жительствовавших на сию (лівобережну. – С.Ш.) сторону Днепра перевесть” [15, 10].

Таким чином, йшов лік часу гетьманського періоду в історії краю. Але претензії на цю територію виявляють і поляки, починаючи захоплювати на південь від Тясмину хутори, ґрунти, пасіки, ліси вихідців із Миргородського полку. На прохання старшини полку гетьман Данило Апостол, зокрема, у вересні 1728 року скаржився російському уряду, що “поляки не лише землі, котрі за трактатом Вічного миру з боку польського і з боку Її Імператорської Величності, перебувати мали в пустоті, заселили малоросійськими людьми, але й на землях, котрі за тим же трактатом належать державі Її Імператорської Величності, вони повідбирали у малоросіян ґрунти, пасіки, ліси та інші угіддя” [15, 246]. Але, як пише С. Шамрай, Санкт-Петербург не поспішає захистити своїх підданих, і громадяни Речі Посполитої продовжують наступ “на українських колоністів. Власне вони не проганяють їх, але захоплюючи ... території, починають збирати з людності чималі податки, зокрема, з пасік, забирають і “бджолину десятину”, яка належала в цій місцевості гетьманові, що примушений через це поновлювати свої скарги до уряду. Скаржаться ввесь час і сотники ... та й узагалі старшина ... полку” [12, 4].

Росія починає реагувати на це лише 1732 року, коли генерал-губернатор фон Вейзбах наказує описати російсько-польський кордон за Дніпром. Спеціальна комісія у складі генерал-квартирмейстера К. фон Штофеля, Гадяцького полковника, автора літопису Григорія Грабянки й бунчукового товариша Петра Валкевича за участю старшин Миргородського полку мала зібрати давні карти і спогади старожилів обабіч пограниччя, конкретизувати на місцевості лінію кордону і повернути землі, захоплені поляками. Зокрема, за інструкцією Військової Колегії, поверненню мала підлягати територія від гирла Тясмину вниз по Дніпру до Запорозької Січі. 12 вересня комісія біля Кременчука переправилася на правий берег Дніпра і розпочала роботу, встановивши, що напроти цього міста польський шляхтич Чайковський збирав мито з проїжджих, тримав шинок, мав житло в Табурищі. Комісія констатувала, що він заволодів “старинними сільцями по березі Дніпра вгору до гирла Тясмину, а саме: селом Табурищем, селом Кам’янкою, сільцями Золотарівкою, Обломіївкою, Конотопом, Свинарнею, Білецьківкою, Пацківкою, Круковим та їх мешканцями старинними козаками й посполитими людьми і привів у польське послухання насиллям” [15, 246].

Споруди Чайковського на Дніпрі комісія наказала зруйнувати, самого його взяли під арешт, а майно і гроші секвестрували. Російський уряд вимагав і грошової компенсації за збитки його казни й мешканців та власників цих земель від польського панування. На підставі Вічного миру між Росією і Польщею землі до Тясмина були звільнені від поляків. Вказані села поверталися Гетьманщині у відання Миргородського полку. Крім вихідців з нього сюди перебираються і селяни з Правобережної України (до 1732 р. з ініціативи шляхти, а потім втікаючи з-під її влади).

Значним землевласником краю був гетьман Данило Апостол. Йому, зокрема, належали Крилів, Андрусівка з родючими полями, пасовиськами, сінокосами, великими отарами в долинах Тясмину й Цибульника, де згодом виникли Глинськ, Федірки, Ревівка, Бабичівка та інші села. У документах згадуються хутір Апостола та слобідка Данилівка [15, 190–204]. Д. Апостол у 28 років був обраний полковником Миргородського полку, особливо відзначився в російсько-турецькій та російсько-шведській війнах. У жовтні 1708 р. перейшов із гетьманом Лівобережної України І. Мазепою на бік Карла XII. Але за кілька тижнів повернувся і воював на боці Росії. У якості наказного отамана керував українським військом на Кавказі, за що Петро I особисто вручив йому свій оздоблений діамантами портрет у присутності міністрів.

1723 року полковник очолив політичний рух за збереження автономії Гетьманщини, яку хотів ліквідувати російський цар. За це провів у казематі понад рік – до смерті Петра I. Коли Росія готувалася до війни з Туреччиною, 1727 року з відновленням гетьманства Апостол обирається на цю посаду. Він повів боротьбу зі зловживаннями лівобережної старшини і російських чиновників у землеволодінні, добився судової реформи, ініціював роботу з кодифікації українського права. Мав поселення з тисячами селянських дворів, на його промислах працювали кілька сот найманих осіб. Як пише історик Б. Крупницький, успішно господарюючи, він, на відміну від багатьох інших тогочасних старшин, ніколи не зловживав ні службовим становищем, ні володільницькими правами, не домагався реалізації власних інтересів на шкоду іншим. Саме тому історія не донесла жодної скарги підданих Д. Апостола на нього [16, 11]. Помер 1734 р., похований у збудованій ним єдиній тоді на Миргородщині кам'яній церкві в Сорочинцях. Посаду гетьмана Санкт-

Петербург знову ліквідував.

Із 1735 року населення Крилівщини зменшується у зв'язку із небезпекою ворожого нападу в умовах російсько-турецької війни. Частина його переселилася на лівобережну територію Миргородського полку, частина – на українські землі Речі Посполитої. Цілком знелюдніли Калантаїв, Стецівка та деякі інші села. Цим знову скористалися поляки, захоплюючи поселення по Тясмину і частково на південь від нього. Але по завершенні війни, згідно з Белградським мирним договором 1739 р., січові землі, в т. ч. наддніпрянська Кодацька паланка, відійшли до Росії. До регіону переселяються колишні чи нові мешканці з Лівобережжя, Правобережжя (з-під влади Речі Посполитої), Слобожанщини. Відновлюються чи засновуються слободи [7, 15]. Знову колонізує цю територію лівобережна козацька старшина. 1744 р., щоб покласти край прикордонним непорозумінням, уряд береться за остаточне розмежування земель з Польщею, зважаючи на її претензії щодо територій південніше Тясмина. Опитавши місцевих старожилів і представників Запорозької Січі остаточний опис кордонів зробив підполковник де Боскет. Вказаного року Сенат місцевість навколо Крилова офіційно підпорядковує Миргородському полковнику Капністу, доручає спорудити тут укріплення для захисту людей, “а откупщикам в те заднепрския к оному Миргородскому и к Полтавскому полкам принадлежащие слободы никого ни для каких зборов не допускать, и полковникам тех полков, також и полковой старшине и прочим владельцам не под каким видом тамошним жителям обид и озлоблений не чинить” [12, 10].

С. Шамрай наводить прізвища власників деяких поселень на початок другої половини 1740-х рр.: “Сотня Власівська: с. Табурище і “сільця” – Попівка, Золотарівка й Ревівка, – належали сотнику Власівському Майбороді, с. Скаловата, вільне, належить обозному полковому Федорові Москову, “села” Конотіп і Свилярня, – вільні, належать полковникові Капнистові, села Тонконогівка, Білецьківка і Крюків – належать Потоцькому сотенному правлінню. Сотні Омельницької: с. Ломана належить Капнистові, с.с. Чернецька, Кобеляківка й ще одне, без назви (“над р. Овнянкою”) – теж йому...” [12, 14–15]. Природні багатства, заможність населення викликали прагнення полкової та гетьманської старшини отримувати з нього якомога більші

податки, закріпити за собою вільні поселення, поставити своїх людей на сотенні містечка. У процесі цієї старшинської боротьби полковника Капніста звинувачували, зокрема, в тому, що “захопив чимало козацьких і посполитських земель: лісів, сіножатей, ріллі, позакладав на них свої слободи, а саме – слободи Свинарню, Чернечу Греблю і Чутку та один хутір [12, 18]... І до тієї слободи Свинарні зверх поселення того робочого поля верст на двадцять, до другої слободи.. і до третьої... поля робочого і сінокосів верст на двадцять...” [17, 95]. У відповідь Капніст заявляв про несправедливість звинувачень. В “Історії міст і сіл Української РСР” йдеться, що він почав оподатковувати поселенців, вимагати чинш з млинів, запровадив ярмарковий збір [7, 15].

1739 р. у кременчуцькій ратуші видано посвідчувальний лист колишньому місцевому сотнику Матвію Чередничку на його володіння за Дніпром: лісом на урочищі Свинарній, придбаним у Василя Чинчика понад двадцять років до цього за 60 карбованців. Цей документ, який замінив згорілу 1730 р. купчу, засвідчили Кременчуцький сотник Федір Гаврилов, “отаман городовий” Данило Волошин, “три значкових полку Миргородського товариші” [15; 146, 152, 163]. У земельно-майновій справі 1752 р. старожил Гаврило Нерубай повідомив, що за часів Данила Апостола мешкав на хуторі кременчуцького жителя Матвія Чередника на “річці Свинарній, на яким місці нині сільце бригадира Капніста, відстанню від Крилова верст з двадцять” [15, 199].

1739 року ряд угідь придбаває миргородський полковник Капніст. 18 березня він купив у Григорія і Данила (згадуються й Пилип та Кирило) Лемешенків з Кременчука ґрунт при урочищі Свинарні, ліс, сінокісні луки й орне поле, “почавши з низу річки Свинарної до Назаренкового футора, а від хутора на могилу і через шлях на вершину Чинчиковської балки, а від тієї вниз прямо на Обломіївський шлях і понад тим же шляхом на дорогу, котра лежить від Грищевих байраків і на вершину тієї річки Свинарної”. А восени продав полковнику луг із сіножатями та озерами на Правобережжі кременчуцький козак В. Собецький. В документах на права власності правобережними ґрунтами за 27 років до цього зареєстровано придбання З. Собецьким ґрунту, луку з належними до нього озерами Рокитним і Конотопю й сіножатями [15; 127, 166]. Припускаємо, що від прізвища того роду назва села між Світловодськом (Табурищем), Павлівкою

(Свинаркою) і Білецьківкою у радянський час трансформувалася в Советське (Радянське). Адже поселення це невелике і навряд чи могло спеціально отримати такий гучний політичний топонім в добу СРСР. Дотичне підтвердження цьому зустрічаємо в описі 1744 року, де вже міститься назва лугу за прізвиськом колишніх власників: “п. полковника миргородського Василя Капніста луг напроти Кременчука, званий Собецькой, сіножаті й рибні лови, за купчими кріпостями, даними від продавця старинної купчої від 1712 року, а нової від 1739 року; та ліс при урочищі Свинарні з орним полем і сінокосними луками за купчою від 1739 року” [15, 153]. Крім територій у Кременчуцькій сотні Капніст мав землі й у Власівській сотні, де на 1745 р.: “при краю дубини Конотопської над шляхом, який із села Туборище в Білецьківку пролягає, хутір полковника Василя Капніста з однією хатою (козацькою. – С.Ш.), в селі Конотопі, володіння полковника миргородського Василя Капніста .. з сінокосними й орними полями”. Звернемо увагу й на географічний опис прилеглої до с. Свинарки території: “В селе Таборище ратушнем ... имеется церковь ... кь оному же селу ... дубняг при урочище по реке Днепру от Свинарной деревни в сторону между деревней Конотопом и Собецовскими лугами с сенокосными лугами, какие луга прилегли ко Днепру” [15, 178]. У 1744 – 1751 рр. при хуторі бригадира Капніста Свинарному поселяються деякі вихідці з Лубенського, Миргородського, Чернігівського, Прилуцького, Переяславського, Полтавського полків, Хорольської сотні, Кременчука, містечок Власівки, Омельника, Шишаків. 1752 р. тут значиться по 20 сімей і хат (Додаток 3) [15, 15–16].

Село Свинарню вказав 1742 р. миргородський полковник В. Капніст, прохаючи царицю Романову поновити сотенне правління в Крилівській слободі: “...по верной справке с старыми и нынешними старшинами из старожилыми до семидесяти лет и более козаками и протчими обывательми и оказалось, что сколько они, старожилы, довольно памятовать могут и из крепостей от прадедов, дедов и отцов их от ста лет и более оставшихся ясно явствует, яко на той стороне Днепра лежащие против сотен их земли со всякими грунтами и угодиями издревле надлежали к полку Миргородскому... которыми землями за неимением по сей (лівій. – С.Ш.) стороне Днепра к довольствию лесных, сенокосных, пасечных и других грунтов и угодий владели и

довольствовались ... сотен Городиской, Власовской, Кременчуцкой и Потоцкой обыватели по куплям и по силе давних привилегий по займам, для чего из давних годов и поселены обывательмы... близ берега Днепра, а именно: к сотне Власовской село Таборище и деревня Конотоп, к сотне Кременчуцкой села Свинарня, Белецковка, Пасковка, Круков, Омельничок, Березовка, Подсевка и деревня Ручки..." [15, 257].

Павлівський краєзнавець Андрій Шаповал записав у радянські часи дві версії походження назви поселення, яке сьогодні входить до складу Павлівки. За першою це пов'язано з прізвиськом поміщика Свинара, за другою – тут росло багато дубів, жолуді з яких їли свині [18]. На наш погляд, останній переказ може бути правдоподібним щодо річки, від якої, скоріше, й пішла назва поселення. Додамо, що термін “свинарня”, “свинарка” словник тлумачить як приміщення для свиней, а “свинар” – доглядач, пастух цих тварин [19, 1106].

В описі, напевне, саме павлівської річки читаємо: “Нижче Цибульника впадає в Дніпро р. Свинарка, яка витікає з південно-східного схилу Табурищанського кряжу. Ця річка описує дугу, випуклу на південь і весь час має з правого боку спершу Табурищанський кряж, а потім Браїлівське узвишся. Пройшовши 12 верст від своїх витоків, Свинарка губиться між річищ і берегових боліт Дніпра. Увесь лівий берег Свинарки піщана рівнина, вкрита в декотрих місцях озерами, плавневою рослинністю і сипучими пісками – “кучугурами”. Справа Свинарка приймає на себе балку Сочеву, яка витікає з Браїлівського узвишся (на цій балці 4 ставки). Ґрунт правого боку Свинарки і по балці Сочевій чорнозем від ½ до 2 арш. на глині, котра зникає лише в самій долині р. Свинарки; тут чорнозем лежить на піску” [3, 8]. Ота рівнинно-піщано-болотиста місцевість відповідає сьогоднішньому ландшафту між Павлівкою, Свердлівкою, Світловодськом (Табурищем), Новоселівкою, Білецьківкою (два останні села – Кременчуцького р-ну Полтавської обл.). Зазначимо, що колись Свинаркою називалася р. Сухий Омельник, у XVIII ст. згадуються Велика і Мала Свинарні, річки Свинарки є в Олександрійському (також балка, де випасали свиней, ставок, куток у Новій Празі) [20, 22], Маловисківському та Голованівському районах. Зберігся невеликий опис регіону 1745 р. (Додаток 1). У подвірному перепису Браїлівської волості 1886 р. вказано, що Свинарка “у XVIII ст.

населена із Полтавської губернії” [21]. Це дає можливість припустити, що цю назву переселенці могли перенести зі старого місця.

В описі правобережних володінь Кременчуцької сотні Миргородського полку від 15 квітня 1744 року значаться “деревни Круков, Белецковка, Пецовка, Свинарня”. Тут же в переліку власників земель записано: “Матвея Чередниченка з ратуши Кременчуцкой по свидетельствованному письму данном ему от 1739 года на погорелых его крепостях на разные его сегобочные грунта, в том числе и на той стороне Днепра лес при урочище Свинарне”.

В укладеному уродженцем Онуфріївщини, кандидатом економічних наук, працівником апарату Верховної Ради України, з яким автору довелося спілкуватися в Держархіві Кіровоградської області, Анатолієм Пивоваром, збірнику документів кількох центральних держархівів України та Росії “Поселення Задніпрських місць до утворення Нової Сербії...” неодноразово згадується слобода Свинарня. Скоріше мова тут іде саме про майбутнє село Свинарку, котре згодом об’єдналося із Павлівкою. Так, до переліку поселень у квітні 1752 року, які відносилися до Кременчуцької сотні Миргородського полку, увійшли, зокрема, вільне містечко Крюків, села Білецьківка, Пецовка, хутір Чечелів, “сільце Свинарня володіння бригадира Капніста, при ній на річці Омельнику хутори Пропій Свити..., Волошина бунчукового товариша Гаврилова, значкового товариша Байдака, хутори козаків Курила, Плечка, Вовка, Куця, Ілляшенка, Лямока, Корчевського, Протопопенкова, Мокрого, Ляшкова, Письменного, Симонова, Котлярева, Пархомова та Грищенкова”. Через півроку поіменний перепис зафіксував при Свинарному хуторі Капніста 20 сімей “нищетних посполитих”, які мали 20 хат з 9-ма дворами, 6 коней та 45 волів. Ще в 26 хатах без дворів мешкали 29 сімей “крайне нищетних посполитих”, на яких припадало 9 корів і 24 воли (Додаток 3) [15, 9, 57–58]. Можливо, хутір і слобода Свинарні були різними поселеннями, оскільки в останній того року налічувалося 78 осіб і 26 дворів [22, 8]. Зауважимо, що р. Омельник сьогодні протікає Онуфріївським районом.

У середині XVIII ст. Крилівщина залишалася помітним місцем дій гайдамацьких ватаг, які поповнювалися запорожцями і ходили за здобиччю в польські землі та на шляхи татарських купецьких караванів.

1750 року кільканадцять чоловік на хуторі Устимовича під Глинськом забрали вісім коней, а на хуторі Свинарнім – майно старости Євращенка, заїхавши перед цим у шинок біля цього поселення [23, 373].

Тож село було засноване в козацьку добу¹. Українські лицарі кілька століть тому у боротьбі з ворогами відстоювали свою незалежність, в непростих умовах загосподарювали щедрій Наддніпрянський край, закладаючи в генах предків павлівчан традиції звитяги і невтомної праці. До перших десятиліть історії села увійшло ім'я представника відомої козацької старшини Гетьманщини, миргородського полковника В. Капніста.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА

1. *Богульський А.А., Журавський В.В., Тумаков В.В.* Світловодськ // Історія міст і сіл Української РСР. Кіровоградська область. – К.: УРЕ, 1972. – С. 700–715.
2. *Журавський В., Верстюк О., Журавська Л.* Власівка. – Світловодськ: РВО “Слово”, 2007. – 103 с.
3. Матеріали для оценки земель Херсонской губернии. Т. III. Александрійській уездъ. Статистико-экономическое описание уезда / Сост. Статистическимъ Отделениемъ при Херсонской Губернской Земской Управе. – Херсонъ: Типографія О.Д. Ходушиной, 1888. – 385+151 с.
4. *Скальковскій А.* Історія Новой Сечи или последняго Коша Запорожскаго. Ч. II. Изд. третьє. – Одесса: Тип. А. Шульце, 1885. – 359 с.

---

¹ Ровесник автора цієї книги, павлівчанин С. Стрижак у квітні 2014 р. повідомив, що за переказами його корінного сільського роду його предком був козацький сотник Я. Стрижак. Для вивчення козацької і більш ранньої (скіфської, печенізької) історії території села інтерес викликають земляні підвищення від сільської околиці до межі з Браїлівкою, перекази про те, що в Чередничковому лісі знаходилися козацькі підземні ходи, льох з каменю, який використали при будівництві церкви в тому селі. За умов відсутності на Кіровоградщині архівних документів (якщо вони існують, то в кращому випадку у Києві, в гіршому – в С. Петербурзі чи Москві), гадаємо, у Павлівці мають бути записані, а потім вивчені, проаналізовані, співставлені подібні легенди, перекази, які передаються селянами із покоління в покоління (Автор).

5. Гайдамацький рух на Україні в XVIII ст.: 3б. документів. – К.: Наук. думка, 1970. – 659 с.
6. Реєстр Війська Запорозького 1649 року. – К.: Наук. думка, 1995. – 592 с.
7. *Белявін Ф.К., Дратвер Б.Л., Калініченко В.Л., Піскунов О.К.* Кіровоградська область // Історія міст і сіл... С. 9–80.
8. *Яворницький Д.І.* Історія запорозьких козаків: У 3 т. – Т. 2. – К.: Наук. думка, 1990. – 560 с.
9. *Полонська-Василенко Н.* Заселення Південної України в половині XVIII століття // Вежа (Кіровоград). – 1996. – Січень – березень. – С. 116–135. (Оригінал: Полонська-Василенко Н. Заселення Південної України в половині XVIII ст. (1734 – 1775). Ч. 1. – Мюнхен: Український вільний університет, 1960. – 221 с.)
10. Павлівка // Історія міст і сіл... – К.: УРЕ, 1972. – С. 725.
11. ДАКО (Державний архів Кіровоградської області). – Ф. Р-7172. – Оп. 1. – Спр. 31 (Історія міст і сіл Української РСР. Світловодський район. с. Павлівка. Рукопис).
12. *Шамрай С.* До історії залюднення Степової України в XVIII ст. (Крилівщина й Лизаветчина) // Записки історично-філологічного відділу. – 1929. – Кн. XXIV. – С. 207–303.
13. Світловодський міський краєзнавчий музей. – Виписка з історії с. Павлівки.
14. *Вирський Д.* “Українне місто”: Кременчук від заснування до року 1764-го. – 2-ге вид., випр., доп. – К.: Видавничий дім “Києво-Могилянська академія”, 2011. – 681 с.
15. *Пивовар А.В.* Поселення Задніпрських місць до утворення Нової Сербії: в документах середини XVIII століття. – К.: Академперіодика, 2003. – 336 с.
16. *Крупницький Б.* Гетьман Данило Апостол і його доба / Передм. В.М. Горобця. – К.: Україна, 2004. – 288 с. (Див. також: *Герасименко Н.О.* Данило Апостол – гетьман Лівобережної України (1727 – 1734 рр.) // Український історичний журнал. – 1992. – № 3. – С. 92–102.
17. *Гуржій О.* Українська козацька держава в другій половині XVII – XVIII ст.: кордони, населення, право. – К.: Основа, 1996. –

- 222 с. (Тут називаються Свинарня, Чернеча Гребля й Нечутка.)
18. Архів автора. Лист секретаря виконкому Павлівської сільради народних депутатів, 1993 р.
  19. Великий тлумачний словник сучасної української мови. – К. – Ірпінь: Перун, 2002. – 1440 с.
  20. *Плотнір Ф.* Петриківські бувальщини. – Кіровоград: Центрально-Українське видавництво, 2000. – 80 с.
  21. Результаты подворной переписи Александрийского уезда 1886 г. Приложение къ III тому “Материалов для оценки земель Херсонской губернии”. – Александрія: Типографія Райхельмана, 1888. – 456 с.
  22. Методичні поради вчителям по вивченню історії Кіровоградської області (Край у другій половині XVIII – першій половині XIX ст. / Упор. М.С. Черкасова, О.Д. Брайченко, С.І. Шевченко. – Кіровоград: КДП ім. О.С. Пушкіна, 1988. – 27 с.
  23. *Полницкий А.* Нападеніє гайдамаковъ на карантинъ в Ягодной Долине въ 1750 году // Кіевская Старина. Т. XXV. – 1889. – Май – іюнь. – С. 332–379.

ДОДАТОК 1

3 опису карти Задніпрських місць

Данила де Боскета 1745 р.

на правому березі Дніпра (вниз від Цибульника до гирла Омельника)

проти містечка Власівки село Табурищі, сільце Конотоп і хутора: два безіменних, Денисів і Григоренка (при вершині річки Свинарні), вниз від Табурища вздовж Дніпра – безіменна протока (річка Круків);

проти містечка Кременчука безіменна річка (Свинарка), на ній справа від гирла село (Круків), вгору до гирла безіменної балки (Мала Свинарня)

– три хутори (сотника Гаврилова, Байдаків і козака Лелека), на гирлі Малої Свинарки (справа) – сільце (Білецьківка), вздовж Малої Свинарки –

сільце (Пасківка) і хутори: Сорочинків, Таранців, Лемешів, у верхів'ях Свинарки – хутора Пузенків, Назаренків, справа – на гирлі та в вершині безіменної балки (Володкова) – сільце і хутір (полковника Капніста)...

Пивовар А.В. Поселення Задніпрських місць до утворення Нової Сербії: в документах середини XVIII століття. – К.: Академперіодика, 2003. – С. 188.

ДОДАТОК 2

Із “Відомості полку Миргородського сотні Кременчуцької скільки... є козаків і різних чинів підсусідків... 1752 року березня 19 дня”

Імена та прізвища	Хат	Сімей	Звідки і в якому році перейшли і поселилися
1	2	3	4
При хуторі бригадира Капніста Свинарному			
Микита Виниченко	1	1	перейшов з полку Лубенського 749 року
Олекса Сиволап	1	1	перейшов з полку Миргородського сотні Городиської з села Пустовойтового 744 року
Кирило Новохатько	1	1	перейшов з полку Чернігівського 751 року
Лаврен Капля	1	1	перейшов з містечка Власівки 747 року
Юско Одновол	1	1	перейшов з містечка Власівки 748 року
Іван Сніжко з сином Василем і зятем Іваном	1	1	перейшов з Кременчука 748 року
Іван Олійник	1	1	перейшов із сотні Хорольської 747 року
Кіндрат Ювченко	1	1	перейшов з полку Прилуцького 747 року
Пархом Литвин	1	1	перейшов з полку Переяславського 747 року
Терешко Ясененко	1	1	перейшов з містечка Шишаку 747 року

Степан Зайчинський	1	1	перейшов сотні Хорольської з села Зайчинець 747 року
Семен Коваль	1	1	перейшов з містечка Омельнику 746 року
Яків Середа	1	1	перейшов з Кременчука 746 року
Іван Сірий	1	1	перейшов з містечка Сорочинця 746 року
Омелько Шапченко	1	1	перейшов з містечка Шишаку 748 року
1	2	3	4
Данило Замоздра	1	1	перейшов з містечка Шишаку 748 року
Іван Дзюба	1	1	перейшов з містечка Шишаку 748 року
Матвій Ніс	1	1	перейшов з Кременчука 746 року
Ілько Ткач	1	1	перейшов з Миргорода 746 року
Ілько Зубченко	1	1	перейшов полку Полтавського з містечка Келеберди 745 року

Пивовар А.В. Поселення Задніпських місць ... С. 15 – 16.

ДОДАТОК 3

Із поіменних відомостей жителів поселень Миргородського полку за матеріалами жовтневої ревізії 1752 року

	дворів	хат	сімей	коней	волів
1	2	3	4	5	6
Сотні Кременчуцької при хуторі бригадира Капніста званому Свинарним					
посполиті бідні					
Іван Сніжко з сином Ничипором і зятем Василем	1	3	3	1	6
1	2	3	4	5	6
Яків Середа з братом Грицьком	1	2	2		5
Іван Сірий	1	1	1		6
Омелько Шапченко з братом Микитою і зятем Андрієм Баранченком	1	3	3	1	4
Грицько Дик	1	1	1	1	4

Олекса Сиволап з сином Хомою і пасменником Павлом Шевцем	1	2	3	1	2
Лаврен Капля з сином Михайлом	1	1	2	1	5
Юско Одновол з братом Іваном	1	1	2		6
Стефан Зайчинський з братом Яремою і зятем Леском Зайчинським	1	3	3	1	7
Усього посполитих нищетних	9	17	20	6	45
1	2	3	4	5	6
посполиті вкрай бідні					
Кирило Новохатка з сином Юском		1	2		3
Федор Обертас		1	1		
Терешко Ясененко		1	1		
Семен Коваль		1	1		
Петро Білик		1	1		1
Данило Замоздра		1	1	1	
Матвій Ніс		1	1		2
Ілько Ткач		1	1		2
Ілько Зайченко		1	1	1	1
Яків Гасан з братом Тимошем		2	2		2
Микита Винниченко		1	1	1	
Максим Матвієнко		1	1	2	
Гаврило Іваненко		1	1		2
Іван Олійник з сином Федором		1	2	1	2
Назар Бондар		1	1		
Кіндрат Ювченко		1	1		
Трофим Литвин		1	1	2	2
Василь Панасенко		1	1		
Андрій Торавець		1	1		2
Іван Дзюба		1	1		2
Савка Обизенко		1	1		
Леско Боженко		1	1	1	
Трофим Мерочниченко		1	1		
Лук'ян Кисіль із сином Василем		1	2		1
вдова Кулина Рибчиха		1	1		2

Усього посполитих вкрай бідних		26	29	9	24
Усього посполитих бідних и вкрай бідних	9	43	49	15	69

Пивовар А.В. Поселення Задніпрських місць ... С. 57 – 58.

ПОЛКОВНИК МИРГОРОДСЬКИЙ

(Василь Капніст)

Виходець із греків, нащадок венеціанського роду Капніссі (Капніссісів) [1, 379] Василь Капніст (Капністий), який тривалий час володітиме Свинаркою, молоді роки провів у сім'ї свого усиновителя Павлюка, ізюмського сотника. Цю посаду обійняв 1726 р., а через 11 років став миргородським полковником. Відзначився хоробрістю, захищаючи Слобожанщину від калмиків, у кримському, молдавському, хотинському походах в боях проти татар і турків [2, 78] [3; 105, 127].

18 березня і 20 жовтня 1739 р., 1741 р. він починає придбавати землі на Правобережжі, зокрема, в Крилівській, Цибулівській, Кременчуцькій (згадується сільце, хутір, урочище, річка Свинарні), Власівській сотнях. За станом на 1750 р. у Свинарці та Великій Данилівці значаться “палаци” миргородського полковника Капніста [4; 7–9, 57, 75, 126, 156, 166, 175, 178, 183, 188, 222, 261, 271, 276, 285]. Землі, наділені йому на Лівобережжі за успіхи в бойових діях, полковник брав, як пише дослідник В. Шевченко, “без “підданих”, тобто без кріпаків. Не записав він у кріпацький стан ... і селян, що втекли з підвладних Польщі територій і оселилися в заснованих ним селах” на Полтавщині. “Вихований з дитинства у козацькому середовищі, він глибоко поважав почуття особистої свободи, людської честі й гідності і ніколи не хизувався своїм дворянським походженням” [1, 142]. На початку 1740-х р. Капніст просить імператрицю дозволити зарахувати до Миргородського полку кілька десятків наддніпрянських поселень, в т. ч. Таборище, Конотоп та Свинарню, дозволити будувати шанці на Правобережжі [5, 121]. Він керує укріпленням Криловської слободи (виникла у 1680-х рр. на правому березі Тясмину напроти м. Крилова, свого часу захопленого поляками), Петроострова, Архангельська. Укріплена слобода за Капніста стала сотенним містечком Миргородського полку під назвою Криловський шанець. У його супроводі француз де Боскет займався картографуванням краю та вибором пунктів для будівництва фортець. Історик Н. Полонська-Василенко зазначає, що занепокоєні запорожці намагалися максимально перешкодити іноземцю [5, 126].

Львівський дослідник Я. Дашкевич пише, що 1750 р. В. Капніста заарештували (тож він не встиг зайняти посаду київського полковника, на яку був призначений вказаного року [1, 144]) за звинуваченням у намірах відокремити Гетьманщину від Росії та проголосити себе гетьманом. Слідчі цього не довели. (У цій справі виправдали значкового товариша з Власівки Д. Байрака [7, 380].) Деякий час над ним велося слідство польської адміністрації щодо “укривательства” гайдамаків [1, 146]. 1757 року полковника призначили бригадиром (звання між полковником і генерал-майором) полків Слобожанщини. Командуючи п'ятьма слобідськими полками, Капніст загинув в одній із найважливіших битв (проти пруської кавалерії) Семирічної війни під далеким Гросс-Егерсдорфом 1757 р., воюючи за інтереси північного двору Романових.

Друга дружина Василя Петровича Софія Дунін-Борковська, представниця давнього старшинського роду (вважали, що її дід, генеральний обозний, підтримав Івана Мазепу у прагненнях гетьманської булави) виховала п'ятьох синів у патріотичному дусі. Наймолодший, Василь, народився 1757 р. на Полтавщині після загибелі батька, деякий час служив у армії, став предводителем дворянства Миргородського повіту та Київського намісництва, директором училищ, генеральним суддею департаменту Полтавського губернського суду, членом Російської академії наук. Він написав “Оду на рабство”, спрямовану проти кріпацтва, поневолення України царатом та, як писав історик Д. Бантиш-Каменський, “за відновлення гетьманського правління” [2, 79]. У Петербурзькій енциклопедії Брокгауза – Єфрона 1895 р. йшлося, що в цьому творі Капніст “постає південноруським патріотом, пригадує попередню свободу Малоросії й оплакує накладені на батьківщину кайдани рабства” Катериною II. У комедії “Ябеда” письменник ще до “Ревізора” піддав нищівній критиці тодішніх чиновників, на одного з яких, хабарника, як писав Бантиш-Каменський, глядачі вказали прямо в залі під час постановки твору [8, 387–388]. П'єса, зокрема, ставилася в Полтавському вільному театрі, очолюваному І. Котляревським та М. Щепкіним. Поет одним із перших переклав тогочасною літературною російською “Слово о полку Ігоревім”, спілкувався з Гоголем, декабристами. Директор департаменту МВС Росії за рівнем українського патріотизму порівнював поетів Капніста й Гнедича, Гоголя вважав послідовником першого. Василь

Васильович (як і його брат Петро) був носієм ідей від автономії (відродження козацького війська) до незалежності України (внаслідок народного повстання та можливої поразки Росії від Пруссії чи Франції) [2, 81–82]. Його син Іван брав участь у складанні проекту відновлення українського козацтва (1831 р.).

Онук колишнього власника Свинарки О. Капніст підтримував близькі стосунки з Т. Шевченком, познайомивши поета з однією із його муз В. Репніною [9, 657]. Серед інших нащадків були смоленський і московський губернатор, сенатор, директор азіатського департаменту закордонних справ, опікун Московського навчального округу. Графів Капністів занесено до родовідних книг Харківської, Полтавської та Чернігівської губерній 1876 р., у Венеції – 1702 р. Заслужена артистка УРСР М. Капніст знімалася у фільмах “Помилка Оноре де Бальзака”, “Руслан і Людмила”, “Далеко від батьківщини”, “Пропала грамота” та ін. [10, 286].

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА

1. *Шевченко В.Д.* Бригадир В.П. Капніст – герой Семилітньої війни // Укр. істор. журн. – 1986. – № 1. – С. 147.
2. *Дашкевич Я.Р.* Василь Капніст – український політичний діяч // Укр. істор. журн. – 1991. – № 7. – С. 78–82.
3. *Репан О.* Іржа на лезі: Лівобережне козацтво і російсько-турецька війна 1735 – 1739 років. – К.: Вид. дім. “Києво-Могилянська академія”, 2009. – 195 с.
4. *Пивовар А.В.* Поселення Задніпрських місць до утворення Нової Сербії в документах середини XVIII століття. – К.: Академперіодика, 2003. – 336 с.
5. *Полонська-Василенко Н.* Заселення Південної України в половині XVIII століття // Вежа (Кіровоград), – 1996. – Січень – березень. – С. 116–135.
6. Изюмский слободской казачій полкъ. 1651 – 1765. – СПб., 1852.
7. *Вирський Д.* “Українне місто”: Кременчук від заснування до року 1764-го. – 2-ге вид., випр., доп. – К.: Видавничий дім “Києво-Могилянська академія”, 2011. – 681 с.

8. Капниси и Капнисть; Капнист (Василий Васильевич) // Энциклопедический словарь. Т. XIV. – СПб.: Изд-во Брокгауза-Ефрона, 1895. – С. 387–388.
9. Історія міст і сіл Української РСР. Полтавська область. – К.: УРЕ, 1967. – 1028 с.
10. *Капніст* Марія Ростиславівна // Мистецтво України: Біогр. довід. – К.: Укр. енциклопедія, 1997. – С. 286.
11. *Шевченко С.* З роду Капністів // Наше місто (Кіровоград). – 2011. – 7 липня. – С. 4.

ЧИЯ ЗЕМЛЯ?

(середина XVIII – початок XX ст.)

Заснована на давніх землях Кодацької паланки Січі Свинарка на середину XVIII століття відносилася до Кременчуцької сотні лівобережного Миргородського полку. Обидві частини козацької України – Запоріжжя й Гетьманщина у попередні десятиріччя мирно, переважно господарськими методами, конкурували за Наддніпрянщину, обживали й захищали її від зовнішніх ворогів, входячи на правах значної автономії до Російської імперії. Але на рубежі 1751–1752 років уряд Єлисавети Романової розпочинає активний наступ на ці землі, заснувавши від Синюхи до Тясмину, Омельника й Дніпра для переселенців – православних південних слов'ян із Балкан (де вони зазнавали утисків) Нову Сербію. З-поміж інших її роти розміщувалися у Глинську, Крилові, Табурищі, Крюкові, Плахтіївці, Андрусівці, Павлиші, Василівці. Санкт-Петербург змушував українців продати свої будівлі колоністам та звільнити цю територію, залишити “свої села, церкви, фортеці, криниці, ставки прийшлим іноземцям” [1, 234–235]. Мешканців “задніпровських” місць намагався захищати гетьман Розумовський, безуспішно доводячи двору, що ці території належали козакам [2, 85]. Сотні корінних жителів Власівської, Кременчуцької, Крилівської сотень почали покидати край, переселяючись на Лівобережжя, до Кодака чи інших місць Запоріжжя або в незаселені південні степи краю. Так, на початок 1754 р. місцева царська військова адміністрація повідомляла уряд Романової, що “бажають”

покинути містечка Крилів 157 осіб, Глинськ – 64, села Андрусівку – 92, Калантаєв – 90, Табурище – 74, Крюків – 198, сільце Федірки – 12, слободи Золотарівку – 111, Ревівку – 25, Скиловату – 77, Свинарну – 26 (16 – на нове козацьке поселення; 10 – за Дніпро), Білецьківку – 161, Онуфріївку – 53, Бутівку (Павлиш) – 129, Деревівку – 86, а загалом із Миргородського та Полтавського полків – 3828 мешканців [3, 237]. Якщо в Крилові 1745 р. нараховувалося одних лише чоловіків 966 осіб, то 1761 р. (через 9 років після розміщення тут штабу пандурського полку Нової Сербії) – 345 чоловіків і жінок. Гетьман Розумовський інформував Сенат, що серби “у мешканців Крилова ґрунти і сінні луки забирають”, змушують козаків на них працювати [2, 85].

На 14 липня 1753 року при хуторі Свинарному бригадира (бригадного генерала) Капніста значилося 35 оподатковуваних дворів посполитих [3, 284]. Передача в Центральній Україні ряду поселень прибулим військовикам, залишення краю частиною населення погіршувало умови господарського розвитку, експлуатації земель, зменшувало прибутки Гетьманщини, обмежувало кордони Запорозьких Вольностей. 1753 р. Кіш клопотався перед донькою Петра I про збільшення грошових виплат у зв'язку з позбавленням можливостей для рибальства і полювання на теренах, переданих нею Новій Сербії [4, 60]. У 1755 – 56 роках військовий осавул П. Калнишевський на чолі Січової делегації передав царському уряду петицію Коша про захоплення новосербами запорозьких земель [5, 40]. Згодом козаки заявляли, що Новосербія чинила перешкоди купцям, які їхали з хлібом до Січі [6, 59]. 1762 р. Кіш скаржився коменданту фортеці св. Єлисавети, що новосели заволоділи козацькими землями, хапають запорожців, заважають рибній ловлі, вирубують ліси, провокуючи порубіжні сутички.

Росія не лише не виконує вимог, клопотань Гетьмана й Коша, а й ліквідує 1762 р. Гетьманщину (хоча на це 1654 р. у Переяславі права не отримувала). Через 2 роки ліквідовується Нова Сербія [7, 539]. Але центральноукраїнські землі не повертаються Січі, а включаються до створеної Єлисаветинської провінції Новоросійської губернії з базуванням тут гусарських та пікінерського полків, сформованих на базі колишніх новосербських та новослобідського полків. На початку 1770-х рр. запорозьке військо у поданні до Сенату висловило сподівання на

повернення землі, яка за указом “імператриці Єлисавети Петрівни від гирла Тясмину...до Нової Сербії і до того, що тепер пікінерному полку взята ... та інші командири насильним самовільним способом захопили” [8, 623–624]. Але уряд не відновив справедливості, готуючи за спиною Запорозької Січі плани її ліквідації.

1774 р. опис Єлисаветградської провінції за дорученням Санкт-Петербурзької академії наук здійснив Й. Гільденштедт, зафіксувавши в щоденнику: “Табурище має невелику фортецю із неправильної форми валів, обнесених забором і оточених ровом. У фортеці церква і кілька будинків для офіцерів, інше населення розташовується навколо поселення. Напроти ... лежить малоросійське поселення Власівка, яка має дві церкви... В окрузі роти Табурище є три приватних слободи, а саме: Браїлівка полковника Зверєва, Свинарна капітана Ваді і Скобіївка майора Грачова. Крім того, канцелярські службовці губернії (Новоросійської. – С.Ш.) тут мають землі, звані ранговими дачами, але користуються з них лише покосами, при допомозі найманих працівників”. Академік називає і Ревівку, Крилів (“1000 будинків, стара фортеця, оточена частоколом сажнів близько 300 навкруги, дві церкви”). У цих краях він звернув увагу на розведення винограду, персиків, кизилу (Крюків), овець (сл. Білецьківка), “плавучі млини”, породи риб: стовбець, лин, карась, білорибця, мирон, щука, окунь, рідше – короп, сом, налим, судак, йорш, бобир, навесні – осетри (гостроносий – віз, тупоносий – турпак), які ловили великими сітками у малих затоках. Ґрунт орали плугом, запряженим волами. Родило жито (урожай – до сам–10), ячмінь, овес, пшеницю, горох, просо (сам–50). Вирощене жали серпами (за поганого урожаю – косами), в’язали в снопи (зокрема, жито), котрі везли з поля до села, після просихання молотили [9; 12–13, 43].

1775 р. ліквідована Запорізька Січ, репресується її верхівка, частина змушена податись на чужину. Катерина II позбавляє станових привілеїв українську еліту, запроваджує кріпацтво. Січові землі отримують вихідці з Росії, Німеччини, Польщі, Сербії. Крупними поміщиками ставали балканські військовики-переселенці. Історик Н. Полонська-Василенко пише, що через невміння господарювати (в себе на батьківщині займались лише військовою службою) вони не внесли нічого позитивного в економіку краю, посиливши експлуатацію місцевого населення.

Головним чином культивувалося скотарство (вівці та коні), гуральництво та продаж горілки в шинках [10, 100]. На рубежі XVIII – XIX ст. представники Хорватів, Пишчевичів, Чорб, Родоїчів, Петковичів володіли землями в районі Крилова, Андрусівки, Глинська [11, 22–22 зв.], Ревівки, Табурища, Новогеоргіївська, Скалевої, Павлівки, Браїлівки.

У попередню добу крупним поміщиком Центральної України був лише один виходець із закордону Капніст, який, прослуживши в Гетьманщині кілька десятиріч та одружившись на представниці козацько-старшинського роду, значною мірою українізувався. Тепер же іноземці та їх нащадки з волі російських цариць Єлисавети й Катерини II склали тут серед землевласників більшість.

Саме переселенці із Сербії Пишчевичі і стали на довгий час власниками с. Павлівки. Село виникло поруч із Свинаркою через річку, від котрої сьогодні залишився невеликий струмок, який витікає з маленького джерельця у західній частині поселення. Мешканець села А. Шаповал у XX ст. записав перекази, що таку назву поселення отримало від прізвища кріпосника Павлова [12]. На першу половину – середину XVIII ст. у краї значаться піп, Кременчуцький намісник Павло Максимович, Власівський отаман Павло Денисов, Криловський отаман Семен Павлов, мешканець Кременчуцької сотні Микола Павлов [3; 8, 65, 85, 100, 125, 147, 150, 165, 173, 190, 285]. Засновником поселення теоретично міг стати один з них у козацькі часи. У результатах подвійного перепису Олександрійського повіту 1886 р. вказано, що Павлівка заснована в половині (середині) XVIII ст. [13]. Працівник музею в Новому Саду (Сербія) Д. Негован пише, що внука С. Пишчевича звали Павлом [14, 410], у зв'язку з чим можна було б припустити, що на честь його і назвав дід сільце. Але олександрієць В. Никифоров писав, що внука С. Пишчевича звали Платоном [7, 536]. Саме таке ім'я мав Пишчевич, власник Павлівки на сер. XIX ст.

Син Семена О. Пишчевич пише, як під час приїздів до Павлівки дійшов висновку, що селяни відкуплялися від робіт на пана за дрібні хабарі керуючому помістям поручику у відставці Добровольському. Останній намагався переконати поміщика в необхідності замінити єврея, який торгував у павлівській корчмі горілкою. Але Олександр Семенович недоліків у роботі останнього не виявив, вирішивши, що керуючий хотів

на те місце взяти свого протеже для задуманих ним злочинських дій у корчмі. Підтвердження цьому Пишчевич зустрів, приїхавши через три роки до Павлівки, де не побачив заможної гарної хати керуючого. Виявляється, Добровольський із кількома співучасниками, побачивши гроші в торгівця, який заночував у першого із своїм супутником, вбили вночі обох і сховали тіла в розкопаний курган у полі. Але вранці їх випадково виявили мисливці із собаками. Криваві сліди привели до хати керуючого, якого судили, били батогами, заслали до Сибіру. Пишчевич згадував, що 1805 року було здійснено генеральне перемірювання земель, коли у його домівці (напевне, у Скалевій) на два місяці зупинилася група землемірів з помічниками, писарями, учнями, дружинами, дітьми. Поміщик, який вважав, що прибулі могли б справитися й за тиждень, мусив піднести їм усім ще й подарунки. Крапку щодо успадкування батьківської землі поставив Сенат, остаточно закріпивши її за О. Пишчевичем [15, 336–337].

У “Відомості Малоросійської губернії поселень... скільки в кожному платників податків чоловічої статі осіб” на рубежі XVIII – XIX століть у Кременчуцькому повіті зазначено чотири рази сільце Павлівку із 32, 33, 9 та 251 мешканцями, двічі – х. Павлівський (29 і 14), сільце Павлівку Ревуцького (29), хутір при урочищі Павлівці (4), х. Подворок при ур. Павлівському. У Полтавському повіті були Павлівка, Павленки, Свинківський, у Новопраській волості – сільце Павлівка.

1856 р. Пишчевич володів 26-ма дворами у Павлівці і 85-ма – у Скалеватці [16]. Власницею 15-и дворів у Павлівці значилася поміщиця Хорватова. 1859 р.

у Павлівці Браїлівської волості було 29 дворів, мешкало 125 чоловіків і 148 жінок [17]. Останнього кріпосницького 1860 року у павлівських володіннях Платона Пишчевича було 125 чоловіків, 39 дворів, у скалевських, відповідно, 250 і 86 [18, 79].

У сусідній Свинарці 1856 р. було дещо менше від сусідів мешканців (118 чоловіків і 132 жінки) та дворів (28). Власником Свинарки, Білецьківки, Сметанівки в Олександрійському повіті був поміщик, з прізвища якого, Піллер, видно, що рід його походив не з українських, а з німецьких земель. (Чи міг уявити собі Капніст, гинучи за інтереси Росії на німецьких землях, що саме вихідці з них стануть

землевласниками в його Свинарці?) У цих поселеннях нараховувалося, відповідно, 41, 77 та 37 хат. Ще 20 хат у Боковій (Кудашівці) мав генерал-лейтенант з таким же прізвищем. Через три роки число дворів у селі Білецьківці й сільці Свинарці збільшилося до 124, в яких мешкала 391 особа чоловічої статі (число жінок вказувалося не завжди). Володіла ними землевласниця Катерина Пілар-фон-Пільхау. Ще 42 двори (123 чоловіки) було в неї у Сметанівці. Про деякі особливості повіту, в т. ч. його сільського господарства, із своїми висновками написав автор статті в Новоросійському календарі на 1858 р. (Додаток). Гальмували розвиток краю, окрім кріпаччини, і аракчєєвські поселення, де колишні казенні селяни мали відбувати ще й військову службу. До них, зокрема, в 1820-х рр. віднесли Новогеоргіївськ, Табурище, Павлищ, Глинськ, Микільськ, Золотарівку, Калантаїв, Андрусівку.

Деякі копії документів з історії Свинарки та Павлівки зібрано у Світловодському міському краєзнавчому музеї. Заслуговує на увагу справа проведення викупної операції по селах Павлівці та Скальовій 28-ої волості Олександрійського повіту поміщика П.А. (О. – ?) Пищевича [19, 217]. За “Списками населених місць Російської імперії”, виданих 1868 р. в Санкт-Петербурзі, у “власницьких” Павлівці (при р. Цибульник) та Свинарці (при р. Свинарці) мешкало, відповідно, 125 чоловіків і 148 жінок та 118 чоловіків і 132 жінки. У першому поселенні знаходилося 29 дворів, у другому – 28. Відстань до повітової Олександрії складала 28 верстов.

На 1885 рік дача Павлівка Михайла Платоновича Пищевича мала 475 дес. 1400 саж. лісової, лукової та озерної території і ще 45 дес. 1600 саж. до середини Дніпра. По сусідству знаходилися дві ділянки дач селян Табурища, наділ мешканців сільця Скалевої, “дачі різних власників і назв Полтавської губернії, землі... відставного шевроніста Фесенка, землевласника барона Піллера і лісова ділянка казенного відомства” (план цієї території було скопійовано херсонським губернським землеміром на замовлення наступного власника дачі Павлівки титулярного радника О. Ерделі) [20, 264].

Подвірний перепис Олександрійського повіту наступного року зафіксував розташування сільця Павлівки Браїлівської волості “на правому боці балки Хрещатої (Назарової) при впадінні в неї балки Сочевої, на рівні місцевості. Вулиці широкі, звивисті, хати стіною на

вулицю, двори огорожені тинами”. Тут було 3 будинки дворянина, міщанина та єврея (за такими категоріями, зокрема, вівся перепис), 88 хат колишніх поміщицьких селян на 158 кімнат, 213 господарських будівель, 91 господарство (двір). Із 239 чоловіків та 262 жінок особи дитячого (до 7 років) віку склали 105, шкільного (до 12) – 51, юнацького (хлопці до 18, дівчата – до 15 років) – 67, працездатного (чоловіки – до 60, жінки – до 55 років) – 217, напівпрацездатного старечого (чоловіки – від 60 до 70, жінки – від 55 до 65 років) – 35, найстаріші (чоловіки – старші 70, жінки – старші 65) – 11. Грамотними на всю Павлівку були 13 селян і 1 міщанин. Усі 475 селян та 5 міщан були українцями, 4 дворянина (батьки і двоє малолітніх доньок) – росіянами, єврейська сім'я складала троє осіб. 55 селянських господарств жили за рахунок землеробства, 29 – землеробства і ремесла, 1 – ремесла і промислу, 3 – наймалися на роботи, 10 – йшли на заробітки до інших поселень. Єврей отримував прибуток від торгівлі, дворянин – від землі (саме за цими категоріями населення вівся в імперії такий статистичний облік). У останнього було 2 амбари (комори). Їх мали також лише двоє селян, і ще 53 селян – клуні. У селі діяли 4 вітряних та 1 водяний млини, 4 горни (горщиківий мінізагод). Селяни мали 97 возів, гарбу, 54 дерев'яних плуги, 41 просте рало, 96 борін, ручну молотарку, віялку. В обійстях утримувався 41 кінь, 128 волів, 227 корів, 220 овець, 64 свині, 10 колод бджіл. За дворянином рахувалося 10 коней, корова, екіпаж, віз, рало, борона. Якщо поміщик мав 481 десятину землі, з якої 459 склали угіддя, 11 – садибна і присадибна земля, то всі селяни (125 наділів по 3,5 дес. землі) – лише 448,9 дес., у т. ч. 394 – угіддя, 48,4 – садибна й присадибна земля. Фактичними власниками були 83 селянина із середньозораними 7,8 дес. землі. До складу селянських наділів мали орну землю і луковий сінокіс, їх власники визначалися жеребкуванням кожні три роки (подібні традиції були й у запорізьких козаків). Земля здавалася в оренду за частину врожаю. 38 павлівчан мали наділи від 2 до 4 дес., 8 – від 4 до 6 дес., 37 – від 6 до 11 дес. Безземельні господарства склали 7,7 %. Не мали худоби 5 сімей, мали 5 – 7 голів робочої худоби 14 сімей [17; 2, 100, 306].

За переписом 1886 р. сільце Свинарка складало “продовження Павлівки, на узвишші, зриту ярами; за селом – голі скелі, між котрих протікає струмок. Вулиці вузькі, звивисті; садиби і садки на горі, городи

ж в низовині, яка переходить в луки, хати у дворах, огорожених тинами”. Тут знаходилося 13 криниць (і ще одна в степу), дім, 93 хати (і стільки ж дворів) на 157 кімнат, 282 господарчих споруди. Мешкало 264 чоловіки і 258 жінок, абсолютну більшість з яких складали колишні поміщицькі селяни – 257 чоловіків та 254 жінки. З них майже половина – 236 осіб були працездатного віку, 118 – малюків, 66 – підлітків. 17 свинарців вміли читати й писати. Усі 511 селян були українцями. У 69 їхніх господарствах займалися землеробством, у 20 – землеробством і ремеслами, 2-х – ремеслами і промислами, 1 – шинкарством, в 11 – йшли на заробітки чи в найми. Селяни мали 51 клуню, 2 комори, 10 горнів, вітряк, олійню, гончарню, 117 возів, 57 залізних і дерев’яних плугів, 33 простих рала, 113 борон, ручну молотарку, 7 віялок та млинків, 51 коня, 189 волів, 267 корів, 424 вівці, 116 свиней, 90 колод бджіл. Діяла винна лавка (магазин).

Селянське товариство Свинарки мало 114 наділів, величиною по 3,5 дес. Із загалом 672,8 дес. угіддя складали 621 дес., садибна й присадибна земля – 41,5 дес. Фактичних власників землі було 90. Десятки господарств брали на рік і більше землю в оренду за гроші, в т. ч. 34 господарі обробляли 355,5 дес. своєю худобою, 17 (49,3 дес.) – найманою, 39 (213,8 дес.) – спільно з іншими. У середньому господарством оралося 6,9 дес. землі. По кілька десятин мав 51 селянин, від 4 до 6 дес. – 23, від 6 до 11 десятин – 16 селян, не мали землі 3 сім’ї. Не мали худоби 5 господарств, утримували 5–7 голів робочої худоби у 14 господарствах [17; 2, 100, 306]. Зазначимо, що між Свинаркою та Павлівкою проходила межа Табурищанської й Браїлівської волостей Олександрійщини.

Земля здавалася в користування у низинах дорожче, на узвишсях – дешевше. На 1888 р. у Свинарці орендна плата за цілинні й баштанні ґрунти була нижчою, ніж у Сметанівці, Табурищі, Ревівці, Новогеоргіївську, за перелогові і парові – нижчою, ніж у Білецьківці, Ревівці та Новогеоргіївську (але вищою, ніж у Табурищі). “М’яке поле” здавалося дорожче, ніж у Браїлівці, Табурищі, дешевше – ніж у Новогеоргіївську, Білецьківці, Сметанівці. За лугові сінокоси можна було отримати більше, ніж у Сметанівці й Білецьківці, але менше, ніж у Ревівці. У Павлівці орендувалися лише перелогові й парові землі та “м’яке поле” за такими ж цінами, як і в Свинарці. Найняти пастуха волів можна було за 3 карбованці, корови – 4 крб., “гулевої” корови – 2,5–3 крб. або за

відробіток на жнивах. Більше можна було заробити пастухам у Браїлівці. Набувався досвід отримання прибутку від нерухомості за надання житла. Так, на 1888 р. здавалися квартири (хати) колишньому (до відміни кріпосного права 1861 р.) поміщицькому селянину у Свинарці, міщанину та єврею – у Павлівці, в якій, крім цього, два колишніх поміщицьких селянина сплатили чинш (право будуватися на чужій землі) [21; 2, 21, 76].

На 1890 р. у Скалевій та Верхній Павлівці Браїлівської волості 2031 дес. 1398 саж. землі належало дворянці Ганні Платонівні Белавенець, у Нижній Павлівці – 507 дес. дворянину Олександровичу Ерделі [22; 31, 41]. Наступного року за вдовою капітана I рангу Г. Белавенець рахувалося у тих же селах вже дещо менше землі – 2000 дес. 850 саж., за спадковим дворянином Михайлом Пишчевичем – 31 дес. 548 саж. у Верхній Павлівці, за колезьким секретарем Олександром Пишчевичем – 501 дес. 582 саж. у Скалевій. Очевидно, мова йде про рідних сестру й братів, оскільки по-батькові вони всі були Платоновичами й володіли сусідніми землями. Свинарське сільське товариство мало 672 дес. 169 саж., до яких входили наділи по 3,5 дес., а Павлівське – 475 дес. 1200 саж (125 наділів по 3,5 дес.) [23, 8].

На 1895 р. Г. Белавенець, М. та О. Пишчевичі володіли тими ж землями, дворянин Сергій Іванович Кузьмицький – 521 дес. 1 тис. саж. у Нижній Павлівці. Частиною павлівської землі володів купець Петро Михайлович Мойсєєв (165 дес. 1932 саж.) [24; 10, 43, 69, 81]. Серед дач генерального межування значаться за колезькою радницею княгинєю Катериною Сергіївною Кудашевою в селі Білецьківці з сільцем Свинаркою 3327 дес. 440 саж. Через 2 роки в описі дач у цих селах за Кудашевою було записано 48 дес. садибної, 1285 дес. 1686 саж. орної, 698 дес. 1800 саж. сінокісної, 290 дес. 2294 саж. лісової землі, 1003 дес. 1930 саж. неугідь, за колезьким асесором Олександром Семеновичем Пишчевичем у сільці Павлівці верхній – 18 дес. 120 саж. садибної, 412 дес. 425 саж. орної, 364 дес. 1825 саж. сінокісної, 26 дес. лісової землі, 102 дес. 1778 саж. неугідь, у нижній Павлівці – постійний двір “на пустоші” та 1875 саж. орної, 92 дес. 1500 саж. сінокісної, 390 дес. 305 саж. лісової, 142 дес. 1650 саж. неугідної землі [25; 3, 18–19].

Свинарське товариство селян на поч. 1902 р. мало 672 дес. 1968 саж. оподаткованої землі, у т. ч. 399 дес. згідно “уставної грамоти в

наділ... за числом 114 ревільких душ. Частину подарувала колишня поміщиця баронеса Катерина Миколаївна Гейнінген (Гейнінсон) фон-Гюне, у т. ч. 32 дес. 716 саж. придатного для обробітку ґрунту і 241 дес. 1252 саж. неугідь. Уповноважені товариством Василь Коваленко та Семен Плахотний звернулися до Олександрійської повітової земської управи з клопотанням виключити із земського та державного оподаткування вказані непридатні для обробітку землі, подаровані поміщицею. Для перевірки якості ґрунту до Свинарки виїжджали член управи І. Чижевський та агрономічний наглядач Н. Васько. Вони встановили, що 100 дес. складав сипучий пісок, а 141 дес. 1252 саж. займали плавні, порослі очеретом і осокою. Із врахуванням їх думки управа внесла пропозицію травневій сесії повітового земського зібрання визнати неугіддями 241 дес. 1252 саж. При розгляді питання на сесії було зачитано доповідь голови управи, позитивний висновок ревільної комісії. В обговоренні йшлося, що земля мала цінність, оскільки селяни могли засадити її хвойними деревами. Але гласний Іван Чижевський пояснив, що при тодішньому способі висадження на цих неугіддях шелюги, що робить товариство, боротьба з піском є майже непереможною. Представник казенного лісництва заявив, що навіть у разі засадження земля мала бути виключена із оподаткування, як належна до складу захисних насаджень. Збори згодилися з доповіддю управи [26; XXVII, 76]. Тож до історії села увійшов батько уродженця Олександрії, майбутнього члена Центральної Ради, емігранта, ученого зі світовим ім'ям, філософа, літературознавця Дмитра Чижевського, чие ім'я носить обласна універсальна наукова бібліотека.

Повітове земське зібрання розглядало питання погашення невикладених земельних податків. Так, у травні 1903 р. в Олександрії зняли заборгованість у 12 крб. 46 коп. (на тоді немалі гроші) повітового та 4 крб. 62 коп. губерньського зборів і 44 коп. шляхового капіталу за 1900 і 1902 рр. із свинарця Василя Трояна “по бідності” [27, 61]. Через 8 років земські гласні погасили “недоїмку” повітового і губерньського збору з пенею із мешканця Свинарки Павлиської волості Йосипа Плахотного, зазначивши, що в того “кінної просорушки немає і ніколи не було” [28, 260]. 1913 р. погашено борг свинарця І.Г. Кравченка за поточний і 1911 роки та знято з обкладення його бакалійну лавку, яка фактично не

існувала з 1912 р. [29].

У Національній бібліотеці України ім. В. Вернадського зберігається план помістя на серпень 1908 р. статського радника Якова Григоровича Демченка, який при с. Верхній Павлівці мав 446,83 дес. землі, суміжної з територіями Павлівської економії, верхньопавлівських, свинарських, браїлівських і табурищанських селян. У радянські часи писали, що під час першої російської революції у Миронівці, Онуфріївці, Веселому (біля Павлиша) та інших селах Олександрійського повіту мали місце розгроми й підпали поміщицьких маєтків та посівів.

Павлівчани й свинарці могли відвідувати ярмарки й ринки (базари) в Новогеоргіївську, Глинську, Онуфріївці, Федірках, Павлиші, інших місцях спробувати продукції винокурних заводів у Новогеоргіївську, Федірках і Чернечому, де в 6-відерній посудині рідина бродила 3 дні із житньої, ячмінної, просяної, кукурудзяної, картопляної, солодової сировини. Можливо, саме звідти постачалася продукція до винної лавки Свинарки. Цим селом проходив 18-верстовий шлях Золотарівка – Крюків [30, 178]. На поч. ХХ ст. земські поштові пункти знаходилися в Новогеоргіївську (10 коней), Микільському (4), Глинську (6), Павлиші (10), Миронівці (2).

Свого часу, вірогідно, цим регіоном проїхав 29-річний Тарас Шевченко. Літературознавець П. Жур, дослідивши можливі види транспорту і шляхові маршрути дійшов висновку, що поет у вересні 1843 р., рухаючись поштовими дорогами на давні козацькі терени, біля Кременчука переправився через наплавний міст на правий берег Дніпра. А повертаючись, їхав з Хортиці на рідну Черкащину через Верхньодніпровськ – Павлишинську (очевидно, Павлиш) – Новогеоргіївськ або за маршрутом Катеринослав – Кременчук – Новогеоргіївськ [31; 141, 143]. Тож Кобзар міг проїжджати землями Онуфріївщини, Білецьківщини, Світловодщини, можливо й тими, які сьогодні входить до Павлівки. Додамо, що десь у той час у Новогеоргіївську проходило раннє дитинство майбутнього українського композитора М. Лисенка.

Автори “Історії міст і сіл УРСР” вказують на прискорення процесів майнового розшарування внаслідок Столипінської аграрної реформи. В 1912 – 1915 рр. в Олександрійському та Єлисаветградському повітах

більшість землі належала казні, церкві, поміщикам, купцям, іноземцям і лише близько 10 відсотків заможним (“куркулям”) та 7,5 – бідним селянам [32, 32]. Обезземелені вирушали в неблизьку дорогу, у чужі краї у східному напрямку імперії в пошуку вільних земель, далекого щастя. 1912 р. із трьох павлівських дворів у Петропавлівський повіт Акмолінської області виїхали 14 чоловіків та 9 жінок. На рідних теренах вони не мали можливості реалізувати свій споконвічний землеробський досвід. Тоді по 10 білецьківців та скалівчан вирушили, відповідно, до Тургайської області та Самарської губернії. Напевне, бідність штовхала людей до крадіжок коней, волів, корів. 1912 р. із 185 зниклих коней вдалося повернути тільки 33. Лише у 9 волостях (в т. ч. Павлиській, до якої входили Павлівка й Свинарка) із 35 не було зафіксовано жодного такого випадку. А от сусіди з Новогеоргіївщини – ревівці й табурищани “приробили ноги” за рік чотирьом коням [33; 76, 84].

На 1916 рік на фронті Першої світової війни були призвані 104 свинарці і 84 павлівчани. Всеросійський сільськогосподарський перепис зафіксував у Павлівці 792 особи. Тут тримали 145 коней, 12 волів, 5 бугаїв, 125 корів, 140 телят, 102 свиней. Із 143 господарств 56 не мали робочої худоби, 50 – мали по 2, а 36 – по 1 голові робочої худоби. Корів не було в 40 сім'ях. 25 господарств не мали будь-якої худоби. Під посівами знаходилося 451 дес. 72 саж. Безпосівних було 16 сімей. Подібне становище спостерігалось у Свинарці, де мешкало 798 осіб, нараховувалося 142 господарства, утримувалося 145 коней, 268 голів великої рогатої худоби, 141 свиня. Під посівами знаходилося 421 дес. 12 саж. 30 господарств засіяли від 1,1 до 2 дес. землі, 27 – від 2,1 до 3 дес., 21 – до 1 дес., 20 – від 3,1 до 4 дес. [34].

На 1 січня 1917 р. село Свинарка і сільце Павлівка відносилися до тих небагатьох поселень повіту, де чоловіків мешкало більше, ніж жінок. У першій, відповідно, 471 і 447 (всього 918), у другому – 479 і 403 (882). Більше населення у Павлиській волості було в Павлиші (3914), Білецьківці (1456), Браїлівці (1376), Скалевій (1139), із сусідніх волостей – у Миронівці (1058), Таловій Балці (1924), Золотарівці (3159), Микільському (2117), Ревівці (1378), Табурищі (3757), Андрусівці (4531). У Павлівці нараховувалося 144 господарства, у Свинарці – 142 [35].

В Наддніпрянщині центром призивної дільниці з відбудовання

військової повинності був Новогеоргіївськ. 1917 року Павлівка й Свинарка входили до Павлиської волості Олександрійського повіту. У волосному центрі знаходився поліцейський пристав, земський начальник, поштово-телеграфна контора.

Кіровоградський краєзнавець Л. Куценко, проаналізувавши склад землевласників Олександрійського повіту наприкінці XIX ст., дійшов висновку, що серед них не було нащадків засновників і власників хуторів, слобід, сіл, містечок першої половини XVIII ст. Внаслідок експансії в Наддніпрянщину імперії Романових уже не українці репрезентували станову еліту степової України, а “росіяни (майже 70 %), євреї (межа осілості), німці. Не загубилися навіть серби. І майже відсутні ті, хто боронив цю землю в козацьких паланках, хто заселяв її зимівниками, селами й хуторами. Вистачило усім, окрім нас. І це при тому, що перепис 1897 року засвідчив у Єлисаветградському та Олександрійському повітах понад 90 відсотків українського населення. На “нашій – не своїй землі” ми могли бути тільки кріпосними, державними селянами, черню” [36, 27–28]. Ця ж ситуація була характерною й для Свинарки та Павлівки. Після ліквідації Гетьманщини та Запорозької Січі і по 1917 рік довший час більшою і кращою частиною земель володіли, отримуючи з них прибутки, не нащадки козаків, не корінні наддніпрянці, односельці, а прийшли сюди в процесі експансії Санкт-Петербурга, кріпаччини, аракчеєвщини, деукраїнізації представники сербів Пишчевичі, німців Піллер-фон-Пільхау та Гейнінген-фон-Гюне, татар Кудашевих, угорців Ерделі. (Лише через кілька десятиріч після відміни кріпосного права серед більш-менш помітних землевласників з’являються особи з, вірогідно, українським корінням.) Відчуження селян від землі, поруч із важкодоступністю для них освіти, унеможливлювало процеси господарської ініціативи, повну чи часткову самореалізацію центральноукраїнців у сільськогосподарській або інших галузях. Те мусить враховуватися у перспективах приватизації землі сучасними павлівчанами. Очевидно саме вони, а також, можливо, вихідці з цього села, мають першочергове право бути господарями на своїй землі.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА

1. *Шмитъ А.* Краткій историческій взглядъ на Херсонскую губернію // Труды Херсонскаго губернскаго статистическаго комитета. Книга первая. Часть 1-я. Материалы для географіи и статистики Херсонской губерніи. – Херсонъ: Губернская типографія, 1863. – С. 197–294.
2. *Кабузан В.М.* Заселение Новороссии (Екатеринославской и Херсонской губерний) в XVIII – половине XIX века (1719 – 1858 гг.). – М.: Наука, 1976. – 307 с.
3. *Пивовар А.В.* Поселення Задніпрських місць до утворення Нової Сербії: в документах середини XVIII століття. – К.: Академперіодика, 2003. – 336 с.
4. Архів Коша Нової Запорозької Січі. Корпус документів. 1734 – 1775. – Т. 2. – К.: Білоцерківська книжкова фабрика, 2000. – 748 с.
5. Архів Коша Нової Запорозької Січі. Опис справ. Вид. др., доп. і пер. – К.: Наук. думка, 1994. – 228 с.
6. *Мірущенко О.П.* Регулювання російським урядом економічних відносин Гетьманщини та Нової Січі у 40 – 60-х рр. XVIII ст. // Наук. праці істор. ф-ту Запорозького держ. університету. – Вип. VII. – Запоріжжя: Тандем-У, 1999. – С. 53–61.
7. *Никифоровъ В.* Очерки Александрійскаго уезда Херсонской губерніи // Херсонскія Епархіальныя Ведомости. – 1878. – № 18. – 15 сентября. – С. 535–539.
8. *Шимановъ А.* Предсмертная поземельная борьба Запорожья // Кіевская Старина. – Т. VII. – 1883. – Декабрь. – С. 609–637.
9. *Гільденштедт Й.-А.* Подорож Єлисаветградською провінцією 1774 року. – К.: Академперіодика, 2005. – 50 с.
10. *Полонська-Василенко Н.* Заселення Південної України в половині XVIII століття // Вежа (Кіровоград). – 2000. – № 10. – С. 96–104. (Цей матеріал друкувався з продовженням. Оригінал: Полонська-Василенко Н. Заселення Південної України в половині XVIII ст. (1734 – 1775). Ч. 1–2. – Мюнхен: Український вільний університет, 1960.)
11. ДАКО (Держархів Кіровоградської області). – Ф. 488 (Межова канцелярія Єлисаветградського повіту). – Оп. 1. – Спр. 136.
12. Архів автора, лист секретаря виконкому Павлівської сільради

народних депутатів М. Цегелі, 1993 р.

13. Результаты подворной переписи Александрійскаго уезда 1886 г. Приложение къ III тому “Матеріаловъ для оценки земель Херсонской губерніи”. – Изданіе Александрійской Уездной Земской Управы. – Александрія: Типографія Райхельсона, 1888. – 456 с.
14. *Његован Д.* Мемоари Симеона Пишчевича као извор за историју Нове Србије и Славеносрбије // Сеоба Срба... С. 408–416.
15. *Пишчевычъ А.* Мој живот (1764 – 1805): успомене. – Нови Сад: Матица српска, Српско-украјинско друштво, 2003. – 354 с.
16. ДАКО. – Ф. 14. – Оп. 1. – Спр. 1873.
17. Результаты подворной переписи Александрійскаго уезда 1886 г. – Изданіе Александрійской Уездной Земской Управы. – Александрія: Типографія Райхельмана, 1888. – 456 с.
18. *Пивовар А.В.* Поселення Херсонської губернії за повітовими алфавітами 1856 року. – К.: Академперіодика, 2009. – 91 с.
19. *Аболмасова О.* Світловодщина в ХІХ столітті мовою архівів (огляд матеріалів із фондів Світловодського міського краєзнавчого музею) // Культурно-освітні процеси краю у ХІХ столітті (матеріали обласної науково-практичної історико-краєзнавчої конференції). – Кіровоград: ПП “Поліграф-Терція”, 2004. – С. 216–220.
20. Земельні банки Новоросійського краю (за описами фондів Одеського, Дніпропетровського та Кіровоградського архівів / Ат.-упор.: А.В. Пивовар, О.І. Пеший, К.В. Шляховий. – К.: Академперіодика, 2010. – 620 с.
21. Матеріали для оценки земель Херсонской губерніи. Т. III. Александрійській уездъ (статистико-экономическое описаніе уезда). – Херсонъ: Типографія О.Д. Ходушиной, 1888. – 152 с.
22. Отчётъ Александрійской уездной земской управы о положеніи земскаго хозяйства за 1890 годъ. – Александрія: Типографія Э.Т. Райхельмана, 1891. – 79 с.
23. Отчётъ Александрійской уездной земской управы о положеніи земскаго хозяйства за 1891 годъ. – Александрія: Типографія Э.Т. Райхельмана, 1892. – 130+167 с.
24. Спосокъ землевладельцевъ Александрійскаго уезда на 1896 годъ. Приложение къ Статистическому Отчету Александрійской Земской

- Управы за 1895 годъ. – Александрія: Типографія Ф.Х. Райхельсона, 1896. – 110 с.
25. Алфавитъ дачъ генеральнаго межеванія Александрійскаго уезда Херсонской губерніи (Приложеніе къ Статистико-экономическому обзору Александрійскаго уезда за 1897 годъ). – Александрія: Типографія Ф.Х. Райхельсона, 1898. – 42 с.
  26. Журналы засіданій Александрійскаго уезднаго земскаго собранія Майской XXXVIII очередной сесіи 1902 г. съ приложеніемъ докладовъ управы и комиссій. – Александрія: Типографія Ф.Х. Райхельсона, 1902. – XXI + 157 с.
  27. Александрійское уездное земское собраніе Майской XXXVIII очередной сесіи 1903 г. – Александрія: Типографія Ф.Х. Райхельсона, 1903.
  28. Александрійское уездное Земское собраніе Майской XLVI очередной сесіи 1910 г. Доклады Управы. Журналы собранія. Доклады комиссії. – Александрія: Типографія Ф.Х. Райхельсона, 1910. – 290 с.
  29. Александрійское Уездное Земское Собраніе чрезвычайной сесіи 2-го октября 1913 года. Доклады управы. Журналы собранія. Доклады комиссії. – Александрія: Типографія Ф.Х. Райхельсона, 1913. – VIII + 83 с.
  30. Отчётъ строительнаго отделенія Александрійской Уездной Земской Управы по постройке и ремонту дорожных и гражданскихъ сооруженій (Прилагается списокъ дорожныхъ сооруженій). За 1914 годъ. – Александрія: Типографія Ф.Х. Райхельсона, 1915. – 190 с.
  31. *Жур П.* Літо перше (з хроніки життя і творчості Тараса Шевченка). – К.: Дніпро, 1979. – 278 с.
  32. Історія міст і сіл Української РСР. Кіровоградська область. – К.: УРЕ, 1972. – 816 с.
  33. Общий отчётъ Александрійской уездной Земской Управы за 1912 годъ. – Александрія: Типографія Ф.Х. Райхельсона, 1913. – 86 + 96 с.
  34. Поселённые таблицы Всероссийской Сельскохозяйственной переписи 1916 года по Александрійскому уезду. – Александрія, 1917.
  35. *Григор'єв О.А., Сергеева Н.П., Сергеев В. Ю.* На узбіччі Великої

Смути. Нариси з історії придніпровських територій Олександрійського повіту Херсонської губернії напередодні та під час національних змагань 1917 – 1920 років. – Світловодськ, 2010. – Рукопис.

36. *Куценко Л.* “Народу самосійні діти...”. Українська доля Дикого поля. – Кіровоград, 2005. – 120 с.
37. *Шевченко С.І.* Соціально-економічне становище наддніпрянського села в II половині XVIII ст. – 1861 р. (на прикладі с. Павлівки Олександрійського повіту) // Наукові записки. Серія: Історичні науки. – Вип. 15. – Кіровоград: РВВ КДПУ ім. В. Винниченка, 2012. – С. 325–332.
38. *Шевченко С.І.* Чия земля? Грека, серба, німця, татарина // Ведомости (Кіровоград). – 2012. – 17 февраля.

ДОДАТОК

Із Опису Олександрійського повіту 1857 р.

...Будівельний ліс отримується олександрійцями із Новогеоргіївська та Крюкова... Поштовий шлях пролягає повітом в двох напрямках: гілка однієї йде від Дніпра до Єлисаветграда...; друга гілка ... йде від Павлиша на Новогеоргіївськ... на північному сході р. Дніпро відділяє всередину повіту кілька невеликих заток – струмків... Інгул... зробити хотіли судноплавним засобом шлюзів і з'єднати з Дніпром його джерелами, дещо вище Єлисаветграда, але перепони незборимі...

...Літніми місяцями, в теплих переважно місцях повіту і великими шляхами, часто вибухають вихори, котрі крутячись довго на одному місці, забирають із собою пісок, сухі трави, пилуку, зривають з дахів поселян соломку і підіймають... на значну висоту. У вихорах, похідних, як відомо, від зустрічі двох протилежних вітрів, простий народ бачить присутність злого духу, а тому при появі вихора знімає шапку і знаменується хресним знаменням...

Селяни працюють по три дні на своїх власників на тиждень... Поселянин мало турбується про майбутнє: потреби його дуже обмежені і

їх дуже легко задовольнити. Їжа у нього, хоч і здорова, але найпростіша і недорога: борщ (у тексті “щи”. – С.Ш.), в пісні дні – пустий, а в скромні – з яловичиною і свининою та каша, переважно гречана або просяна. На свято, особливо на Великдень, Різдво Христове і Сходження Св. Духу, він пригощає себе і своїх гостей пирогом, смаженим поросям, солоними огірками, горілкою “запіканкою”, а інколи пивом. Майбутні турботи на існують в голові нашого селянина: він має в кишені кілька копійок на горілку, в хаті у нього є ще на декілька днів хліба, і він преспокійно або проводить час у шинку, або день і ніч (по завершенні польових робіт) спить на теплій печі і не турбується про покращення свого господарства. Він тримає робочу худобину, овець, курей та свиней в такій лише кількості, щоб мати можливість не більше, як потрібно для прохарчування свого сімейства, десятин землі, – поїхати на ринок, продати сіна, лантух борошна, курку, вівцю і купити солі, зшити чоботи та застися копійкою на горілку – лишень прожити б до вечора. Благополуччя одного рідко збуджує розумну заздрість або змагання в іншого, а намагання зрівнятися з іншими і в голову йому не приходить. Докоріть нашого селянина, що в нього хата неохайна і хліба мало, і худоба не доглянута, як слід, і сам він обідраний ходить, вкажіть йому, при цьому ж, на порядного в тому ж сільці господаря і порадьте брати з нього приклад, вам прехолоднокровно відповідає: “не все те переймеш, що водою пливе”, і залишається при своїй лінії. (Автор “Опису” не вказує, що імперія, кріпацтво не сприяли підприємливості, освіченості, культурі населення. – С.Ш.)

Фабрик та заводів значних... немає... за винятком винокурних заводів, котрих рахується 47 в повіті. Кількість вина, що викурюється, сягає 300.000 відер щорічно. Гаряче вино (вірогідно, горілка. – С.Ш.) заводчики збувають на місці, частково шинкам... Угноювати землю немає можливості: гній перегниває і йде на опалення; солома знищується винокурнями; в одних лише прилісових місцях земля удобрюється опалим листям... Кавуни та дині є в деяких місцях ... виключними продуктами простонароддя, протягом серпня і вересня... Сіють картоплю: темно-червону, синю і жовту... Жовта майже завжди буває відмінної доброти і хорошого смаку... Картоплю часто привозять на наші ринки чигиринці та черкасці. Тютюну розводять мало і найнижчого сорту, для простонародного вжитку... Із насіння соняшника виготовляють олію, для

їжі і для освітлення будинків, а переважно соняшникове насіння – улюблені ласощі протонародної молоді... Збувається городина в Олександрії, Новогеоргіївську, Новій Празі, Крюкові та багатьох військових поселеннях. Городини обробляються частково власними руками огородників, частково найманими людьми... Робота на городах здійснюється винятково жінками, у збуті ... беруть участь і чоловіки. ... У характері нашого народонаселення помітна дивна риса – займатися лише тим, що приносить особливу користь, чого немає в інших і що тому можна збувати за високі ціни (не зовсім зрозуміло, що в цьому дивного. – С.Ш.).

... Лиш тільки син досягає 18 років і вступає до шлюбу, одразу залишає свого батька і сам, часто з жалюгідними засобами, береться за нове господарство. Робоча і неробоча худоба ділиться..., вся господарська власність ділиться на частини... Попередній господарський стан зовсім руйнується... Неможливість відділяти ... одного із свого середовища для навчання мистецтвам і ремеслам... Є багато господарів і трудолюбивих; ... але в них не вистачає рішучості зайнятися серйозно жодною з галузей господарства, за все вони беруться разом і ні в чому тому не мають необхідних бажаних успіхів... Згубна пристрасть нашого століття до розкоші проникла до наших навіть небагатих власників... Сьогодні кожен дрібнопомісний власник більш турбується про позолочення своєї бідності, ніж про покращення свого становища. ... Із 159 376 душ Олександрійського повіту ледве можна нарахувати 10 000, які вміють читати й писати... Дворянство, духовенство, купецтво і частково міщанство навчати дітей своїх вважають священним обов'язком; бідні селяни наші відстають і на сьогодні в грубому розумовому неуцтві. Мова більшої частини мешканців.. нестерпно груба і складає дивну й досить строкату суміш наріч: малоросійського (українського. – С.Ш.), польсько-слов'янського та великоросійського з місцевими ідіотизмами...

Початок і закінчення будь-якої справи супроводжується у нас за християнським звичаєм молитвою й хресним знаменням. Прийняти мандрівника і заспокоїти його, допомогти другу, поділитися з ближнім останньою копійкою, підтримати в біді свого побратима, подати шматок хліба бідному – вважається у нас самою найсвятішою і приємнішою справою. Шана старших, люб'язність до кожного і чесність даного слова, не менш втішні риси в характері нашого народонаселення взагалі. Любов

до всього вітчизняного, відданість своїм звичаям, самопожертва і рідкий патріотизм у час вітчизняних випробувань, усердя до Православної церкви складають невід'ємні якості мешканця Олександрійського повіту. Щорічне зменшення числа карних злочинів свідчить про постійне й поступове покращення народної нашої моралі.

Коваленков А. Очерки Александрійского уезда // Новоросійський календарь на 1858 год, издаваемый от Ришельевского лицея. – Одесса: Городская типография, 1857.

ПОМІЩИКИ

Від сербського кореня

(Пишчевичі)

Наприкінці XVIII століття Павлівка, як і сусідня Скалева, належали переселенцю із Балкан генерал-майору Семену (Симеону) Пишчевичу, одруженому на племінниці командира Нової Сербії І. Хорвата Катерині (із Крилова, де жив її брат, а племінник мешкав у Ревівці). Він походив із військових, народився 1731 р. в албанській провінції, яка знаходилася під протекторатом Венеції. Родина батька-офіцера перебралася до Старосербії, потім Австрії, мешкала у Новому Саді. Симеон навчався у Відні, у 14 років став писарем полкової канцелярії у чині ад'ютанта в австрійсько-французькій війні [1, 409]. 1753 р. прибув до Росії, де займався переселенням сюди чорногорців, служив на офіцерських посадах, зокрема, на Лівобережжі в Слов'яносербії, ще одному поселенні балканців. 1759 р. командир Нової Сербії І. Хорват доручає С. Пишчевичу сформувати Болгарський та Молдавський полки на р. Псьол, північніше Кременчука. Перший з них він очолює [2, 118]. На 1767 р. в краї мешкали дружина й діти Пишчевича. Глава ж сім'ї брав участь у військових діях проти Польщі, у російсько-турецькій війні, ліквідації Запорізької Січі. “Тут, – як пише сербський автор М. Павич, – як і багато років тому, Пишчевич знову став свідком зіткнення між сербськими колоністами і місцевим населенням, яке не визнавало створення в Україні Нової Сербії”. Після смерті батька Пишчевич зайнявся формуванням нового Далматинського полку із переселенців-земляків, продовжував військову службу, знаходячись недалеко від своїх земельних володінь у Дмитрівці і околицях Крилова. 1778 р. він вийшов у відставку, відправив синів навчатися до військових шкіл, а доньок – до виховного товариства при Смольному монастирі в Петербурзі [3, 173–174]. Поселився в с. Скалевій, зайнявшись написанням мемуарів та історії сербів, які завершував у 1780-х – 1790-х рр. Повністю або частково вони друкувалися в Росії [4], Угорщині та Сербії. В “Известіи о походженіи Симеона Степановича

Пишчевича” описуються події 1731 – 1785 рр., у т.ч. новосербські, характеризуються переселенці з Балкан [5, 120]. Його перу належить рукописна праця “Книга про націю сербську”, яка охоплює події від початку середніх віків до XVIII ст. [6, 755]. 1788 року генерал-майор звертався до правителя Катеринославського намісництва з проханням розшукати й повернути надані раніше документи на дворянство, які його батько отримав від імператора австрійського Леопольда [7, 464]. Того року сербський поет А. Везилич присвятив оду генералу, котрий помер через 11 років, заповівши поховати себе на відкритому місці, щоб його син Олександр зміг збудувати над могилою батька церкву на честь “архидіякона Стефана, покровителя нашої сім’ї” [3, 176].

У Скалевій мешкав після виходу у відставку на рубежі століть і син колоніста Олександр, який народився 1764 р. на Смоленщині, служив у Санкт-Петербурзькому драгунському полку, брав участь у російсько-турецькій війні. Він теж залишив мемуари, написав “Южно-русській город в начале текущего столетия”, “Бугськіє казаки и украинськіє уланы”. Викликає інтерес опис історії, рослинного і тваринного світу Центральної України, де згадуються, зокрема, Крилів, Скалева, Павлівка, Золотарівка, Глинськ [8]. Помер у селі, яке отримав у спадщину. Платон Пишчевич володів на 1860 – 64 рр. Павлівкою і Скалевою [9, 24]. 28 квітня 1865 р. представник цього роду відмовився від звання губернського гласного. Власник Скалевої Олександр Платонович Пишчевич надав записи прадіда Семена Степановича олександрійському краєзнавцю Василю Никифорову, які той використав при написанні “Нарисів Олександрійського повіту” [10]. Від нащадків переселенців з Балкан отримав “Примечанія Александра Пишчевича...”, підготувавши для публікації в “Київській Старині” елисаветградський історик Володимир Ястребов [8]. Вірогідним є його авторство в цьому ж часописі рецензії на “Известіе о походженіи Симеона Степановича Пишчевича” [11]. Представник сербського роду мав одну з найкращих вівчарень у повіті на 1856 р. [12]. 1869 р. Г.С. Пишчевич став одним із перших дільничних мирових суддів повіту. О.Г. Пишчевич, можливо, його донька, передала до колекції Єлисаветградського реального училища, яким завідував згаданий В. Ястребов, 7 срібних римських монет, випадково виявлених на березі Тясмину в районі Новогеоргіївська [13, 75]. С.Г. Пишчевич, очевидно її брат, був головою

олександрійських земської повітової (на цій посаді нагороджений Романовським знаком 2-го ст. за успіхи в сільському господарстві) та міської управ, херсонським губернським старостою за гетьмана П. Скоропадського [14]. В Олександрії зберігся його будинок. 1911 р. головою повітового комітету “Червоного Хреста” була Л.Ю. Пишчевич [15]. У держархіві області зберігся геометричний план землеволодіння 1247 дес. 428 саж. Пишчевичів у Троянці на Знам’янщині [16, 1].

2003 р. на Кіровоградщину надійшло від Сербсько-українського товариства в Новому Саді видання мемуарів Олександра Пишчевича, де, зокрема, згадуються Павлівка (раз) та Скалева (кільканадцять, вперше 1788 р.) [17]. У радянські часи учитель А. Шаповал записав легенду, пов’язану з поміщиком Пишчевичем (Додаток 6).

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА

1. *Његован Д.* Мемоари Симеона Пишчевића као извор за историју Нове Србије и Славеносрбије // Сеоба Срба у Руско царство половином 18 века: Зборник радова са Међународног научног скупа у Новом Саду, 7 – 9. Маја 2003. – Нови Сад: Српско-українско друштво: Архив Војводине: Музеј града Новог Сада, 2005. – С. 408–418.
2. *Церовић Л.* Срби у України. – Нови Сад: Српско-українско друштво, 2002. – 416 с.
3. *Павич М.* Роман як держава: Роман / М. Павич; Пер. с сербського Л. Савельєва. – М.: ООО “Издательский Дом “Зебра Е”, 2004. – 253 с.
4. Известіє о походженіи Симеона Степановича Пишчевича 1731 – 1785 г. Изданіє Имп. Общества Истории и Древностей Россійскихъ при Московскомъ Университете, подъ ред. действ. ч. Нила Попова. – М., 1884. – 561 с.
5. *Беляева Ю.Д.* “Мемуары” Симеона Пишчевича // Русско-сербские литературные связи XVIII – начала XIX века. – М.: Наука, 1989. – С. 105–129; См. также: В.Я. [Рецензия] Известіє о походженіи Симеона Степановича Пишчевича. 1731 – 1785 г. Изданіє Имп. Общества Истории и Древностей Россійскихъ при Московскомъ

- Университете, подъ ред. действ. ч. Нила Попова. – М., 1884. – 561 с. // Киевская Старина. Т. X. – 1884. – Октябрь. – С. 321–328; См. также: Чтенія въ Императорскомъ Обществѣ Исторіи и Древностей Россійскихъ при Московскомъ Университете. – 1883. – Апрель–июнь. – Кн. II. – М.: Въ Университетской типографіи (М. Катковъ). – 555 с.
6. Энциклопедическій словарь. Т. XXIIIа. – Изд. Ф.А. Брокгаузь (Лейпцигъ), И.А. Ефронъ (С.-Петербургъ). – СПб.: Типо-Литографія (И.А. Ефрона), 1898. – С. 754–755.
  7. *Посунько О.* Матеріали архівосховищ України до історії сербської колонізації // Сеоба Срба... С. 461–472.
  8. Примечанія Александра Пищевича на Новороссійскій край / Съ предисл. и примеч. В. Ястребова // Киевская Старина. Т. VIII. – 1884. – Январь. – С. 111–134. (См. также: Чтенія въ Императорскомъ Обществѣ Исторіи и Древностей Россійскихъ при Московскомъ Университете. – 1881. – Октябрь–декабрь. – Кн. IV. – М.: Въ Университетской типографіи (М. Катковъ); Южно-русскій город в начале текущего столетія (Изъ “дневныхъ записокъ” А.С. Пищевича) // Киевская Старина. Т. XIV. – 1886. – Январь. – С. 173–183; Бугскіе козаки и украинскіе уланы (заметки А.С. Пищевича) // Там же. – Февраль. – С. 387–394.)
  9. *Шевченко С.І.* Українська доля Нової Сербії: Історичні нариси з минулого Кіровоградщини (Кіровоградщина в українсько-сербських зв'язках (1752–2002)). – Кіровоград: ПВЦ “Мавік”, 2004. – 168 с.; 10 л. іл.
  10. *Никифоровъ В.* Очерки Александрійскаго уезда Херсонской губерніи // Прибавленія к Херсонскимъ епархіальнымъ ведомостямъ. – 1878. – № 18. – 15 сентября. – С. 535–539 и др.
  11. В.Я. Известіе о походженіи Симеона Степановича Пищевича 1731–1785 г. Изданіе Имп. Общества Исторіи и Древностей Россійскихъ при Московскомъ Университете, подъ ред. действ. ч. Нила Попова. – М., 1884. – IV+561 с. [Рецензия] // Киевская Старина. Т. X. – 1884. – Октябрь. – С. 321–328.
  12. *Коваленков А.* Очерки Александрійскаго уезда // Новороссійскій календарь на 1858 год, издаваемый от Ришельевского лицея. –

Одесса: Городская типография, 1857.

13. *Ястребовъ В.* Опытъ топографическаго обозрѣнія древностей Херсонской губерніи // Записки Одесскаго Общества Исторіи и Древностей. Т. XVII. –1894. – С. 63–176.
14. Революція на Україні. По мемуарамъ белыхъ / Сост. Алексеев С.А. – М.–Л.: Госиздат, 1990. – 436 с. Репринтное воспроизведение.
15. Голось Юга. – 1911. – 8 января.
16. Держархів Кіровоградської області. – Ф. 490. – Оп. 1. – Спр. 191.
17. *Пищевичъ А.* Мој живот (1764 – 1805): успомене. – Нови Сад: Матица српска, Српско-украјинско друштво, 2003. – 354 с.

ДОДАТОК

Легенда про джерельце

Колись на околиці села жив дідусь Григорій Гончар, жив він до 105 років. Дідусь не хворів, не лікувався, мабуть тому, що завжди пив чисту джерельну воду. А ще він розповідав таку легенду,

“...Це було давно-давно, ще за кріпацтва. У бідних батьків зростало прекрасне дівча. Була в дівчинки коса до пояса, а в косі – стрічка голуба. Спливли літа, як у струмочку вода. Підросло дівча і стало чудової вроди дівчиною. Хто не йде – задивиться на неї струнку, як тополенька. А що працелюбна була, руки мала золоті. Вже й хлопці почали задивлятися на юнку з сяючим обличчям. Як той хміль в’ються хлопці біля дівчини. І вона покохала хлопця, лагідного, працелюбного юнака Григорія, такого ж бідного красеня, як і сама.

Та недовгим було їх кохання. Молодий пан Пищевич захотів зробити дівчину-красуню своєю покоївкою. Наказав пан доставити красуню в покої. А дівчина була гордою, вирішила бути з коханим хоч і на тім світі. Втекли юнак з дівчиною, але недалеко, ось-ось панські гінці наздоженуть їх. Побачили вони, що не втекти їм, вперше поцілувалися, заломили руки і почали благати:

– Рідна земля! Ти багата і плідна, всіх годуєш, усіх напуваєш, усіх з біди визволяєш. Захисти нас, рідна земле, сховай нас від лютих панських посіпак. Збережи в парі нашу вірну, щирю любов.

Там, біля Криничної гори в селі Павлівці, де зупинилися юнак і дівчина, утворилися дві великі криниці. Вода в них чиста, прозора, аж через край хлюпається. І джерела в них нуртують, немов палкі серця закоханих.

А. Шаповал.

Наддніпрянська правда. – 1992. – 16 травня.

Нащадки Кудашів (внучка Кутузова)

Не українці, а нащадки татар, від яких колись боронили рідну землю русичі й козаки, стали власниками родючого краю. Мова йде про нащадків татар Кудашів з Мордовії, які свого часу стали російськими князями, увійшли до родових книг, зокрема, Київської губернії [1, 927]. 1768 року Катерина II 8443 дес. української землі в районі Малої Виски (тепер – райцентр) подарувала княгині Кудашевій [2, 384]. У розширеному проекті статті до “Історії міст і сіл” про с. Сметанівку Онуфріївського р-ну йдеться, що в часи після ліквідації Запорізької Січі князь Д. Кудашев (її син) отримав більше 2-х тис. дес. землі (19 маєтків) від Єлисаветграда до Кременчука, в т. ч. Білецьківку, запорізькі зимівники козаків Дороша і Сметани. Останні він назвав ім’ям своєї дружини Катерино-Кудашівкою [1, 121].

Їх син Микола, генерал-майор, був одружений на уродженці, вірогідно, Єлисаветграда, доньці російського полководця М. Кутузова Катерині, загинув 1813 року у війні проти Наполеона [4, 23]. За два роки до цього в сім’ї народилася донька Катерина, яка вийшла заміж за барона Карла Пілара фон Пільхау. Він, а потім його дружина (внучка Кутузова) та їх син Микола були почергово власниками земель у Свинарці. Князя, офіцера Кудашева згадує в Новогорізьку російський поет А. Фет, який тут служив у середині XIX ст. [5, 271].

На 1856 рік Свинаркою, Білецьківкою та Сметанівкою володів Піллер (загалом 158 хат). Ще 20 хат мав генерал-лейтенант Піллер у Боковій (Кудашівці). Через 3 роки власницею перших трьох сіл (164 хати) була Катерина Пілар-фон-Пільхау. На 1860 р. за нею в Білецьківці та Свинарці рахувалися 391 кріпак чоловічої статі, 124 двори, у Сметанівці, відповідно, 123 і 42, у Кудашівці – 123 і 35 [6; 78, 81]. На 1885 р. землі барона Піллера сусідили з павлівською дачею М. Пишчевича. 1870 р. підполковник Микола Карлович Пільлар володів землею в Кудашевій, сусідньою з Ганнівкою [7; 250, 261]. 1895 р. в Білецьківці із сільцем Свинаркою кілька тисяч десятин землі належали Катерині Сергіївні Кудашевій.

У французько-російській війні 1812 р. брав участь і молодший брат Миколи Сергій (стане київським губернатором, предводителем дворянства Херсонської губернії), чия внучка Катерина Сергіївна Кудашева (1874 р. н.), напевне, й володіла свинарськими землями. Її рідний брат Олександр, інженер, професор спроектував, спорудив і сам випробував перший вітчизняний аероплан (біплан) [8, 77–82]. Двоюрідними братами поміщиці були український публіцист, громадський діяч, вчений Сергій Подолинський [9, 37–38] та російський філософ Микола Бердяєв [10, 197]. До нащадків княжого роду відносяться поетеса, автор пісні “В лесу родилась ёлочка” Р. Кудашева, представник групи вчених, які на рубежі 1930 – 1940-х рр. працювали над створенням ракетної техніки С. Кудашев. Кудашеви споріднилися з козацько-старшинським родом Лівобережжя Устимовичів, предок яких був сотником Власівки [11; 68, 204]. Зауважимо, що дружиною рідного племінника власниці земель у Свинарці К. Кудашевої в еміграції стала уродженка Іспанії М. дель Пілар, з таким прізвищем, яке мали колишні власники свинарських земель по іншій лінії Кудашевих. Краєзнавці відзначають в гербі Малої Виски 2000 р. запозичення фрагменту родового герба Кудашевих [12, 190].

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА

1. Энциклопедический словарь. Т. XVI^a. – СПб.: Изд-во Брокгауза-Ефрона, 1895. – 963 с.
2. Катана Г.К., Цись В.О. Мала Виска // Історія міст і сіл Української РСР. Кіровоградська область. – К.: УРЕ, 1972. – С. 384–394.
3. Держархів Кіровоградської області. – Ф. Р-7172. – Оп. 1. – Спр. 147. (Див. також: Фонд Херсонської духовної консисторії: відомості про метричні записи 1780 – 1812 років / Авт.-упор. А.В. Пивовар, М.В. Ковтун. – К.: Академперіодика, 2008. – 312 с.)
4. *Перебийніс Г.М.* Мала Виска (Історико-краєзнавчий нарис). Др. вид., доп. і переробл. – Кіровоград, 2000. – 120 с.
5. *Фет А.* Воспоминания. Репринт издания 1890 г. Т. 3. – Пушкино: Изд. Объединение “Культура”, 1992. – 560 с.
6. *Пивовар А.В.* Поселення Херсонської губернії за повітовими

- алфавітами 1856 року. – К.: Академперіодика, 2009. – 91 с.
7. Земельні банки Новоросійського краю (за описами фондів Одеського, Дніпропетровського та Кіровоградського архівів) / Авт.-упор. А.В. Пивовар, О.І. Пеший, К.В. Шляховий. – К.: Академперіодика, 2010. – 620 с.
  8. *Моисеев В.А.* Племя Икара: Повесть-хроника. Для сред. и ст. шк. возраста. – К.: Веселка, 1986. – 182 с.
  9. *Шевченко С.І.* Українська доля Нової Сербії. Історичні нариси з минулого Кіровоградщини (Кіровоградщина в українсько-сербських зв'язках (1752 – 2002)). – Кіровоград: ПВД “Мавік”, 2004. – 168 с.
  10. *Сіренко С.* Дворянські родини Маловисківщини // Культурно-освітні процеси краю у ХІХ столітті (матеріали обласної науково-практичної історико-краєзнавчої конференції). – Кіровоград: ПП “Поліграф-Терція”, 2004. – С. 197–198.
  11. Збірник на пошану Олександра Шульгина (1889 – 1960): Праці історико-філософської секції / Записки НТШ. Т. CLXXXVI. – Париж – Мюнхен: Б/в, 1969. – 359 с.
  12. *Кротов О.* Дворянські родини на території краю // Культурно-освітні процеси краю... С. 184–192. (див. його ж. Князі Кудашеви у Малій Висці // Кіровоградська правда. – 2004. – 3 травня.

3 роду балканців (Ерделі)

Після М.П. Пишчевича власником півтисячі десятин землі дачі Павлівки став титулярний радник Олександр Олександрович Ерделі [1, 264]. 1890 р. приблизно стільки ж за цим дворянином значилося в Нижній Павлівці. Крім цього він мав землі при Миролюбівці й Завірюхівці на Маловисківщині (1885 – 1888 роками датована справа про їх фінансове закладення).

Вірогідно, це був син голови земської управи, губернатора Херсонщини, таємного радника, поміщика, почесного громадянина Єлисаветграда і Херсона Олександра Семеновича Ерделі та батько майбутньої солістки оркестру Великого театру СРСР, викладачки Смольного інституту, професора Московської консерваторії, основоположниці сценічної сольної гри на арфі, народної артистки СРСР, кавалера орденів “Знак Пошани” та Трудового Червоного Прапора Ксенії Олександрівни Ерделі. Вона згадувала: “Мій батько, Олександр Олександрович Ерделі, по закінченні юридичного факультету Петербурзького університету отримав призначення спочатку до Астрахані, а потім до Єлисаветграда мировим суддею... Але незабаром батько захворів і вимушений був залишити судову діяльність. Ми оселилися усією родиною в його маєтку Миролюбівці (там мешкав згаданий экс-губернатор, тепер це Кіровка Маловисківського р-ну. – С.Ш.)... Щороку, як тільки закінчувалися сільськогосподарські роботи і розпочиналася зима, батьки від’їжджали на місяць – другий до Петербурга або за кордон... Мене нестримно вабили народні пісні моєї батьківщини, моєї дорогої України. Я була під владою їх поетичного зачарування, їх піднесеної простоти й щирості... Вранці уже чуєш пісню дівчини в саду. Звучить пісня і пізнім вечором, коли дівчата повертаються з польових робіт... Трирічною дитиною я із захопленням співала не лише такі широко відомі пісні, як “Ой був та й нема!”, “Та й орав мужик край дороги”, “Ой під вишнею, під черешнею”, але й багато інших. Батько мій палко захоплювався мистецтвом і був різнобічно обдарованим. Це притягувало до нього всіх місцевих любителів літератури, музики й театру... Батько

мав хороший голос. Ще в роки свого студентства, в 70-х роках, у Петербурзі він брав участь в аматорському хорі, вперше заснованому Антоном Рубінштейном для симфонічних концертів Російського музичного товариства. Захоплено ми виконували з ним тріо Даргомижського “Ночевала тучка золотая”, дует Вільбоа “Нелюдимо наше море”. Окрім цього, батько мій був непоганим скрипалем і згодом, коли я вже досить добре грала на роялі, а брат навчався на віолончелі, ми, приїздивши додому на канікули, склали тріо. У вільні від господарства години батько часто виконував з нами тріо Бетховена, Мендельсона, Гайдна та інших композиторів. Ноти ці я бережу як дорогоцінні для мене, святі реліквії” [2, 21–24]. Донька згадувала добре почуття гумору батька, його захоплення драматичним мистецтвом. Вдома у Єлисаветграді Ерделі з приятелями влаштовували аматорські постановки “Наталки-Полтавки” Котляревського, творів Чехова, Грибоєдова. У Кіровоградському обласному краєзнавчому музеї зберігаються деякі речі, тексти віршів видатної арфістки [3]. Її перу належить більше 30 книг з репертуару цього інструменту, в т. ч. “Україна. Фантазія для арфи” (М., 1952) та “Збірник руських та українських народних пісень. Обробка для арфи” (М., 1963).

Предки цього роду перебралися до Центральної України з Угорщини після заснування Нової Сербії в 1750-х роках. У другій половині ХІХ ст. різні його гілки мали на Єлисаветградщині землі в Копанках, Ерделівці, Миролюбівці, Завірюхівці й Отрадї на Маловисківщині [4; 40–42, 44, 86], Балашівці (тепер – Кіровоград) [5, 52], Масляниківці (Лозоватської вол.), Краснопіллі, Мойсєєвці, Орловій Балці, Світлопіллі, Михайлівці, Ковалівці. У Єлисаветграді Ерделі очолювали повітове дворянство, почесне опікунство реального училища, ініціювали заснування благородного зібрання та нічліжного притулку, сприяли спорудженню водогону [6]. (Водночас, М. Кропивницький згадував, що представник цього роду, губернатор відмовився допомогти його трупі, яка переживала матеріальну скруту на гастролях в Херсоні, хоча сам чи його чиновники, часто відвідуючи її вистави, жодного разу не сплатили й копійки: “Скупенький таки був О.С. Ерделі, царство йому німецьке!..” [7, 110].) Вони воювали в білій армії проти червоної Росії і незалежної України (щоправда до цього, 1918 р. з’їзд землевласників Єлисаветградщини надіслав за підписом головуючого Я. Ерделі вітання

Гетьману Української держави, отримавши відповідь Скоропадського та Генерального писаря Полтавця-Острияниці), емігрували чи були репресовані радянською владою.

Ерделі (Леоніда Георгіївна, мала землі в Копанках) поріднилися з Пищчевичами (Семен Григорович), Кузьминськими (племінниця дружини письменника Л. Толстого вийшла заміж за родича Ксенії Олександрівни) [2, 32].

* * *

Засилля іноземців або їх нащадків серед найкрупніших кріпосників, поміщиків Свинарки й Павлівки останніх десятиріч XVIII – поч. XX ст. свідчило про цілеспрямовану політику Російської імперії щодо відчуження українців від своєї землі, насадження авторитаризму, чужих звичаїв і порядків колись вільному наддніпрянцю – козаку, селянину. Слідом за цим йшли процеси відчуження від своєї освіти, історії, мови. Центральноукраїнці, предки яких боронили і загосподарьовували наддніпрянську цілину, переставали бути господарями, як писав поет “На нашій не своїй землі...”, формуючи й відповідне ставлення до процесу і наслідків роботи на своїй невеликій ділянці і “на пана”. Водночас, входження до історії села дворян, чие коріння сягає Італії, Греції, Сербії, Німеччини, Росії, Угорщини, інших держав, дає можливість Павлівці сьогодні входити до сфери міжнародних зв’язків. Принаймні, у таких зацікавлена сербська сторона, чії делегації активно відвідують межиріччя Дніпра й Синюхи і приймають у себе мешканців Кіровоградщини. У рецензії в газеті Нового Саду (центр Воєводинської автономії Сербії) на книгу “Українська доля Нової Сербії” [8], зокрема сказано, що її автор – С. Шевченко, є вихідцем із Павлівки, якою колись володів серб Пищчевич.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА

1. Земельні банки Новоросійського краю (за описами фондів Одеського, Дніпропетровського та Кіровоградського архівів / Ат.-

- упор.: А.В. Пивовар, О.І. Пеший, К.В. Шляховий. – К.: Академперіодика, 2010. – 620 с.
2. *Эрдели К.* Арфа в моей жизни. – М.: Музыка, 1967. – 240 с.
  3. *Горбул Г.* Арфістка Ксенія Ерделі // Кіровоградська правда. – 1978. – 19 лютого.
  4. *Пивовар А.В.* Поселення Херсонської губернії за повітовими алфавітами 1856 року. – К.: Академперіодика, 2009. – 91 с.
  5. *Скальковскій К.* За годъ (Воспоминанія. – Историческіе очерки. – Публицистика. – Всячина. – Дневникъ. – Меланхолика. – Путевыя впечатленія). – С.-Пб.: Типографія А.С. Суворина, 1905. – 221 с.
  6. Историческій очеркъ г. Елисаветграда / Сост. и изд. Пашутинъ А.Н. – Елисаветградъ: Лито-Типографія Бр. Шполянскихъ, 1897. – 311 с.
  7. *Кротивницький М.* Твори в шести томах. Т. 6. – К.: Держвидав художньої літератури, 1960. – 671 с.
  8. *Шевченко С.І.* Українська доля Нової Сербії. Историчні нариси з минулого Кіровоградщини (Кіровоградщина в українсько-сербських зв'язках (1752 – 2002)). – Кіровоград: ПВЦ “Мавік”, 2004. – 168 с.
  9. *Шевченко С.* Арфа її долі // Ведомости (Кіровоград). – 2012. – 6 апреля.

ПРОМИСЛИ ТА РЕМЕСЛА

Славилися гончарями

Новогеоргіївщина була найрозвиненішим регіоном Херсонської губернії в гончарній галузі. Тут 1885 року працювало 290 майстрів із усього 396-и в Олександрійському повіті. Перепис наступного року зафіксував у Свиначці 10 горнів і гончарний завод, у Павлівці – 4 горни та горщечний завод [1].

Трудомісткість процесу, промисловий прогрес вів до зменшення числа майстрів цього ремесла. У домашньому побуті збільшувався вжиток чавунного та залізного посуду, поширювалися сепаратори, які робили менш потрібними на той час у молочних господарствах глечики. 1897 р. в повіті 323 майстри займалися горщиком та гончарним виробництвом і обробкою мінеральних речовин (кераміки). 1905 р. на Олександрійщині працювало 218 гончарів, більшість з яких – на Новогеоргіївщині. Херсонська губерньська управа зафіксувала в Павлівці 35 майстрів цього ремесла, у Свиначці – 15 (більше в Павлиській волості гончарів не було). Із 7-и поселень повіту, для яких гончарство було характерним, більше працювало лише в Скубіївці (60), менше – в Новогеоргіївську (5), Ревівці (6), Мошориному (10), у Таловій Балці нараховувалося 17 майстрів. В цьому регіоні нараховувалася і найбільша по губернії кількість помічників майстрів, якими були переважно їх сини чи племінники, рідше – інші гончарі, котрі не мали своїх горнів (обпалювальних печей). Тутешні вироби вантажили на вози і відправляли на продаж до інших повітів Херсонщини, до Катеринославської і, навіть, Таврійської губерній. Їх попиту сприяли добра якість глини, майстерність гончарів, які займалися спадково протягом ряду поколінь полив'яним (глазурованим) посудом.

Основою розвитку гончарства в Наддніпрянщині були глибинні поклади високоякісної глини. Її купували возами у Ревівці, Скубіївці чи ямами на Табурищанській надільній землі. З останньої за рік вироблялося дві ями, купівля яких через високу ціну здійснювалася товариствами, в котрі об'єднувалися гончарі ближніх сіл. В губерньській земській управі не змогли зрозуміти: “чому селяни с. Табурища продають свою глину

селянам сусідніх сіл, а самі гончарним промислом на займаються?” [1]. Можливо, саме легкий прибуток від реалізації глиняних ям і не стимулював їх підприємливість з метою отримання більших коштів від продажу тієї ж глини у вигляді готового посуду. Виготовляли полив’яні вироби від півторавідерної поодинкової до горщечків, чашечок, блюдечок, молочників, чорнильниць, пісочниць, кавників та простий посуд.

Наведемо фрагменти опису цього промислу 1905 р.:

“Привезена глина складається на подвір’ї, у чистому місці, кожен сорт окремо... Обробка глини здійснюється в літній час на подвір’ї, взимку в хаті... В Новогеоргіївському районі (до нього тут віднесено й Павлівку та Свинарку. – С.Ш.)... міситься один сорт глини... руками, як тісто... Зимою на просушку необхідно 4 доби, влітку – менше. Висушений посуд складається до комори, доки не набереться цілий горн (піч. – С.Ш.), до котрого входить 800 штук різної величини предметів. Для... цього... вимагається робота однієї людини, посилена протягом 2 тижнів, нормальна – 3 тижні... Із одного возу глини виходить один горн посуду, котрий укладається на один же віз для транспортування на ринок... До горну ніколи не закладається посуд одного й того ж сорту, а в різних комбінаціях в залежності від попиту, частіше всього замовленого гончареві скупником (підрядчиком). Заповнення горну... вимагає роботи гончаря і піднощиків, дружини й дітей протягом одного дня... Полив’яний посуд вимагає до 15 годин уважного паління винятково дровами. Простий посуд може бути обпалений соломною, цеглою, кураєм... Кращими дровами.. вважаються соснові, найгіршими – дубові.

...Не працюють лише влітку, під час термінових польових занять...

Спеціальні майстерні, у вигляді побудови над горном, де формується і попередньо просушується посуд, так звані заводи – існують... лише в Новогеоргіївському районі... Майстерня, споруджена з очерету, обмазана глиною, крита деревом... Учні у гончарів із сторонніх тепер не буває; навчаються лише діти, сини але й то далеко не у всіх майстрів, навіть у Новогеоргіївському районі. Навчитися майстерності можна за 3 роки. Діти при батьках починають привчатися до роботи з малих літ, стругаючи глину і виготовляючи різні цяцьки. На колі починають потроху працювати з того часу, коли може достати ногою нижнього кола на веретені, років з 12” [2; 85–94, 102, 111, 115].

Про якісну сировину для керамічного промислу в Наддніпрянщині знали в столиці імперії, де у виданні 1910 р. згадано поклади каоліну та інших глин і гончарне виробництво в Павлівці та Ревівці [3, 385].

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА

1. Результаты подворной переписи Александрійскаго уезда 1886 г. – Изданіе Александрійской Уездной Земской Управы. – Александрія: Типографія Райхельмана, 1888.
2. Ремесла и промыслы Херсонской губерніи. Изданіе Херсонской Губернской Земской Управы. – Херсон: Паровая Типографія наслед. О.Д. Ходушиной, 1905. – 145 с.
3. Россия. Полное географическое описание нашего отечества. Т. XIV. Новороссія и Крым. – СПб., 1910.

Носили мед бджоли

Бортництво було важливою галуззю занять наших предків у Київській Русі. Активно ним займалися в часи Запорізької Січі й Гетьманщини. На поч. ХІХ століття в Наддніпрянщині часто виникали суперечки, лайки, ворожнеча між власниками численних сусідніх пасік, які приносили великі прибутки. На зламі кріпацької доби, як йшлося в Новоросійському календарі, ця галузь, порівняно до минулого, перебувала в занепаді. Нею займалося небагато людей, переважно для власного споживання. Причинами цього були рідкі посіви гречки та інших “медосочних” рослин, а більш за все “негосподарність місцевого способу бджолярства. Загальноновживані вулики-дуплянки і підрізка меду завжди поєднується з убивством бджіл” [1].

1886 року у Свинарці нараховувалося 90 колод бджіл, у Павлівці – 10 [2]. 1893 року сумарно ці показники були вже удвічі більшими. У Браїлівській волості бджолярством займалися 14 осіб (у Новогеоргіївській – 16), у т. ч. по 3 в Білецьківці, Браїлівці та Сметанівці, по 2 у Павлівці та Свинарці, 1 – у Скалевій. Павлівські пасічники мали 100 вуликів-дуплянок, з яких брали в рік 14 пудів меду. У Свинарці були такі ж

показники і до цього ще 2 пуди воску. Більше солодкої продукції у волості давали білецьківці та сметанівці [3, 180].

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА

1. Новороссийский календарь на 1858 годъ, издаваемый от Ришельевского лицея. – Одесса: Городская типография, 1857.
2. Результаты подворной переписи Александрийского уезда 1886 г. – Изданіе Александрійской Уездной Земской Управы. – Александрія: Типографія Райхельмана, 1888.
3. Отчётъ Александрійской Уездной Земской Управы о положеніи земскаго хозяйства за 1893 г. – Александрія: Типографія Райхельмана, 1894. – 199 с.

За освітою – до ЦПШ

Значна частина населення краю в дорадянський час була неписьменною, імперська авторитарна влада не виявляла зацікавленості в освіченості широких українських верств населення. Середні навчальні заклади знаходилися у повітових центрах, до вступу в які своїх дітей на конкурсних засадах селяни віддавати здебільшого не мали можливості. Високою була плата за навчання, а ще – за проживання в найманих квартирах. 1–2 класні міністерські й земські школи діяли тільки в містах та великих селах, куди треба було добиратися пішки або знову ж таки винаймати там житло. На 1895 рік 62 хлопчики й 6 дівчаток навчалися в Табурищенській школі (по лінії міністерства освіти), діяли земські школи в Андрусівці (92 дітей), Глинську (105), Калантаєві (102), Таловій Балці (78), Павлиші (115), дівоче й хлоп'яче дворічні училища в Новогеоргіївську [1, 156]. В останньому із 98 учнів 7–16-річного віку лише 10 були дітьми селян, в т. ч. 2 зі Скубіївки і 1 – з Павлівки, яким батьки наймали квартиру [2, 41]. Того року в Андрусівці завершили повний однокласний курс лише 5 хлопчиків і 2 дівчинки (діти 5 селян, солдата і міщанина), Калантаєві – 4 хлопчика (селяни), Таловій Балці – 5 хлопчиків (4 селянина та 1 іноземець). Табурищанську міністерську

школу закінчили 1895 р. 9 хлопчиків, 1896 р. – 4, із яких загалом було 12 селян та 1 міщанин [3; 37, 39]. Це свідчить як про невеликі масштаби поширення освіти цими навчальними закладами серед дітей регіону, так і про вимогливість з боку вчителів до якості знань учнів, далеко не всі з яких успішно закінчували навчання. Велику вагу мали тодішні дипломи, атестати, посвідчення про освіту. Меншою мірою її здобували дівчата, у т. ч. й через неможливість реалізації себе у багатьох галузях, де на роботу приймалися лише чоловіки. Для жінок залишалися переважно сфери учительювання, сцени (актриси, співачки, музикантки) та сім'ї. Вони не мали, зокрема, виборчого права.

Найнижчою освітньою ланкою були церковно-приходські школи (ЦПШ), які в 1890-х рр. діяли, зокрема, в Ревівці, Таловій Балці, Миронівці, Бабичівці, Табурищі, Федірках, Калантаєві. На поч. ХХ ст. в Олександрійському повіті працювало 127 церковних шкіл (66 однокласних, 2 двокласних та 1 другокласна ЦПШ, 57 шкіл грамоти та 1 церковно-учительська).

15 вересня (за іншими даними у жовтні) 1901 р. (можливо, тоді й започаткувала відлік своєї історії школа в селі) розпочав працювати у Свинарківській однокласній церковно-приходській школі виходець із білецьківських селян, колишній випускник Новогеоргіївської другокласної ЦПШ В. Єременко (народився 21.3.1884 р.), який мав учительське посвідчення. Уже під час перших літніх канікул, з 1 липня по 4 серпня 1902 р., молодого педагога відрядили на курси до Одеси за рахунок Херсонської єпархіальної училищної ради. Того року в сім'ї 18-річного вчителя, дружина якого була на 2 роки молодшою, народився син Іван. З 15 вересня 1904 р. Василь Дмитрович працює у Браїлівській, через рік – у Попівській ЦПШ. Окрім своїх обов'язків допомагав священику у навчанні дітей Закону божого. За військовою повинністю 1905 р. був зарахований до ратників ополчення другого розряду. Через 3 роки став батьком другого сина – Віктора. 6 грудня В. Єременка нагороджено малою срібною медаллю за працю по народній освіті. Річний оклад вчителя (за даними 1910 і 1915 рр.) складав 360 крб. [4, 59 зв.] [5, 63 зв. – 64]. 1904 р. до Свинарівської школи перевели доньку священика, випускницю курсів у Одеському єпархіальному училищі Єлисавету Іванівну Пухальську (народ. 24.6.1883 р.), яка мала річний стаж

учителювання у Браїлівці. Тобто, фактично, вона помінялася місцями роботи з Єременком. Крім безпосередніх функцій викладала і Закон божий, отримуючи (на 1910 рік, коли ЦПШ завідував священник Володимир Караманенков) 390 крб. в рік. 1914 р. учительку перевели до Булаївської ЦПШ м. Новогеоргіївська, з основною зарплатою 360 крб. та за викладання Закону божого – 30 крб. в рік. У 32-річному віці жінка залишалася не одруженою. З 15 листопада 1918 р. на учительській роботі вона не рахувалась [4, 198 зв.] [5, 200 зв].

1907 року було здійснено медичний огляд 49 учнів Свинарської ЦПШ. Із них виявилось 5 хворих на натуральну віспу (які не були привиті в дитинстві), 2 – коросту, 2 – інші захворювання. 39 дітей мали щеплення від віспи в дитинстві. Інших захворювань (хвороби очей, нервів, конституційних) не виявили [6].

1908 р. у Свинарській ЦПШ учитель (крім викладача Закону Божого) навчав 61 учня. У Павлиській волості були такі школи і в Павлиші (теж 61 учень), Білецьківці (56), Скельовій (33). Ще 201 дитина навчалася у Павлиському земському училищі. У ході вивчення питання запровадження загального навчання було зафіксовано у Свинарці 86 дітей 8 – 11 років при загальному числі мешканців 860. У Павлівці, де нараховувалося 830 осіб, у т. ч. 83 дітей вказаного віку, школи не було. При переході на обов'язкову початкову освіту комплект Свинарської церковної школи мав скласти 60 дітей, а в Павлівці відкрилася б школа на 96 учнів, в т. ч. і з Свинарки [7, 26–27].

1909 р. повітова управа для вивчення думки селян щодо стану освіти розіслала тисячу анкет, з яких повернулося 766. Однією з головних перешкод навчанню, яке розпочиналося 1 жовтня, називалася бідність (з 15 березня по 15 листопада з 8–9-річного віку діти мусили працювати вдома або ж в наймах, а взимку не було теплого одягу й взуття, необхідно було платити за опалення та деякі інші витрати школи). У навчальних закладах не завжди вистачало місць для бажаючих через відсутність зручних приміщень. До школи часом приходилося добиратися кілька верстов. На думку селян, предмети подавалися занадто коротко, не були пов'язані з життям. Учні могли запам'ятати назви водопадів у Швейцарії і не знати, коли необхідно сіяти жито, чим удобрюється ґрунт, як вимірюється земельна ділянка, не отримати інформації з тваринництва,

садівництва. Випускники шкіл не могли самостійно набувати знання із книг, тому для підготовки до вступу у наступні навчальні заклади потребували репетиторів. Більшість учителів не мали необхідної освіти, належної зарплати. До позитивних аспектів ЦПШ опитувані віднесли вивчення молитов, релігійних пісень, відвідини церкви недільними й святковими днями під наглядом вчителя [8; 11, 13, 45, 84]. М. Грушевський про сільські народні школи писав: “так тупо в них наука йде, що вчать дітей не українською мовою, котрою вони вдома говорять і котру одну тільки добре розуміють... Походить дитина кілька років, поломить собі язика так, що воно ані по-нашому, ані по-руському. Ледве пише або читає, а по кількох роках і те забуває” [9, 15].

1911 р. відкрилася земська Браїлівська школа, де через півтора року вчитель і вчителька навчали 50 хлопчиків і 3 дівчаток. 1912 р. для них провели 2 рідкісних на той час заходи – читання з туманними картинками (типу діафільмів). Крім вищеназваних діяли земські Ново-Скалеватська, Микільська (із ремісничим відділенням, як і в Глинську), Срібнянська школи. У Табурищенській міністерській школі навчались 111 хлопчиків і 22 дівчинки. У Новогеоргіївську діяли чоловіча й жіноча прогімназії. У церковно-приходській школі Свинарки 1912 року навчалось 57 хлопчиків і 5 дівчаток (у Браїлівці – 36 і 11). Закінчили її того року 3 хлопчики і 1 дівчинка. Це – на село, де були сотні дітей.

У земських та церковно-приходських школах навчались за підручниками “Благонрав”, “Примерные уроки по Закону Божьему”, “Молитвослов” “Псалтырь”, Грушевського “Книга для церковно-славянського чтения”, Крилова “Басни”, Тихомирова “Грамматика”, “Букварь”, Нуциковича “Грамматика”, “География”, Гольденберга “Методика арифметики”, Малиніна-Буриніна “Задачник” [10; 14, 23, 34–35, 58–59, 66–67]. Як бачимо, не було жодної книги українською мовою, рідною для абсолютної більшості мешканців Наддніпрянщини. Не вивчалися і своя література, історія. Після заборонних для рідної мови, книги імперських Валуєвського циркуляру й Емського указу не могли використовуватися в навчально-виховному процесі підручники, посібники, публікації П. Куліша, Т. Шевченка, О. Кониського, М. Грушевського, інших українських авторів. Тож, зокрема з історії, діти вивчали не діяльність гетьманів, боротьбу козаків за незалежність, а життєписи царів-

романових та їхніх генералів [11; 3, 14]. У “Замітці про доповідь полтавського губернатора про заходи проти українського народу” 1914 р. йшлося: “1. ...Залучати на посади учителів по можливості лише великоросів (росіян. – С.Ш.). 2. На посади інспекторів і директорів народних училищ призначати виключно великоросів. 3. Всякого учителя, який виявляє схильність до української мови, терміново усувати” [12].

Не можна було компенсувати становище за рахунок книгозбірень. Найближча із 8-и повітових бібліотек-читалень на 1902 р. розташовувалась в Павлиші, де крім тисячі книг, знаходилися періодичні видання “Нива”, “Югъ”, “Сельскій Вестникъ”, “Светъ” с приложеніємъ романовъ”, “Русское Чтеніе”, “Вокругъ Света”, “Природа и Люди”, “Родина”, “Русскій Паломникъ”, “Хлеборобъ”, “Хуторянинъ”, “Детскій Отдыхъ”, “Читальня Народной Школы”. Згодом відкрилася бібліотека і в Табурищі, яка 1913 р. 2458 абонентам видала 3485 книг, в т. ч. 2728 белетристичних [13, 95].

Із найближчих до Свинарки й Павлівки у 1915–1917 рр. діяли земські Браїлівська (двокомплектна – два вчителі, законовчитель) та Скелеватська (збудована 1913 р., 1-комплектна, учитель, законовчитель) і міністерська Табурищанська (3 комплекти, 3 вчителі, законовчитель) школи [14; 58, 62].

Вступити, якщо відпустять батьки і вистачить місць, до ЦПШ, добратись до бібліотеки в Табурище або Павлиш і, зрештою, не знати української історії (окрім, хіба що за переказами, легендами та піснями), не мати можливості навчатися рідною мовою – такі були реалії школи ХІХ – поч. ХХ ст.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА

1. Народное образование въ Херсонской губернии въ 1895 году. Издание Херсонской Губернской Земской Управы. – Херсонъ: Типографія О.Д. Ходушиной, 1897. – 178 с.
2. *Смірнова Г., Смірнова Л.* Розвиток закладів освіти Новогеоргіївська і навколишніх сіл в ХІХ ст. за архівними документами // Культурно-освітні процеси краю у ХІХ столітті (матеріали обласної історико-краєзнавчої конференції). – Кіровоград: ПП “Поліграф-Терція”,

2004. – С. 36–47.
3. *Борисовъ Н.И.* Продолжительность курса въ одноклассныхъ земскихъ школахъ Херсонской губерніи. (По результатамъ выпускныхъ испытаній въ 1896 г.). Изданіе Херсонской Губернской Земской Управы. – Херсонъ: Типографія О.Д. Ходушиной, 1897. – 72 с.
  4. Держархів Кіровоградської області. – Ф. 492. – Оп. 1. – Спр. 1.
  5. ДАКО. – Ф. 492. – Оп. 1. – Спр. 2.
  6. Земская медицина и заболеваемость населения Александрійскаго уезда Херсонской губерніи въ 1907 году. Годовой обзоръ. Составилъ земский санитарный врачъ А.А. Семидовичъ. – Александрія: Типографія Ф.Х. Райхельсона, 1909. – 115 с.
  7. Приложенія къ плану введенія всеобщаго обученія въ Александрійскомъ уезде, Херсонской губерніи (Сведенія приурочены къ 1908 году). – 37+7 с.
  8. *Булгаковъ И.В.* Народная школа по отзывамъ населенія Александрійскаго уезда Херсонской губерніи. – Александрія: Типографія Ф.Х. Райхельсона, 1910. – 87 с.
  9. *Грушевський М.С.* Про українську мову і українську школу. – К.: Веселка, 1991. – 46 с.
  10. Народное образованіе въ Александрійскомъ уезде за 1912 годъ. – Александрія: Типографія Ф.Х. Райхельсона, 1913. – 74 с.
  11. *Васькович Г.* Шкільництво в Україні (1905 – 1920). – Мюнхен: Український Вільний Університет, 1969. – 226 с.
  12. *Залізник Л.А.* Від склавинів до української нації. – К.: Бібл. українця, 2004. – 255 с.
  13. Александрійское Уездное Земское Собраніе чрезвычайной сессіи 2-го октября 1913 года. Доклады управы. Журналы собранія. Доклады комиссії. – Александрія: Типографія Ф.Х. Райхельсона, 1913. – 83 с.
  14. Проектъ сметы доходовъ и расходовъ Александрійскаго уезднаго земства на 1917 годъ. – Александрія: Типографія Ф.Х. Райхельсона, 1916. – 183 с. См. также: Краткій обзоръ начальнаго народнаго образованія в Херсонской губерніи за 1914 годъ. Составлень Школьнымъ Бюро Херсонской Губернской Земской Управы. – Херсонъ: Типографія Херсонскаго Губернскаго правленія, 1915. – 114 с.

Успенська церква с. Свинарки

Свинарка, як сільце (“деревня”), більшу частину своєї історії церкви не мала. Її мешканці відносилися до приходу Покровської церкви с. Крюково (Криловської хрестової намістії), за котрою на 1748 р. було закріпленого усього 916 прихожан. Від Свинарної тут на 22 травня 1750 р. рахувалися мешканці 45 хат (у т. ч. 34 – у 17 дворах і 14 бездвірних) (див. також Додаток 1). Свято Покрови було головним у козаків. Окрім Крюковської її ім’я носили також Крилівська, Калантаївська, Цибулівська церкви [1; 266–267, 277–278]. Про особливе ставлення запорожців до православної віри свідчать факти дарування січовиками Успенській церкві Новогеоргіївська “євангелія сріблом з позолотою” та хреста [2, 373]. За переказами, на місці сучасного стадіону в Світловодську колись була козацька дерев’яна церква, збудована у XVII ст. на кошти гетьмана П. Сагайдачного, а для церкви у Великій Андрусівці гетьманський рід Дорошенка подарував золоту чашу. 1739 р. у Власівці збудовано церкву на кошти П. Апостола [3, 101].

Церкви на рубежі XVIII – XIX ст., зокрема, знаходилися в казенних селах Павлиші (Срітенська), Табурищі (Михайлівська), Андрусівці, Калантаїві, поміщицьких поселеннях князів колезького радника Д.І. Кудашева, К. Кудашевої Білецьківці (Миколаївська, дерев’яна, міцна), К.І. Хорватової Ревівці (Дмитрівська), поручика І.Г. Петковича Браїлівці (Святодухівська кам’яна на 1811 р., до цього – молитовний будинок) [4, 96–97]. Російський поет А. Фет, який тут служив у середині XIX ст., згадує неподалік Кременчука помістя, можливо, саме браїлівське, серба І. Петковича [5, 416], внучці якого присвятив ряд своїх творів. У держархіві області зберігаються 5 метричних книг Браїлівської церкви за 1881 – 1883, 1886 – 1892, 1894 – 1895, 1897 – 1905, 1908, 1910 – 1914, 1916 рр. Перегляд розділів про народження першої й четвертої з них за січень двох років виявив охрещених тут павлівчан: 1881 р. Василя Марковича Бабенка (2 числа, хрещені батьки Т.І. Холоденко та Є.І. Закотюра), Ксенії Калениківни Дерев’янка (16, В.І. Єременко, У.А. Бульба) [6; 1 зв., 3 зв., 5 зв.]; 1900 р. Івана Босого (5; М.Бульба, Є. Єременко), Тетяни Милашенко (Я.Т. Тритяк, П.А. Кравченко), Георгія

Закотюри (8, Л.М. Бабенко, К.К. Закотюра), Кирила Корнієнка (18, П.С. Швець, Н.С. Руденко) [7; 1 зв., 2 зв., 4 зв.]. Усього за ці два місяці тут разом із браїлівцями зареєстрували по 15 малюків. Подібну ситуацію спостерігаємо і в січні, коли першого числа хрестили сина павлівських селян Т. і С. Досвічів Василя, та 25 грудня 1905 р. – доньку П. і Д. Кадюків Євгенію, священником тоді був Петро Мачалловський [7; 299 зв., 322 зв.]. В опублікованих статистичних даних щодо числа народжених та померлих на 1912 р. в Олександрійському повіті є православний приход Браїлівки і не згадуються приходи в Павлівці та Свинарці [8, 72–73].

1906 – 1919 роками датуються дві “Метричні книги дані із Херсонської духовної консисторії Успенській церкві села Свинарки Олександрійського повіту”, які зберігаються в Держархіві Кіровоградської області. У серпні – жовтні 1906 р. зроблено перші записи про народження й хрещення дітей у сім’ях Плахотних, Хорольських, Литвиних, Німців у Свинарці й Павлівці. Того року шлюби (вінчання) зафіксовані жовтнем, смерті – жовтнем та листопадом. У Додатку № 2 наводяться демографічні дані за вказані 13 років. Священиками в той час служили Володимир Караманов (Караманенков?), Григорій Комарницький, Григорій Банакі та Олексій Маргунцов, в. о. псаломщиків – Василь Забоєв, Іван Шевченко [9; 1 зв. – 8, 145 зв.], Андрій Мельничук, Федір Клеоновський, Макар Шведелю.

Церква могла бути заснована раніше. Адже 1901 р. в селі вже діяла церковно-приходська школа (відомо, що на 1910 р. нею завідував священник Володимир Караманенков). За переказами приміщення церкви знаходилося в районі території сучасної Павлівської загальноосвітньої школи. У передмові до фонду церкви, яка 2008 р. надійшла до держархіву області разом із метричною книгою за 1913 – 1919 рр., керівництво відділу РАЦС Світловодського міськрайонного управління юстиції вказує, що культовий заклад засновано в др. пол. XIX ст. (1855 – 1875 рр.), підтверджен чому нам не трапилося. Далі в передмові йдеться, що з 1930 – 1935 рр. у церкві був клуб, 1936 р. дерев’яне приміщення розібрали, а потім на фундаменті колишньої церкви збудували нову школу [10].

А від на століття старішої Браїлівської церкви, куди колись ходили свинарці, павлівчани, залишились руїни, до яких у XXI ст. павлівський

священик їздить правити службу [11].

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА

1. *Пивовар А.В.* Поселення Задніпрських місць до утворення Нової Сербії: в документах середини XVIII століття. – К.: Академперіодика, 2003. – 336 с.
2. Хронологико-историческое описание церквей губернии Херсонской // Прибавления къ Херсонскимъ Епархиальнымъ Ведомостямъ. – 1878. – № 13. – 1 Юля. – С. 366–385.
3. *Аболмасова О.* До історії храмів нашого краю у XVIII столітті // Наш край у XVIII столітті: Матеріали обласної науково-практичної історико-краєзнавчої конференції. – Кіровоград: Центрально-Українське видавництво, 2003. – С. 98–101.
4. Фонд Херсонської духовної консисторії: відомості про метричні записи 1780 – 1812 років / Авт.-упор.: А.В. Пивовар, М.В. Ковтун. – К.: Академперіодика, 2008. – 312 с
5. *Фет А.* Воспоминания. Репринт издания 1890 г. Т. 3. – Пушкино: Изд. объединение “Культура”, 1992. – 560 с.
6. ДАКО. – Ф. 731. – Оп 1. – Спр. 1.
7. Там само. – Спр. 4.
8. Общій отчётъ Александрійской уездной Земской Управы за 1912 годъ. – Александрія: Типографія Ф.Х. Райхельсона, 1913. – 86 + 96 с.
9. ДАКО. – Ф. 814. – Оп. 1. – Спр. 1.
10. Там само. – Оп. 1. – Передмова.
11. *Рыбченков Г.* Браиловка: без газа, но с храмом // Украина-Центр (Кіровоград). – 2011. – 25 августа.

ДОДАТКИ

Додаток 1

З іменної книги Криловської хрестової намістії про склад дворів у приходах церков за квітневою ревізією 1750 року

Приходу Покровського села Круків сільця Свилярної

Дворів		Хат
1	Павла Проня	1
1	Василя Голенка	1
1	Герасима Ващенко	5
1	Олекси Сиволапа	2
1	Андрія Дросенка	1
1	Лавріна Каплі	2
	Юска Одноволенка	3
1	Яцка Куруп'ятника	1
1	Пархома Литвина	2
1	Івана Сірого	2
1	Яреми Зайчиного	3
1	Грицька Середи	1
1	Якова Гасана	1
1	Шпиченка	1
1	палац пана полковника Миргородського	2
1	Івана Кромаша	3
1	Михайла Пузя	3

Пивовар А.В. Поселення Задніпрських місць до утворення Нової Сербії: в документах середини XVIII століття. – К.: Академперіодика, 2003. – С. 276.

**Із метричної книги Успенської церкви с. Свинарки за серпень-
жовтень 1906– 1919 рр.**

Рік	народилося		Шлюбів	Померло	
	хлопчиків	дівчаток		чоловіків	жінок
1906 (неповний)	3	1	6	–	2
1907	42	39	17	17	20
1908	19	22	12	28	22
1909	9	9	14	12	19
1910	11	10	14	11	11
1911	7	17	15	9	11
1912	7	5	11	5	7
1913	24	29	9	16	12
1914	37	52	15	34	28
1915	37	41	4 січень– квітень	25	27
1916	25	37	4	26	18
1917	22	21	немає даних	1 січень – березень)	3
1918	36	33	39	20	17
1919	43	43	39	33	27

*Держархів Кіровоградської області. – Ф. 814. – Оп. 1. – Спр. 1. –
Арк. 1 – 147; Спр. 2. – Арк. 11 зв. – 198 зв.*

Здоров'я !

“Клімат Олександрійського повіту в цілому можна назвати помірним, здоровим. Хвороби рідкі... Загалом періодичні. Восени і навесні часто виявляються частіше всього при сирій і сльотавій погоді і трапляються, зокрема, від зміни температури тепла холодом і навпаки, – від нерозбірливості у вживанні їжі і неправильного застосування одягу... Лихоманки, гнилі гарячки зустрічаються частіш за все між мешканцями сирих прибережних місць. Висока температура повітря в липні спричиняє інколи ломоту, головні болі, особливо в жінок... Діти страждають найчастіше від дизентерії і звичайних весняних поносів, здається, від годування немовлят коров'ячим і овечим молоком, котре від молодих трав, які їсть навесні худоба, буває для малюка вбивчим послаблюючим... Від кашлю та віспи також немало помирає дітей... Від усіх названих нами хвороб мешканці повіту-християни часто спасають себе простими домашніми засобами: потогінними, послаблюючими тощо...”, – йшлося в Новоросійському календарі на 1858 р. [1]. Конкретна ж ситуація із захворюваністю в селах повіту відображена в даних земської медицини на рубежі XIX – XX ст.

В Олександрії, Новогеоргіївську, Павлиші діяли лікарні. 1897 р. у Браїлівській волості найбільше захворювань дифтеритом – 22 – зареєстрували в Сметанівці. У Павлівці та Свинарці ці показники склали, відповідно, 9 і 7. Грипом того року хворіли 2 свинарці (сметанівців – 7), туберкульозом – 1 павлівчанин (скелівців – 3), сибірською язвою – 1 павлівчанин (браїлівців – 3), сифілісом – 2 павлівчанина і 1 свинаривець (браїлівців – 16), трахоною – 1 свинаривець [2; 24, 77, 80, 82]. 1905 р. у Павлівці офіційно зареєстрували 3 випадки черевного тифу (лютий), 2 – висипного тифу (травень), 9 – дифтериту (8 влітку), 3 – сифілісу, 6 – лихоманки, 3 – сухот. У Свинарці захворюваність була меншою: 1 – висипний тиф, 2 – дифтерит, 3 – сифіліс, 7 – лихоманка. Найбільше із сусідніх сіл Браїлівської волості тоді було зафіксовано хворих на черевний (24 особи) та висипний (46) тиф, сухоти (5) у Скалевій, дифтерит (12), сифіліс (4), лихоманка (12) – у Браїлівці [3; 158, 187, 194, 200]. Наступного року, коли ці села уже входили до Павлиської волості,

захворюваність у Павлівці (1 випадок черевного тифу, 2 – сифілісу, 3 – лихоманки) і Свинарці (відповідно 0, 1 і 4) зменшилася [4; 82, 96, 102].

У Павлиській лікарні було 20 ліжок. 1907 р. її силами було проведено медичний огляд учнів земських та церковно-приходських шкіл волості. У Свинарській ЦПШ виявлено 7 захворювань із 49 дітей. У Павлівці й Свинарці того року зареєстрували хворих на дифтерит (відповідно 4 і 2), дифтерію (7 і 3), грип (2), черевний тиф (1 і 2), сухоти (2 і 1), сифіліс (6), лихоманку (11 і 3) [5; 61, 77, 91, 99, 113, 116, 122]. 1908 р. спалахнув дифтерит, яким захворіло 36 павлівчан і 22 свинарці (по волості – 163 особи). Іншими хворобами було вражено 5 мешканців Павлівки та 9 – Свинарки, в т. ч. не згадуваними раніше коклюшем і трахомою [6; 126, 140, 171, 178, 182].

У час Першої світової війни 1915 р. у Павлівці та Свинарці захворіли, відповідно, 4 і 1 особи черевним тифом (по волості – 13), по 1 – сифілісом (19) [7; 77, 86]. При публікації цих даних в дорадянській час вказувалося, що вони подані за картками, тобто за офіційними відомостями.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА

1. *Коваленков А.Ф.* Очеркъ Александрийского уезда // Новороссийский календарь на 1858 год, издаваемый от Ришельевского лицея. – Одесса: Городская типография, 1857.
2. Земская медицина и заболеваемость населения Александрийского уезда Херсонской губ. за 1897 годъ. Составлено Стевачевскимъ. – Александрія: Типографія Ф.Х. Райхельсона, 1898. – 91 с.
3. Земская медицина и заболеваемость населения Александрийского уезда Херсонской губ. въ 1905 году. (Годовой обзоръ. Составиль земскій санитарный врачъ А.А. Семидовичъ. – Александрія: Типографія Ф.Х. Райхельсона, 1907. – 202 с.
4. Земская медицина и заболеваемость населения Александрийского уезда Херсонской губ. въ 1906 году. (Годовой обзоръ. Составиль земскій санитарный врачъ А.А. Семидовичъ. – Александрія: Типографія Ф.Х. Райхельсона, 1908. – 115 с.
5. Земская медицина и заболеваемость населения Александрийского

- уезда Херсонской губ. въ 1907 году. (Годовой обзоръ. Составиль земскій санитарный врачъ А.А. Семидовичъ. – Александрія: Типографія Ф.Х. Райхельсона, 1909. – 129 с.
6. Земская медицина и заболеваемость населенія Александрійскаго уезда Херсонской губ. въ 1908 году. (Годовой обзоръ. Составиль земскій санитарный врачъ А.А. Семидовичъ. – Александрія: Типографія Ф.Х. Райхельсона, 1910. – 185 с.
7. Земская медицина и заболеваемость населенія Александрійскаго уезда Херсонской губ. въ 1915 году. (Годовой обзоръ. Составиль земскій санитарный врачъ А.А. Семидовичъ. – Александрія: Типографія Ф.Х. Райхельсона, 1917. – 88 с.

За волю і долю (1917 – 1920 рр.)

1917 року Лютнева буржуазно-демократична революція, зречення від престолу російського царя в Петрограді сприяли процесам національного відродження в Україні. У Києві виникає Центральна рада (ЦР), заступником голови якої став уродженець Єлисаветграда Володимир Винниченко, котрий невдовзі очолить Генеральний Секретаріат (прообраз уряду), потім – Раду Міністрів, а згодом Директорію Української Народної Республіки. Делегатами ЦР були, зокрема, й уродженці Олександрії Д. Чижевський (як уже йшлося, його батько, гласний повітового земства 1902 р. обстежував свинарські землі, на 1917 р. був міським головою Олександрії), Бобринця – О. Волошин, Голованівщини – В. Голубович, колишні мешканці Єлисаветграда – С. Шелухин, Є. Чикаленко, М. Левитський, О. Шульгин (нащадок Власівського сотника У. Сохненка). “Олександрійське земство, зібравшись на раду в демократизованому своєму складі, щиро вітає Українську Центральну Раду, яку визнає оборонцем прав українського народу в єднанні з тимчасовим урядом вільної Росії, який забезпечить автономію України”, – такий текст телеграми було ухвалено 12 травня на пропозицію повітового гласного Г. Заславського. Після доповіді голови земської управи Пишчевича сесія також вирішила з метою підготовки вчителів до викладання рідною мовою організувати українські курси в Олександрії і направити 3-х педагогів на такі курси до столичного Києва. Наступного дня гласні виразили осуд службовцям поштово-телеграфної контори, які відмовилися прийняти згадану телеграму до ЦР українською мовою. Серед іншого зібрання вирішило надати допомогу населенню, потерпілому від повені у прибережних Новогеоргіївську, Табурищі, Білецьківці [1; 5–8, 26].

У червні на майданах населених пунктів проходять всенародні читання першого Універсалу Центральної Ради, автором якого був В. Винниченко. У Новогеоргіївську до Воскресенського майдану йдуть українські кінні та піші військовики з національними прапорами й значками, музикою та піснями, оточують озеленену трибуну з портретом Т. Шевченка, плакатами. Як писала преса: “Першим говорить, не знаючи зовсім української мови, підполковник, батько Адамович (випускник

Єлисаветградського кавалерійського юнкерського училища. – С.Ш.). Другий доповідач, молодий офіцер, говорив про ту роль, яку відіграв батько Адамович у створенні місцевих військових частин з огляду на його перевід, що очікується, пропонує не віддавати батька. “Не віддамо!” – відповідає воїнство. Наступний виступаючий розповів про поїздку до Києва на український військовий з’їзд, проведений всупереч забороні Тимчасового уряду (Росії. – С.Ш.). Четвертий доповідач висвітлив історію України, мотиви проголошення автономії. Після цього, знявши кашкети, присутні слухали текст Універсалу. Співає хор, військовий оркестр виконує гімн, калатають дзвони сусідньої церкви. Потім вулицями міста влаштовується маніфестація українських військовиків зі співом та музикою” [2, 205].

Восени голова Новогеоргіївської Української ради підполковник Адамович і писар ради Корнієнко підписали рішення загальних зборів українців за участі мусульман, молдаван і поляків гарнізону, де йшлося: “Усю владу в місті Новогеоргіївську передати до рук Новогеоргіївської Української ради”. Усім установам і організаціям міста та гарнізону пропонувалося направити представників для участі в роботі ради. Вона підпорядковувалася Центральній Раді і виявляла готовність вжити рішучих заходів аж до застосування зброї та оголошення міста у стані облоги проти осіб та організацій, які не визнають влади ЦР. Місцевій раді солдатських депутатів пропонувалося в 3-денний термін передати всі права Українській раді, на українські частини покладалася охорона цейхгаузів, державних установ та майна. У резолюції містилося прохання до командира 8-го запасного кавалерійського полку призначити перевибори полкового комітету та видати наказ про українізацію полку, згідно постанови загальних зборів від 29 вересня. Військові полку, які не бажали служити в українізованих частинах, мали повідомити про це протягом 3-х днів. 29 жовтня вказане рішення включив до наказу № 362 командир 8-го запасного кавполку Попов, оголосивши про його українізацію [3, 36–40]. На його базі Г. Адамович очолює 1-й Козацький Вільної України полк військ ЦР, з яким 30 листопада прибув до Києва [4].

Загострювалися соціальні протиріччя на селі. У Глинській волості селяни змусили поміщика продати їм дві третини землі вдвічі дешевше, ніж у сусідів, а на поч. жовтня забрали всю безкоштовно [5, 44]. У

Павлиші за відмову роздати ґрунти розстріляли землевласника Мойсеєва (можливо, того, що володів павлівськими землями, чи його родича). Розподілили майно княжої садиби в Андрусівці.

У листопаді 1917 р. ІІІ Універсалом ЦР проголошується Українська Народна Республіка. В грудні сесія земських гласних Єлисаветградщини ухвалила постанову, “про входження повіту до неділимої України, що входить до складу Всеросійської Федерації”. Перед цим член Центральної ради М. Левитський заявив: в Єлисаветградському повіті мешкає 74 % українців, в Олександрійському – 88 %. “Це наша земля, тут на кожен вершок крові нашої вилито, то чия ж це земля? Царі розкрадали і пороздавали нашу землю... а тепер вона до нас повернулася... Центральна Рада ... діє лише в інтересах трудового народу, бо сама цілком складається з його представників... буржуазія нам чужа” [2, 214]. Наприкінці року 9 дивізія Центральної Ради вирушила в напрямку Полтава – Харків, сприяючи встановленню чи зміцненню на місцях влади УНР. Між Павлишем і Буртами її частини розбили червоноармійський загін з Кременчука, де й отаборилися. Згодом через Павлиш відступили перед переважаючими силами ворога з Лівобережжя [6, 1]. У січні 1918 р. відбулися вибори до Установчих Зборів УНР від Херсонської губернії. Діяли українські місцеві органи, формувалися військові національні частини.

У грудні 1917 р. Радянська Росія оголошує ультиматум і здійснює вторгнення своїх частин на територію УНР. Наприкінці січня 1918 р. у нерівному бою проти агресорів під Крутами, захищаючи незалежність України, загине нащадок власівського сотника Сохненка, уродженець Єлисаветграда Володимир Шульгин [7, 78]. Загони гайдамаків, вільних козаків (зокрема, діяли в Куцеволівці) мужньо боронять Олександрію, інші поселення, але зазнають поразки в боротьбі проти переважаючих сил ворога. На деякий час в краї встановлюється радянська влада, яку невдовзі змінюють органи УНР, а потім Гетьманату Павла Скоропадського, першим керівником уряду (отаманом) за якого нетривалий час був ще один нащадок власівського сотника Устима Сохненка Микола Устимович. Херсонським губернським старшиною став олександрієць С.Г. Пишчевич, Олександрійським повітовим – Ключников. Докладалися зусилля до українізації шкіл, у процесі чого з’являється ряд національних

підручників, в т. ч. 35-тисячним накладом “Задачник до систематичного курсу арифметики. Ч. I. Цілі числа” Н. Шульгиної-Іщук, племінниці згаданого М. Устимовича. Із 25 червня до 15 липня 1918 р. в Єлисаветграді відбулися курси історії України, української мови та методики математики для 243 учителів Єлисаветградського й Олександрійського повітів. Для них влаштували спільний вечір українські січові стрільці з Галичини, котрі базувалися в Єлисаветграді. 1964 р. в рукописній історії Павлівки йшлося, що влітку 1918 р. тут виник партосередок на чолі з Ф. Плахотним [8, 42].

На рубежі 1918 – 1919 рр. кілька місяців у краї трималася влада Директорії УНР. Поет Володимир Сосюра згадував, як воював у складі її війська в районі Знам’янки проти червоних, до яких перейшли загони Миколи Григор’єва, котрі згодом на деякий час опанують Наддніпрянщиною. Гулятимуть краєм махновці (за переказами, отаман завітав до Куцеволівки на сільське весілля [9, 94]), окупають його денікінці.

Серед перших кроків радянської влади 1920 р. стало примусове вилучення хліба для Москви й Петрограда, хоча Українська СРР формально не підпорядковувалася Росії. “Пам’ятайте... що так чи інакше, а нам необхідно повернути Україну Росії. Без України нема Росії. Без українського вугілля заліза, руди, хліба, солі, Чорного моря Росія існувати не може, вона задихнеться, а з нею і радянська влада, і ми з вами... Ні на хвилину не забувайте, що Україна має бути нашою, і нашою вона буде лише тоді, коли буде радянською, а Петлюра викинутий з пам’яті народу назавжди” [10, 51]. Такою була настанова своїм агітаторам керівника військ Радянської Росії, уродженця Бобринеччини Л. Троцького (Бронштейна), який називав українського селянина “ситим”. Як і в попередні часи поміщиків, за перебування тут німецьких, австрійських, російських червоних і білих військ знову в боротьбі за землю, урожай повставали селяни. У с. Янові (Іванівці) відбулася нарада керівників повстанських загонів Олександрійського повіту, які обрали свій штаб. Священик І. Пономаренко освятив зброю і закликав селян до боротьби за самостійну Україну. В районі Янова діяв загін отамана Сірка, котрий встановив зв’язки із загоном Жосана в Диківці та командиром першої Олександрійської повстанської дивізії Степовим (Костем Пестушко,

Блакитним) [11, 32]. Дивізія протягом кількох місяців діяла на території Олександрійського повіту Кременчуцької губернії. 26 серпня великий загін Клепча-Палія взяв Новогеоргіївськ, відійшовши на Колаборок, Липове, Подорожне. Через 2 дні повстанці увійшли до Павлиша, від якого до Лікарівки й Іванківців (загін Лютого) їх оперувало до 2-х тисяч осіб. У Василівській, Цибулівській, Петрівській, Диківській, Павлиській волостях діяли мобільні загони Хмари, Сірка (курінний дивізії), Бабенка. У вересні загони до 2 тис. піхотинців і 50 кіннотників зафіксувала радянська розвідка в районі Яніва, Срібної Балки, Павлиша, Миронівки, в якій лави месників поповнила молодь. У жовтні 500 повстанців вигнали із Миронівки продзагін, який “викачував” хліб. Лише після виділення червоноармійським командуванням проти селянських загонів регулярних російських спеціальних військ, у т. ч. 2-ї Московської дивізії, отаман Степовий оголосив про демобілізацію Олександрійської дивізії. Повстанці поверталися до своїх сіл. Деяка частина месників залишилася в Холодному Яру [12], продовжувала боротьбу можливими засобами. У листопаді невеликі загони Козуба і Штуля (Штиля) в Стецівській волості розклеювали накази про неявку на мобілізацію до Червоної армії та невиконання розверстки хліба й борошна. У Красносіллі було ліквідовано кавалерійську розвідку ЧК [13; 42–45, 52, 73, 79].

В “Історії міст і сіл Української РСР” вказано, що радянську владу в Павлівці встановлено в лютому 1918 року [14, 725]. Поразка національно-визвольних змагань не сприяла вивченню внеску свинарців і павлівчан у боротьбу за незалежність України. У радянську добу тих патріотів Батьківщини таврували “буржуазними націоналістами”, “бандитами”, “ворогами народу”, репресували, піддавали забуттю. Встановленню їх імен має сприяти вивчення спогадів, архівів, тогочасних газет. У справах реабілітованих (безпідставно репресованих) осіб в Держархіві Кіровоградської області зазначено, зокрема, що уродженець (1898 р.) села (на час реабілітації – Павлівки) Євген Филімонович Бульба, розстріляний 1938 року за вироком трійки УНКВС Полтавської області, оскільки “в роки громадянської війни служив у петлюрівському війську, член повстанської контрреволюційної організації”. У справі останньої пройшло 64 “колишні куркулі, політбандити, петлюрівці, білогвардійці та інші вороги народу”, з яких 56 були розстріляні, в т. ч. мешканець села

Харламп Бабич [15; 17, 24]. Їх також реабілітовано. Посмертно.

У процесі адміністративно-територіальних змін радянська влада об'єднає два села в одне – Свиново-Павлівку.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА

1. Александрійское уездное земское собрание чрезвычайной сессии 12-го мая 1917 года. Доклады Управы. Журналь засідання. – Александрія: Типографія Ф.Х. Райхельсона, 1917. – 26 с.
2. *Кизименко П.* Пам'ять степів. Історичні нариси з минулого Кіровоградщини. – Кіровоград: ПВЦ “Мавік”, 2003. – 246 с.
3. *Сергєєв В.* На зламі: Збірка нарисів. – Кременчук: Піраміда, 2011. – 277 с. (Див. також: *Григор'єв О.А., Сергєєва Н.П., Сергєєв В. Ю.* На узбіччі Великої Смути. Нариси з історії придніпровських територій Олександрійського повіту Херсонської губернії напередодні та під час національних змагань 1917 – 1920 років. – Світловодськ, 2010. – Рукопис.)
4. *Тинченко Я.* Офіцерський корпус Армії Української Народної Республіки (1917 – 1921). – К.: Темпора, 2007. – Кн. 1. – 535 с.
5. Очерки истории Кировоградской областной партийной организации. – Днепропетровск: Промінь, 1981. – 326 с.
6. Держархів Кіровоградської області. – Ф. Р-7172. – Оп. 1. – Спр. 141.
7. Збірник на пошану Олександра Шульгина (1889–1960): Праці історико-філософської секції / Записки НТШ. Т. LXXXVI. – Париж-Мюнхен, 1969. – 359 с.
8. ДАКО. – Ф. Р-7172. – Оп. 1. – Спр. 146.
9. *Постриган В., Сурмило В.* Історія Онуфріївського району: Б/о, 2010. – 76 с.
10. *Ковальчук М.* Війна з більшовицькою Росією за незалежність. 1917 – 1920. – К., 2007. – 72 с.
11. *Журавський В.В.* Іванівка (Янів). Нариси з історії села. – Світловодськ: РВО “Слово”, 2000. – 112 с.
12. *Горліс-Горський Ю.Ю.* Холодний Яр: спогади осавула 1-го куреня

полку гайдамаків Холодного Яру / Упор. Р. Коваль. – К.: Історичний клуб “Холодний Яр”; Вінниця: ДП “Державна картографічна фабрика”, 2011. – 512 с.; іл. (Див. також. *Шкляр В.* Залишенець. Чорний Ворон. – Харків: Книжковий “Клуб Сімейного Дозвілля”, 2010. – 384 с.)

13. Кость Блакитний, отаман Степової дивізії: Збірн. документів і спогадів. – К.: Ред. газ. “Незборима нація”, “Просвіта”, 1997. – 97 с.
14. Історія міст і сіл Української РСР. Кіровоградська область. – К.: УРЕ, 1972. – 816 с.
15. Реабілітовані історією. Кіровоградська область. Книга п’ята. Світловодський, Ульянівський, Устинівський райони. – Кіровоград: МПП “Антураж А”, 2009. – 480 с.

СВІЧКА ПАМ'ЯТІ

Жертви голодомору

У 1932 – 1933 рр. у селі був голод, що призвів до численних смертей. Актові записи про смерть за цей період збереглися частково. За даними книги актів реєстрації цивільного стану (ДАКО. – ФР-7915. – Оп. 1. – Спр. 69, 159) у селі загинуло 178 осіб.

Мартиролог, укладений на підставі архівних джерел:

Бабенко Анастасія Митрофанівна, 16 р., 24.11.1933, причина смерті [не вказано].

Бабенко Антон Григорович, 42 р., хлібороб, 14.04.1933, причина смерті [не вказано].

Бабенко Зінаїда, 41 р., хлібороб, 30.05.1933, причина смерті [не вказано].

Бабенко Марія Антонівна, 4 р., дитина, на утриманні родини, 13.05.1933, причина смерті [не вказано].

Бабенко Марко Миколайович, 70 р., хлібороб, 27.05.1933, причина смерті [не вказано].

Бабенко Олександр Антонович, 2 р., дитина, на утриманні батька, 13.06.1933, причина смерті [не вказано].

Бабенко Феодосія Антонівна, 8 р., дитина, на утриманні родини, 13.04.1933, причина смерті [не вказано].

Бабич Клавдія Іллівна, 1 р., дитина, на утриманні батька, 27.10.1933, причина смерті [не вказано].

Бараник Іван Михайлович, 47 р., хлібороб, 20.04.1933, причина смерті [не вказано].

Біленька Віра Петрівна, 1,5 м., дитина, на утриманні батьків, 25.08.1932, причина смерті [не вказано].

Боровин Григорій Петрович, 23 р., хлібороб, 2.05.1933, причина смерті [не вказано].

Босий Захар Артемович, 49 р., хлібороб, 17.06.1933, причина

смерті [не вказано].

Босій Павло Тимофійович, 34 р., хлібороб, 3.05.1933, причина смерті [не вказано].

Босій Платон Тимофійович, 38 р., хлібороб, 2.04.1933, причина смерті [не вказано].

Бульба Іван Тимофійович, 60 р., хлібороб, 8.05.1933, причина смерті [не вказано].

Бульба Петро Іванович, 7 р., дитина, на утриманні родини, 16.05.1933, причина смерті [не вказано].

Василенко Дмитро Вакулович, 70 р., хлібороб, 20.05.1933, причина смерті [не вказано].

Василенко Наталія Аврамівна, 79 р., на утриманні сина, 4.06.1933, причина смерті [не вказано].

Василенко Олександр Явтухович, 19 р., хлібороб, 30.06.1933, причина смерті [не вказано].

Василенко Христина Михайлівна, 26 р., хлібороб, 7.08.1933, причина смерті [не вказано].

Герасименко Іван Степанович, 78 р., одноосібник, 7.04.1933, причина смерті [не вказано].

Герасименко Микола Степанович, 14 р., дитина, на утриманні родини, 2.05.1933, причина смерті [не вказано].

Герасименко Микола Степанович, 11 р., дитина, на утриманні батька, 21.06.1933, причина смерті [не вказано].

Гльоз Кузьма Андрійович, 60 р., хлібороб, 2.04.1933, причина смерті [не вказано].

Гльоз Олена Григорівна, 78 р., на утриманні сина, 8.08.1933, причина смерті [не вказано].

Гльоз Уляна, 70 р., на утриманні доньки, 16.06.1933, причина смерті [не вказано].

Гльозь Карпо Григорович, 64 р., хлібороб, 6.05.1933, причина смерті [не вказано].

Гльозь Кузьма Андрійович, 60 р., хлібороб, 20.05.1933, причина смерті [не вказано].

Гльозь Федота Василівна, 85 р., хлібороб, 10.02.1933, причина смерті [не вказано].

Гончар Ілля Семенович, 30 р., хлібороб, 5.07.1932, причина смерті [не вказано].

Гончар Ніна Іллівна, 1 р., дитина, на утриманні родини, 30.07.1933, причина смерті [не вказано].

Демиденко Олекса Степанович, 1 р., дитина, на утриманні батька, 11.08.1933, причина смерті [не вказано].

Демиденко Михайло Михайлович, 2 р., дитина, на утриманні родини, 12.04.1933, причина смерті [не вказано].

Демиденко Олекса Михайлович, 3 м., дитина, на утриманні матері, 11.04.1933, причина смерті [не вказано].

Дерев'янюк Василь Ничипорович, 25 р., хлібороб, 10.06.1933, причина смерті [не вказано].

Донченко Андрій Арсентійович, 21 р., хлібороб, 20.02.1932, причина смерті [не вказано].

Єременко Зінаїда Василівна, 3 р., дитина, на утриманні родини, 28.07.1932, причина смерті [не вказано].

Журавель Борис Юхимович, 8 р., дитина, на утриманні батька, 27.08.1933, причина смерті [не вказано].

Журавель Федора Венедиктівна, 60 р., хлібороб, 5.01.1932, причина смерті [не вказано].

Зайцев Василь Іванович, 22 р., хлібороб, 11.05.1933, причина смерті [не вказано].

Закотюра Василь Іванович, 57 р., хлібороб, 14.06.1933, причина смерті [не вказано].

Закотюра Ганна Антонівна, 5 р., дитина, на утриманні батька, 12.06.1933, причина смерті [не вказано].

Закотюра Ганна Іванівна, 70 р., хлібороб, 30.05.1932, причина смерті [не вказано].

Закотюра Євдокія Євтихіївна, 28 р., хлібороб, 14.08.1932, причина смерті [не вказано].

Закотюра Євстахій Іванович, 60 р., хлібороб, 29.03.1933, причина смерті [не вказано].

Закотюра Кирило Федорович, 8 р., дитина, на утриманні родини, 25.05.1933, причина смерті [не вказано].

Закотюра Лукерія Антонівна, 55 р., хлібороб, 2.06.1933, причина смерті [не вказано].

смерті [не вказано].

Закотюра Макар Юхимович, 55 р., хлібороб, 1.06.1933, причина смерті [не вказано].

Закотюра Микола Антонович, 2 р., дитина, на утриманні родини, 2.05.1933, причина смерті [не вказано].

Закотюра Микола Антонович, 12 р., дитина, на утриманні батька, 9.06.1933, причина смерті [не вказано].

Закотюра Михайло Антонович, 2 р., дитина, на утриманні родини, 23.04.1933, причина смерті [не вказано].

Закотюра Наталія, 70 р., хлібороб, 15.05.1933, причина смерті [не вказано].

Закотюра Параскева Антонівна, 6 р., дитина, на утриманні родини, 11.05.1933, причина смерті [не вказано].

Закотюра Параскева Юхимівна, 53 р., хлібороб, 12.03.1933, причина смерті [не вказано].

Кадюк Марфа Семенівна, 11р., дитина, на утриманні родини, 30.05.1933, причина смерті [не вказано].

Каленіченко Віра Сергіївна, 3 р., дитина, на утриманні батьків, 23.01.1933, причина смерті [не вказано].

Каленіченко Володимир Іванович, 1 м., дитина, на утриманні матері, 15.03.1933, причина смерті [не вказано].

Каленіченко Григорій Федорович, 57 р., хлібороб, 3.05.1933, причина смерті [не вказано].

Коваленко Варвара Іванівна, 4 р., дитина, на утриманні батька, 23.09.1933, причина смерті [не вказано].

Коваленко Василь Пилипович, 38 р., хлібороб, 12.10.1933, причина смерті [не вказано].

Коваленко Григорій Іванович, 10 р., дитина, на утриманні батька, 26.06.1933, причина смерті [не вказано].

Коваленко Григорій Леонтійович, 9 м., дитина, на утриманні родини, 20.12.1933, причина смерті [не вказано].

Коваленко Дмитро Федорович, 11 р., дитина, на утриманні родини, 11.05.1933, причина смерті [не вказано].

Коваленко Іван Гнатович, 17 р., хлібороб, 23.04.1933, причина смерті [не вказано].

Коваленко Іван Федорович, 9 р., дитина, на утриманні родини, 1.06.1933, причина смерті [не вказано].

Коваленко Костянтин Васильович, 70 р., на утриманні сина, 28.06.1933, причина смерті [не вказано].

Коваленко Лаврентій Іванович, 23 р., хлібороб, 10.05.1933, причина смерті [не вказано].

Коваленко Онисія Омелянівна, 70 р., хлібороб, 12.10.1933, причина смерті [не вказано].

Коваленко Пилип Явтухович, 65 р., хлібороб, 22.06.1933, причина смерті [не вказано].

Коваленко Устина Іванівна, 75 р., на утриманні сина, 29.06.1933, причина смерті [не вказано].

Коваленко Федір Данилович, 36 р., одноосібник, 22.05.1933, причина смерті [не вказано].

Коваленко Яків Іванович, 4 р., дитина, на утриманні батька, 24.06.1933, причина смерті [не вказано].

Коднюк Іван Семенович, 5 р., дитина, на утриманні батька, 2.06.1933, причина смерті [не вказано].

Кодюк Анастасія Семенівна, 6 р., дитина, на утриманні родини, 4.08.1933, причина смерті [не вказано].

Кодюк Григорій Кирилович, 2 р., дитина, на утриманні родини, 12.07.1933, причина смерті [не вказано].

Кодюк Семен Костянтинович, 54 р., хлібороб, 5.08.1933, причина смерті [не вказано].

Кравченко Іван Герасимович, 89 р., хлібороб, 12.01.1932, причина смерті [не вказано].

Кравченко Прокіп Семенович, 48 р., хлібороб, 28.05.1933, причина смерті [не вказано].

Кравченко Фадей Панасович, 68 р., хлібороб, 19.05.1933, причина смерті [не вказано].

Латушенко Віра Миколаївна, 5 р., дитина, на утриманні родини, 13.05.1933, причина смерті [не вказано].

Литвин Ганна Степанівна, 3 р., дитина, на утриманні батька, 13.06.1933, причина смерті [не вказано].

Литвин Іван Филімонович, 24 р., хлібороб, 24.04.1933, причина

смерті [не вказано].

Литвин Михайло Васильович, 3 р., дитина, на утриманні родини, 30.05.1933, причина смерті [не вказано].

Литвин Мотрона Романівна, 60 р., колгоспник, 11.06.1933, причина смерті [не вказано].

Лісненко Гнат Іванович, 30 р., хлібороб, 2.09.1933, причина смерті [не вказано].

Лісненко Марія Федорівна, 72 р., хлібороб, 7.05.1933, причина смерті [не вказано].

Лісненко Олекса Олексійович, 6 р., дитина, на утриманні родини, 11.05.1933, причина смерті [не вказано].

Лісненко Параскева Степанівна, 39 р., хлібороб, 2.04.1933, причина смерті [не вказано].

Мала Ганна Павлівна, 55 р., колгоспник, 12.06.1933, причина смерті [не вказано].

Мала Тетяна Меркуріївна, 62 р., хлібороб, 15.03.1933, причина смерті [не вказано].

Милашенко Андрій Кирилович, 5 р., дитина, на утриманні батька, 3.06.1933, причина смерті [не вказано].

Милашенко Володимир Захарович, 1 р., дитина, на утриманні батька, 9.06.1933, причина смерті [не вказано].

Милашенко Гаврило Кирилович, 12 р., дитина, на утриманні родини, 25.05.1933, причина смерті [не вказано].

Милашенко Іван Кирилович, 9 р., дитина, на утриманні родини, 1.08.1933, причина смерті [не вказано].

Милашенко Кирило Семенович, 55 р., хлібороб, 30.05.1933, причина смерті [не вказано].

Милашенко Михайло Пантелійович, 64 р., хлібороб, 22.05.1933, причина смерті [не вказано].

Милашенко Ольга Кирилівна, 20 р., хлібороб, 2.08.1933, причина смерті [не вказано].

Милашенко Степан Кирилович, 15 р., дитина, на утриманні батька, 15.06.1933, причина смерті [не вказано].

Неводина Ганна Мусіївна, 80 р., хлібороб, 10.04.1933, причина смерті [не вказано].

Неводний Василь Трифонович, 11 р., дитина, на утриманні батька, 15.06.1933, причина смерті [не вказано].

Неводний Микола Трифонович, 9 р., дитина, на утриманні батька, 17.06.1933, причина смерті [не вказано].

Неводничий Трифон Іванович, 60 р., хлібороб, 22.05.1933, причина смерті [не вказано].

Неводня Ганна Трифонівна, 13 р., дитина, на утриманні батька, 17.06.1933, причина смерті [не вказано].

Неводня Наталія Трифонівна, 17 р., на утриманні батька, 17.06.1933, причина смерті [не вказано].

Неводня Параскева Василівна, 52 р., хлібороб, 5.06.1933, причина смерті [не вказано].

Німець Петро Прохорович, 75 р., хлібороб, 20.08.1932, причина смерті [не вказано].

Німець Іван Іванович, 3 р., дитина, на утриманні батька, 5.06.1933, причина смерті [не вказано].

Німець Марина Петрівна, 29 р., колгоспник, 21.06.1933, причина смерті [не вказано].

Німець Надія Олександрівна, 2 р., дитина, на утриманні родини, 18.10.1933, причина смерті [не вказано].

Німець Павло Миколайович, 28 р., хлібороб, 28.05.1933, причина смерті [не вказано].

Німець Тихін Єфремович, 64 р., хлібороб, 2.06.1933, причина смерті [не вказано].

Німець Юхимія Дмитрівна, 63 р., одноосібник, 7.06.1933, причина смерті [не вказано].

Олійник Іван Тимофійович, 70 р., хлібороб, 8.09.1933, причина смерті [не вказано].

Перін Арсеній Григорович, 52 р., хлібороб, 2.04.1933, причина смерті [не вказано].

Петченко Сава Маркович, 57 р., хлібороб, 17.06.1933, причина смерті [не вказано].

Плахотна Ганна Василівна, 59 р., хлібороб, 2.04.1933, причина смерті [не вказано].

Плахотна Євфросинія Федотівна, дитина, на утриманні батька,

4.08.1933, причина смерті [не вказано].

Плахотна Єлизавета Вакулівна, 58 р., хлібороб, 18.06.1933, причина смерті [не вказано].

Плахотна Олександра Семенівна, 5 р., дитина, на утриманні батьків, 10.01.1933, причина смерті [не вказано].

Плахотна Софія Петрівна, 64 р., хлібороб, 20.05.1933, причина смерті [не вказано].

Плахотний Афанасій Йосипович, 60 р., хлібороб, 24.04.1933, причина смерті [не вказано].

Плахотний Захар Ничипорович, 19 р., хлібороб, 2.04.1933, причина смерті [не вказано].

Плахотний Іван Федотович, 6 р., дитина, на утриманні батька, 9.08.1933, причина смерті [не вказано].

Плахотний Микола Миронович, 19 р., хлібороб, 2.06.1933, причина смерті [не вказано].

Плахотний Трохим Данилович, 48 р., хлібороб, 18.05.1933, причина смерті [не вказано].

Прелишко Володимир Микитович, 2 м., дитина, на утриманні рідні, 14.10.1932, причина смерті [не вказано].

Прокопенко Анатолій Якович, 1 м., дитина, на утриманні батьків, 4.09.1932, причина смерті [не вказано].

Проша Варвара Іванівна, 58 р., хлібороб, 5.05.1933, причина смерті [не вказано].

Проша Сидір Кирилович, 72 р., 4.12.1933, причина смерті [не вказано].

Прядко Віра Іванівна, 5 р., дитина, на утриманні родини, 1.03.1933, причина смерті [не вказано].

Різник Василь Васильович, 1 р., дитина, на утриманні родини, 22.07.1933, причина смерті [не вказано].

Розколупа Кирило Семенович, 48 р., хлібороб, 3.03.1933, причина смерті [не вказано].

Руденко Василь Петрович, 20 р., хлібороб, 26.05.1933, причина смерті [не вказано].

Руденко Василь Петрович, 17 р., колгоспник, 1.09.1933, причина смерті [не вказано].

Руденко Віктор Якович, 17 р., на утриманні матері, 26.05.1933, причина смерті [не вказано].

Руденко Микола Трохимович, 72 р., хлібороб, 28.04.1933, причина смерті [не вказано].

Руденко Степанида Павлівна, 20 р., хлібороб, 3.06.1933, причина смерті [не вказано].

Руденко Яків Миколайович, 31 р., хлібороб, 7.05.1933, причина смерті [не вказано].

Солошенко Григорій Васильович, 10 р., дитина, на утриманні родини, 21.05.1933, причина смерті [не вказано].

Ткач Анатолій Костянтинівич, 65 р., хлібороб, 11.05.1933, причина смерті [не вказано].

Ткач Гнат Ананійович, 20 р., хлібороб, 14.05.1933, причина смерті [не вказано].

Ткач Михайло Федорович, 15 р., дитина, 15.05.1933, причина смерті [не вказано].

Третяк Григорій Ісакович, 12 р., дитина, на утриманні батька, 3.08.1933, причина смерті [не вказано].

Третяк Григорій Остапович, 80 р., хлібороб, 6.04.1933, причина смерті [не вказано].

Третяк Іван Назарович, 2 р., дитина, на утриманні батька, 22.06.1933, причина смерті [не вказано].

Третяк Микола Степанович, 5 р., дитина, на утриманні батька, 08.05.1933, причина смерті [не вказано].

Третяк Микола Степанович, 8 р., дитина, на утриманні батька, 10.08.1933, причина смерті [не вказано].

Третяк Олекса Назарович, 12 р., дитина, на утриманні родини, 22.05.1933, причина смерті [не вказано].

Третяк Олекса Степанович, 5 р., дитина, на утриманні родини, 4.05.1933, причина смерті [не вказано].

Третяк Степан Григорович, 42 р., хлібороб, 14.05.1933, причина смерті [не вказано].

Третяк Степанида Корнійвна, 70 р., домогосподарка, 21.05.1933, причина смерті [не вказано].

Третяк Яків Степанович, 9 р., дитина, на утриманні родини,

25.04.1933, причина смерті [не вказано].

Троян Григорій Федорович, 4 р., дитина, на утриманні родини,
12.04.1933, причина смерті [не вказано].

Троян Зінаїда Яківна, 6 р., дитина, на утриманні батька,
12.06.1933, причина смерті [не вказано].

Троян Іван Якович, 9 р., дитина, на утриманні родини, 1.06.1933,
причина смерті [не вказано].

Троян Клавдія Федорівна, 6 р., дитина, на утриманні батька,
10.06.1933, причина смерті [не вказано].

Троян Лідія Федорівна, 12 р., дитина, на утриманні батька,
10.06.1933, причина смерті [не вказано].

Троян Микола Федорович, 8 р., дитина, на утриманні батька,
1.06.1933, причина смерті [не вказано].

Троян Мотрона Дмитрівна, 32 р., колгоспник, 8.06.1933, причина
смерті [не вказано].

Троян (ім'я невід.) Васильович, 3 м., дитина, на утриманні матері,
4.04.1933, причина смерті [не вказано].

Троян Пилип Якович, 8 р., дитина, на утриманні родини,
4.06.1933, причина смерті [не вказано].

Троян Пилип Якович, 8 р., дитина, на утриманні родини,
4.06.1933, причина смерті [не вказано].

Хмелевський Олекса Костянтинович, 1 р., дитина, на утриманні
батьків, 12.01.1933, причина смерті [не вказано].

Холоденко Ганна Пилипівна, 70 р., хлібороб, 15.04.1933, причина
смерті [не вказано].

Холоденко Катерина Костянтинівна, 7 р., дитина, на утриманні
батька, 7.06.1933, причина смерті [не вказано].

Холоденко Костянтин Трохимович, 50 р., хлібороб, 22.07.1933,
причина смерті [не вказано].

Холоденко Марія Костянтинівна, 5 р., дитина, на утриманні
батька, 3.06.1933, причина смерті [не вказано].

Холоденко Микола Іванович, 1 р., дитина, на утриманні родини,
1.06.1933, причина смерті [не вказано].

Холоденко Олекса Федорович, 1 р., дитина, на утриманні батьків,
2.10.1932, причина смерті [не вказано].

Холоденко Пилип Андрійович, 36 р., хлібороб, 15.05.1933, причина смерті [не вказано].

Холоденко Яків Костянтинович, 8 р., дитина, на утриманні родини, 10.07.1933, причина смерті [не вказано].

Холодея Марія Василівна, 5 р., дитина, на утриманні батька, 2.06.1933, причина смерті [не вказано].

Швець Ярина Олексіївна, 35 р., хлібороб, 23.05.1933, причина смерті [не вказано].

Яременко Анастасія Леонтіївна, 10р., дитина, на утриманні родини, 13.07.1933, причина смерті [не вказано].

Яременко Віра Леонтіївна, 4 р., дитина, на утриманні родини, 13.07.1933, причина смерті [не вказано].

Яременко Володимир Леонтійович, 2 м., дитина, на утриманні батьків, 14.10.1932, причина смерті [не вказано].

Яременко Марія Леонтіївна, 9 р., дитина, на утриманні родини, 13.07.1933, причина смерті [не вказано].

Яременко Марія Макарівна, 7 р., дитина, на утриманні батька, 12.07.1933, причина смерті [не вказано].

Національна книга пам'яті жертв Голодомору 1932 – 1933 років в Україні. Кіровоградська область. – Український інститут національної пам'яті України. Кіровоградська обласна державна адміністрація. Кіровоградська обласна рада. – Кіровоград: ТОВ “Імекс-ЛТД”, 2008. – С. 743–747.

Коментар автора. 1914 – 1920 рр. вмістили на українських землях Першу світову війну, інтервенції, революції, зміну влад, національно-визвольні змагання, здобуття і втрату своєї державності. Село забезпечувало армії воїнами, далеко не всі з яких поверталися додому. При зменшенні робочих рук, посівів селяни постійно за обов'язком чи добровільно постачали продукти, худобу, фураж для коней. При цьому не довелося зустріти інформацію про голодуюче село, масову смертність від недоїдання в той період. Мудрий український хлібороб у часи всіх податків і реквізицій умів виростити і зберегти врожай, щоб і сім'ю прогодувати, і на продаж залишити. З приходом сюди Червоної армії Росії

та встановлення тут радянської влади під контролем Москви в 1921 – 1923 рр. в Наддніпрянщині й інших регіонах нашої батьківщини запанував голод. Його наслідки дещо зменшила продовольча допомога народів закордонної Європи та США. У 1932 – 1933 рр. керівництво СРСР заборонило приймати благодійну допомогу голодуючим колгоспникам і заперечувало сам факт їх наявності. Тож в ті часи голод не могли вказувати причиною смерті. Якщо в наведеній офіційній публікації звернути увагу на однакові прізвища й по батькові, то можна дійти висновку, що вимирали цілими сім'ями. 15 – 17 червня 1933 р. пішли з життя троє 9 – 11-річних дітей, які знаходилися на утриманні батька Т. Неводнього. Теж лише батька Ф. Трояна мали троє померлих того місяця дітей. Липневого дня втратила трьох доньок родина Л. Яременка, у якої за рік до цього помер 2-місячний син. Не виключаємо, що серед згаданих односельців могли бути однофамільці.

Не наводилося даних про голод в Україні під час оборони, окупації, визволення в роки Великої Вітчизняної війни. Черговий радянський голод прийде в колгоспи у мирні 1946 – 1947 рр. Пам'ять про земляків має спонукати павлівчанина до небайдужості, ініціативності, почуття господаря на своїй землі, у рідному селі, у власній державі.

Реабілітовані земляки

Бабич Харламп Сидорович, 1877 р. н., с. Табурище, українець, неписьменний, проживав у с. Свиначо-Павлівка, їздовий промартілі “Ударник”. 1932 р. розкуркулений. Заарештований 15.03.1938 Новогеоргіївським РВ НКВС (“член військової повстанської підпільної організації, побудованої за принципом бойових армійських з'єднань; на території Новогеоргіївського району були створені бойові одиниці в селах із колишніх куркулів, політбандитів, петлюрівців та інших ворогів народу” – по 5-томній справі 3557 проходить 64 заарештованих, 56 з яких розстріляні). Засуджений 5.04.1938 трійкою УНКВС Полтавської області до розстрілу, вирок виконано 29.05.1938. Реабілітований 14.06.1956 Кіровоградським облсудом. (П – 3557)¹

¹ Номер справи в Держархіві Кіровоградської області (Ф. 5907. – Оп. 2).

Бульба Євмен Филімонович, 1898 р. н., с. Свиначо-Павлівка², українець, освіта початкова, різнороб артілі “Ударник”. 1933 р. “за необробіток соняшникового лану” був засуджений до 1,5 року неволі. Вдруге заарештований 15.03.1938 Новогеоргіївським РВ НКВС (“в роки громадянської війни служив у петлюрівському війську; член повстанської контрреволюційної організації” – див. *Харламн Бабич*). Засуджений 5.04.1938 трійкою УНКВС Полтавської області до розстрілу, вирок виконано 29.05.1938. Реабілітований 14.06.1956 Кіровоградським облсудом. (П – 3557)

Василенко Арсен Явтухович, 1902 р. н., с. Свиначо-Павлівка, українець, освіта початкова, член ВКП(б) у 1931 – 33 роках, бригадир Кременчуцької кооперативної артілі “Більшовик”. Заарештований 10.02.1938 Новогеоргіївським РВ НКВС (член підпільної повстанської контрреволюційної організації). Помер 4.07.1939 у в’язничній лікарні. Полтавським облсудом 16.08.1939 справу припинено. (П – 3536)

Глез Дементій Явдокимович, 1884 р. н., с. Свиначо-Павлівка, українець, письменний, хлібороб. Заарештований 17.10.1930 Новогеоргіївським ДПУ (“у 1920 році вів антирадянську агітацію проти вступу селян у комітет незаможних селян, у 1928-му – проти засипання хліба в громадські засіки, у 1930-ому агітував проти колективізації”). Засуджений 17.12.1930 трійкою при колегії ДПУ УРСР до 5 років заслання у північний край. Реабілітований 24.05.1989 Кіровоградською облпрокуратурою. (П – 11027)

Гончаренко Мусій Архипович, 1902 р. н., с. Табурище, українець, освіта початкова, проживав у с. Свиначо-Павлівка, майстер кераміки промартілі “Ударник”. 1931 р. арештовувався “за контрреволюційну діяльність”. Вдруге заарештований 17.03.1938 Новогеоргіївським РВ НКВС (“член повстанської контрреволюційної організації” – див. *Харламн Бабич*). Засуджений 5.04.1938 трійкою УНКВС Полтавської області до розстрілу, вирок виконано 29.05.1938. Реабілітований 14.06.1956 Кіровоградським облсудом. (П – 3557)

Демиденко Андрій Пахомович, 1912 р. н., с. Свиначо-Павлівка,

---

² Так село називається в Книзі “Реабілітовані історією”, насправді в дорадянський час були Свиначка й Павлівка.

українець, освіта початкова, працював у промартілі “Ударник”. 1929 р. разом з батьком розкуркулений, вся родина з села виїхала, переховуючись від заслання; у 1934-ому за “крадіжку паспорта” був засуджений до 3 років неволі. Вдруге заарештований 14.01.1938 Новогеоргіївським РВ НКВС (“член повстанської контрреволюційної організації” – див. *Харламп Бабич*). Засуджений 5.04.1938 трійкою УНКВС Полтавської області до розстрілу, вирок виконано 29.05.1938. Реабілітований 14.06.1956 Кіровоградським облсудом. (П – 3557)

Єременко Петро Іванович, 1893 р. н., с. Свиначо-Павлівка, українець, письменний, колгоспник. Заарештований 23.12.1943 Новогеоргіївським РВ НКДБ (завербований таємним агентом “СД”). Засуджений 12.04.1944 військовим трибуналом військ НКВС Кіровоградської області до 10 років ув’язнення у виправно-трудових таборах з позбавленням громадянських прав на 5 років. Реабілітований 19.03.1992 Кіровоградською облпрокуратурою. (П – 13142)

Єременко Сидір Сергійович, 1896 р. н., с. Свиначо-Павлівка, українець, освіта початкова, гончар артілі “Ударник”. Заарештований 2.10.1937 Новогеоргіївським РВ НКВС (контрреволюційна агітація та пропаганда). Засуджений 23.11.1937 трійкою УНКВС Полтавської області до 10 років ув’язнення у виправно-трудових таборах. Реабілітований 7.12.1988 Кіровоградським облсудом. (П – 8548)

Закотюра Григорій Петрович, 1893 р. н., українець, неписьменний, тесля колгоспу “Великий колос”. Заарештований 3.12.1943 Новогеоргіївським РВ НКДБ (“у грудні 1942 року німецькою поліцією підозрювався у партизанській діяльності, заарештований, в липні 1943-го у Кіровоградській в’язниці був завербований німецькою контррозвідкою, як агент СД переданий на зв’язок співробітнику СД Олегу Нікітіну для виявлення комуністів, партизан і радянських активістів та для інформування жандармерії про політичні настрої населення”). Засуджений 27.04.1944 трибуналом Одеського військового округу до 10 років ув’язнення у виправно-трудових таборах з позбавленням громадянських прав на 5 років та конфіскацією майна. Військовою колегією Верховного суду СРСР 27.06.1944 присуд скасований, справу припинено, з-під варти звільнений. 3.10.1944. (П – 2446)

Закотюра Яків Климович, 1892 р. н., с. Свиначо-Павлівка,

українець, освіта початкова, тесля промартілі “Ударник”. 1931 р. перебував під слідством “за контрреволюційну діяльність”. Вдруге заарештований 15.03.1938 Новогеоргіївським РВ НКВС (“член повстанської контрреволюційної організації” – див. *Харламп Бабич*). Засуджений 5.04.1938 трійкою УНКВС Полтавської області до розстрілу, вирок виконано 29.05.1938. Реабілітований 14.06.1956 Кіровоградським облсудом. (П – 3557)

Закотюра Яків Федорович, 1894 р. н., с. Свиначо-Павлівка, українець, освіта початкова, коваль промартілі. Заарештований 15.03.1938 Новогеоргіївським РВ НКВС (антирадянська агітація). Засуджений 15.03.1939 Полтавським облсудом до 4 років ув’язнення у виправно-трудових таборах з позбавленням громадянських прав на 2 роки. Реабілітований 28.02.1992 Генпрокуратурою України. (П – 13098)

Кива Олександр Миколайович, 1930 р. н., с. Павлівка, росіянин, освіта 6 класів; червоноармієць військової частини 12672. Заарештований 31.12.1952 відділом контррозвідки МДБ Митищенського гарнізону (розповсюдження антирадянських листівок). Військовим трибуналом Московського військового округу 19.03.1953 справу припинено, направлений на примусове лікування з ізоляцією в психіатричну лікарню МВС СРСР. 8.03.1954 з-під варті звільнений, направлений за місцем проживання у м. Кіровоград. (П – 5642)

Коваленко Яків Іванович, 1899 р. н., с. Свиначо-Павлівка, українець, освіта початкова, член ВКП(б) у 1930–33 роках (виключений як куркульський син), хлібороб, член колгоспу “Сталінський лан”. Заарештований 2.08.1937 Новогеоргіївським РВ НКВС (“контрреволюційна агітація: “Хліб державі продавати не треба, бо держава все одно переправить його за кордон, а ми будемо голодувати”, під час підписки на держпозилку оборони країни: “Підписуватись не буду, бо тяжко щороку платити, а грошей нема і самі ми ходимо голі й босі”, при обговоренні сталінської Конституції казав: “Свобода вибору, про яку пишуть в Конституції – обман, бо тебе змушують вибирати не того, кого ти хочеш, а кого тобі кажуть”). Засуджений 11.09.1937 трійкою УНКВС Харківської області до розстрілу, вирок виконано 1.10.1937. Реабілітований 22.09.1962 Кіровоградським облсудом. 1929 р. розкуркулений батько і позбавлений виборчих прав. (П – 5825)

Литвин Андрій Филімонович, 1892 р. н., с. Свиначо-Павлівка, українець, освіта початкова, колгоспник. Заарештований 3.12.1943 Новогеоргіївським РВ НКДБ (завербований таємним агентом “СД”). Засуджений 28.04.1944 трибуналом військ НКВС Кіровоградської області до 10 років ув’язнення у виправно-трудовах таборах з позбавленням громадянських прав на 5 років та конфіскацією майна. Реабілітований 19.03.1992 Кіровоградською облпрокуратурою. (П – 13134)

Литвиненко Олексій Ларіонович, 1910 р. н., с. Білоусівка Чорнухинського району, Харківської (нині Полтавської) області, українець, освіта початкова, проживав у с. Свиначо-Павлівка; член колгоспу “Сталінський лан”. 1931 р. разом з батьком розкуркулений. Заарештований 7.02.1938 Новогеоргіївським РВ НКВС (“член повстанської контрреволюційної організації” – див. *Харламп Бабич*). Засуджений 5.04.1938 трійкою УНКВС Полтавської області до розстрілу, вирок виконано 29.05.1938. Реабілітований 14.06.1956 Кіровоградським облсудом. (П – 3557)

Мілашенко Прокіп Кузьмович, 1905 р. н., с. Свиначо-Павлівка, українець, освіта початкова, робітник промартілі “Ударник”. Заарештований 6.11.1937 Новогеоргіївським РВ НКВС (дискредитація сталінської Конституції). Засуджений 31.03.1938 Полтавським облсудом до 4 років ув’язнення у виправно-трудовах таборах з позбавленням громадянських прав на 1 рік. Реабілітований 15.11.1988 Верховним судом УРСР. (П – 8471)

Неводничий Павло Єфремович, 1886 р. н., с. Павлівка, українець, освіта початкова, комірник Крюківської промартілі “Деревообробник”. Заарештований 2.08.1937 Новогеоргіївським РВ НКВС (член контрреволюційного куркульського угруповання). Засуджений 17.09.1937 трійкою УНКВС Харківської області до розстрілу, вирок виконано 18.10.1937. Реабілітований 10.11.1957 Кіровоградським облсудом. (П – 4308)

Німець Іван Костянтинович, 1917 р. н., с. Свиначо-Павлівка, українець, освіта середня, кандидат у члени ВКП(б), до війни працював секретарем сільради, проживав у м. Кременчуці Полтавської області. Заарештований 3.12.1943 Новогеоргіївським РВ НКДБ (“у грудні 1942 року був заарештований німецькою поліцією у підозрі партизанства,

переданий до Кіровоградської в'язниці, де в липні 1943-го завербований німецькою жандармерією як таємний агент з метою вступити в партизани, виявляти осіб, налаштованих проти німців, інформувати жандармерію; у вересні 1943 року пішов у партизани, де був до грудня 1943 року; при вступі до партизанського загону приховав від комісара та командира загону В. Уса, що є таємним агентом жандармерії”, “у 1971 році В. Ус дав свідчення, що Німець був добрим партизаном”). Засуджений 6.06.1944 трибуналом військ НКВС Кіровоградської області до 10 років ув'язнення у виправно-трудовах таборах. Реабілітований 31.03.1971 Кіровоградським облсудом. (П – 8250)

Плахотний Петро Оксентович, 1885 р. н., с. Свиначо-Павлівка, українець, освіта початкова, член колгоспу “Сталінський лан”. Заарештований 2.08.1937 Новогеоргіївським РВ НКВС (контрреволюційна агітація). Засуджений 17.09.1937 трійкою УНКВС Харківської області до розстрілу, вирок виконано 18.10.1937. Реабілітований 18.11.1957 Кіровоградським облсудом. (П – 3908)

Прокопенко Яків Ларіонович, 1894 р. н., с. Табурище, українець, освіта початкова, проживав у с. Свиначо-Павлівка, бухгалтер колгоспу. Заарештований 5.11.1937 Новогеоргіївським РВ НКВС (антирадянська агітація). Засуджений 31.03.1938 Полтавським облсудом до 5 років ув'язнення у виправно-трудовах таборах з позбавленням громадянських прав на 2 роки. Кіровоградським облсудом 22.05.1939 справу припинено, з-під варті звільнений. (П – 653)

Руденко Олексій Олексійович, 1912 р. н., с. Свиначо-Павлівка, українець, освіта початкова, кондуктор ст. Чистякове. Заарештований 9.12.1937 шляхово-транспортним відділом ДПУ ст. Кременчук (“при зарахуванні на роботу на залізниці приховав своє куркульське походження, поширював наклепницькі чутки про тяжке життя в СРСР, про голод у селах в результаті колективізації, про експлуатацію робітників і селян через податки й позики, про відсутність продуктів харчування, промислових товарів, про низьку зарплату – так довго радвлада існувати не буде, влада перейде в руки капіталістичних країн”). Лінійним судом Одеської залізниці 23.10.1939 справу припинено, з-під варті звільнений під підписку про невиїзд 22.04.1939. Батько у 1931 році як куркуль висланий за межі України, через місяць помер на півночі. (П – 8362)

Третяк Яків Якович, 1885 р. н., с. Свиначо-Павлівка, українець, освіта початкова, хлібороб. Заарештований 17.10.1930 Новогеоргіївським РВ ДПУ (контрреволюційна агітація). Засуджений 9.11.1930 трійкою при колегії ДПУ УРСР до 3 років ув'язнення у концтаборі. Реабілітований 13.11.1991 Кіровоградським облсудом. (П – 6179)

Троян Федір Тарасович, 1915 р. н., м. Будапешт (Угорщина), з 1916 р. жив у с. Свиначо-Павлівка українець, освіта 7 класів, член ВЛКСМ у 1931–33 рр., червоноармієць 34-го запасного стрілецького полку у м. Вологда (Росія). Чотири рази був засуджений за ст. 162 КК Росії й України: 1935 рік – до 1 року неволі, 1937 – 6 місяців, 1939 – 1,5 року, 1940 – 1 рік. Уп'яте заарештований 24.12.1942 управлінням НКВС Вологодської області (контрреволюційна агітація на користь Німеччини). Засуджений 6.04.1943 військовим трибуналом 29-ої стрілецької бригади до 10 років ув'язнення у виправно-трудовах таборах з позбавленням громадянських прав на 5 років. Після звільнення проживав у с. Павлівка Світловодського району. Реабілітований 2.07.1990 трибуналом Ленінградського військового округу. (П – 11983)

Холоденко Порфир Маркович, 1898 р. н., с. Павлівка, українець, освіта 5 класів, різнороб Крюківського вагонобудівного заводу. Заарештований 2.08.1937 Новогеоргіївським РВ НКВС (член контрреволюційного куркульського угруповання). Засуджений 16.09.1937 трійкою УНКВС Харківської області до розстрілу, вирок виконано 18.10.1937. Реабілітований 10.11.1957 Кіровоградським облсудом. (П – 4306)

Хоменко Іван Захарович, 1910 р. н., с. Кам'яні Потоки Кременчуцького району Полтавської області, українець, освіта початкова, проживав у с. Свиначо-Павлівка, їздовий промартілі “Ударник”. 1931 р. “разом з батьком був розкуркулений і всією родиною засуджений та висланий на північ, де батьки знаходяться й досі, а я у 1934 році втік додому”. Вдруге заарештований 14.01.1938 Новогеоргіївським РВ НКВС (“член повстанської контрреволюційної організації – див. *Харламп Бабич*). Засуджений 5.04.1938 трійкою УНКВС Полтавської області до розстрілу, вирок виконано 29.05.1938. Реабілітований 14.06.1956 Кіровоградським облсудом. (П – 3557)

Цибуленко Микола Терентійович, 1894 р. н., х. Садова,

українець, освіта початкова, проживав у с. Свиначо-Павлівка, їздовий промартілі “Ударник”. Заарештований 26.02.1938 Новогеоргіївським РВ НКВС (антирадянська агітація). Засуджений 15.03.1939 Полтавським облсудом до 5 років ув’язнення у виправно-трудоxих таборах з позбавленням громадянських прав на 2 роки. Реабілітований 8.12.1989 Верховним судом УРСР. (П – 10895)

Реабілітовані історією. Кіровоградська область. Книга п’ята. Світловодський, Ульяновський, Устинівський райони, м. Кіровоград. – Кіровоград: МПП “Антураж А», 2009. – С. 17, 24, 86, 29–30, 33, 38, 41, 47, 49, 58, 62, 65–66, 71–74, 76, 85–86, 88-89.

Коментар автора. До списку незаконно репресованих у радянські часи, а отже потім реабілітованих, які народилися чи мешкали в Свиначці, Павлівці, Свиначо-Павлівці увійшло 26 осіб. Із них 11 було розстріляно, двоє померли у в’язниці чи засланні. Більшість із тих, хто повернувся зі сталінських концтаборів навряд чи дочекалися офіційного зняття тавра “ворога народу” через судову реабілітацію, яка настала, коли їм мало б виповнитися 106, 105, 100, 99, 92, 85 чи 83 років. У незалежній Україні нащадки репресованих можуть ознайомитись з їх справами в держархіві області.

Підпільники “Набату”

У серпні 1941 року Новогеоргіївщину окупували фашисти. На зміну сільрадам прийшли управи, колгоспам – громадські двори. Головою Свиначо-Павлівської (Свинаропавлівської) управи працював Олійник [1, 18]. Фельдшерським пунктом завідував Н. Бутович [1, 24].

Як і в інших регіонах у перший період окупації радянські підпільники в Наддніпрянщині зазнали відчутних втрат. Фашисти ліквідували табурищанську молодіжну групу, створену колишнім зав. клубом Ф. Ткаченком. До неї, вийшовши із оточення, влився рядовий 75-ої стрілецької дивізії О. Васильченко, поселившись в Білецьківці у батьків, які перебралися сюди з Табурища. З полагодженого ним радіоприймача месники знайомилися зі зверненнями Радінформбюро, розмножуючи їх десятками рукописних листівок, які поширювались у Табурищі і Новогеоргіївську. Після знахідки ящика з пістолетами “ТТ” О. Васильченку з товаришем доручили ліквідувати старосту громадського двору та начальника поліції. Але, внаслідок провалу 12 лютого, чотирьох підпільників (в т. ч. двох неповнолітніх) на чолі з керівником було розстріляно. Олексій Назарович Васильченко перейшов на нелегальне становище, тривалий час переховуючись у рідних в Павлівці [1, 34].

На зміну загиблим месникам приходили нові. Того року комсомольсько-молодіжну групу “Набат” організував у Білецьківці вчитель, молодший політрук, який втік з гітлерівського полону Василь Іванович Ус. До неї входили й представники сусідніх сіл. Зокрема, осередок у Свиначо-Павлівці очолив Петро Григорович Калиниченко [2, 42]. Лише його знали місцеві підпільники. Така конспірація сприяла діяльності “набатівців” до визволення Наддніпрянщини. Документи, спогади про той час використав письменник, уродженець Павлиша В. Базилевський при підготовці книги “Ці довгі суворі зими”. Він пише, що підпільники поширювали листівки, здійснювали акти дезорганізації транспортного руху (знищили ешелон з технікою та розібрали колію біля ст. Бурти) та псування ворожої зброї в Кременчуці, намагалися упереджувати вивезення молоді до Німеччини, поповнювалися за рахунок військовополонених. Зберігся їх лист до старости Свиначо-Павлівки із попередженням недопустимості “робити чорну справу гітлерівського

найманця” (Дод. 1).

Проводилися нелегально календарні (Новий рік) та політичні (роковини Жовтневої революції) свята. На останнє до Білецьківки прибули представники Крюкова, Кременчука, Браїлівки, Маламівки, Свиначо-Павлівки, до якої П. Калиниченко захопить відповідні листівки для розповсюдження [2, 83]. Саме в нього деякий час переховувався керівник “Набату” В. Ус після вимушеного переходу на нелегальне становище. Тут його провідувала рідна сестра, підпільниця Лідія. А двоюрідна сестра Уса Катерина доводилася дружиною Калиниченку. Останній привів до присяги п’ятьох свиначопавлівців (кожного окремо з конспіративною метою). Базилевський зазначає: “Село було на відшибі, німці з’являлися сюди рідко: насторожувала близькість лісу і степу. З того, певна річ, сумувати не доводилося, хлопці у Свиначці прагнули живого діла...” [2, 129]. За дорученням командира “Набату” Петро Калиниченко, Андрій Німець та Іван Іванович Кравченко з обрізом і двома пістолетами вночі визволили понад двісті мешканців навколишніх сіл, яких окупанти зігнали до Свердлівки, примусово утримуючи в сараї (охорону тут складали кілька німців), жорстоко поводячись і використовуючи на різних роботах при поганому харчуванні [2, 126]. Наступного дня Петро, який працював їздовим у громадському дворі, разом з товаришем із парубоцьких літ, перевозячи з току пшеницю, висипали повну безтарку в бур’яни, щоб вона дісталася не фашистам, а селянам. Не наважився їх за це покарати сільський староста Олійник, який уже знав про нічну акцію “партизан”. А тим часом сільський поліцай Петров показував фотографію Уса, за якого німці обіцяли 25 тис. марок. Через два тижні група Калиниченка відбила у німців череду худоби, яку гнали на Крюків, пристреливши поліцаю, котрий вчинив збройний опір. Корів розібрали навколишні селяни [2, 128–129].

На станції Бурти у товарні вагони садовили молодь із Білецьківки, Свиначо-Павлівки, Свердлівки, Браїлівки, інших населених пунктів для відправки на примусові роботи до Німеччини. Шлях йшов через Крюків, де працювали “набатівці”, намагаючись допомогти центрально-українцям втекти з неволі. Наддніпрянці встановили зв’язок з Кіровоградською організацією ім. С. Кірова, відправляли людей до партизанів Чорного лісу, які активізувалися з наближенням фронту до Дніпра. Для ефективнішої

підготовки до безпосередньої збройної участі у визволенні краю “набатівці” сформували 7 білецьківських, браїлівську, маламівську та свинаро-павлівську бойові групи. Вони мали спрямувати зусилля на поповнення запасів зброї та оволодіння нею з метою завдати несподіваного удару ворогові з тилу, перешкодивши йому спалення їхніх сіл. Підпільники заважали вивезенню збіжжя, худоби, підриву важливих об’єктів (зокрема, колії біля ст. Бурти, млинів), руйнували бойовий зв’язок німецької армії, збирали відомості військового характеру для Червоної армії [1,177]. З наближенням фронту підпільники розпочали бої з відступаючими фашистами, звільнивши від них Білецьківку. Разом з червоноармійськими частинами “набатівці” брали участь у наступі на Свердлівку й Свинаро-Павлівку (Дод. 2), яка була визволена наприкінці листопада 1943 р.

Мобілізованих наддніпрянців, не обмундированих, не навчених, не завжди озброєних одразу ж кидали в бій. В Олександрівському районі поховано десять свинаропавлівців, загиблих вже у грудні (в т. ч. Павло і Пантелеймон Гавриловичі Заніздрі, можливо, брати – в один день). Сплять вічним сном воїни-селяни в Україні, Білорусії, Росії, Молдові, Німеччині, Румунії, Угорщині, Польщі, Латвії. П’ятеро земляків загинули чи пропали без вісти за крок до Перемоги у квітні – травні 1945 р. Перші ж жертви свинаропавлівців припали ще на червень 1941 р. (Дод. 3). У боротьбі проти фашистів загинуло 135 мешканців села із 311 учасників війни. 175 нагороджено орденами й медалями. У місцевому колгоспі працював уславлений партизан, Герой Радянського Союзу А.К. Цимбал [3, 725]. Біля будинку культури встановлено пам’ятник з прізвищами загиблих при визволенні села воїнів. Про бої в селі свідчили численні кулі й патрони, які ми, діти, знаходили на початку 1960-х рр. через дорогу від їдальні на “посьолку”. У дні збору металобрухту до школи зносилися використані кулеметні стрічки, німецькі каски, мотки колючого дроту тощо.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА

1. *Сергеев В.* Пітьма над Тясмином: Документальний нарис. – Світловодськ: ПП ВКФ “Рубікон”, 2008. – 79 с.
2. *Базилевський В.О.* Ці довгі суворі зими: 3 хроніки підпільної

комсомольсько-молодіжної організації “Набат”. – К.: Молодь, 1979. – 200 с.

3. Історія міст і сіл Української РСР. Кіровоградська область. – К.: УРЕ, 1972. – 816 с.

ДОДАТОК 1

Лист підпільної організації “Набат”

Тов. староста с. Свиново-Павлівки!

Від імені підпільної політичної організації “Набат” попереджуємо вас про те, що ви цілком і повністю відповідаєте за збереження людей, хліба та худоби. Недалекий той час, коли ви повинні дати відповідь за своє керівництво. Якщо ви будете робити все на благо народу і на збиток гітлерівським бандитам, то ми гарантуємо вам повну безпеку в майбутньому і ніхто не чіпатиме навіть волосини з вашої голови. Якщо ж ви будете йти проти свого народу і робити свою чорну справу найманця, то не лише ви, а й ваші родичі понесуть найсуворіше покарання перед народом і нашою організацією. Бажаємо вам успіху в роботі проти німців та їх агентури. Смерть фашистам й усім, хто допомагає їм!

Цей документ зберігайте. Він буде вам потрібен.

Комітет організації “Набат”

*Базилевський В.О. Ці довгі суворі зими... – С. 77.
(ДАКО. – Ф.П 429. – Оп. 3. – Спр. – 143 б. – Арк. 31.)*

ДОДАТОК 2

Визволення

Німці були вигнані з Білецьківки до приходу частин Червоної Армії. В ніч на 26 листопада з приходом у Білецьківку частин Червоної

Армії бойові групи “Набату” разом з ними пішли в наступ на Свиначо-Павлівку і Свердловку. В цих боях особливо активно діяла в Свердловці група на чолі з тов. Усом – Кравченко Іван, Хорольський Василь, Соколенко Ігор, Кравченко Олексій, Височин Петро і Багор Петро.

У Свиначо-Павлівці: Минько Іван, Швець Володимир, Більчин Іван, Свистун Трохим. Свиначо-павлівська група набатівців діяла в складі частин 66-го гв. п. с. д., свердловська група діяла разом з підрозділами 58-го і 1960-го полків 299-ї с. д. ...

26 і 27 листопада під час дій набатівців разом з частинами Червоної Армії дівчата Ганна Різник, Ліда Ус і Катерина Хорольська знаходилися весь час на передньому краї, подавали першу допомогу, виносили з поля поранених, підносили боєприпаси і їжу. В останні дні санітари “Набату” доглядали поранених бійців і командирів 66-го гв. п. с. д.

Із чорновика звіту члена комісії політвідділу 4-ї гв. армії гв. капітана Пучинського // Базилевський В.О. Ці довгі суворі зими... – С. 77.

ДОДАТОК 3

Список мешканців села, загиблих в роки Великої Вітчизняної війни¹

АРТЕМЕНКО Олексій Григорович, 1909 р. н., м. Світловодськ, українець. Сержант. Загинув у бою в 1943 р. Похований в с. Вищі Верещаки Олександрівського району.

АРТЕМЕНКО Михайло Якович, 1912 р. н., с. Золотарівка, українець. Рядовий. Пропав безвісти 3 жовтня 1941 р.

АРТЕМЕНКО Микола Михайлович, 1908 р. н., с. Павлівка², українець. Лейтенант. Пропав безвісти у травні 1944 р.

БАБЕНКО Михайло Зиновійович, 1897 р. н., с. Павлівка, українець. Рядовий. Помер від ран 18 квітня 1944 р. Похований в

¹ Подається в перекладі з російської мови.

² У ті часи існували Павлівка й Свиначка.

м. Рибниці, Молдова.

БАБИЧ Ілля Микитович, 1912 р. н., с. Павлівка, українець. Рядовий. Загинув у бою 28 травня 1943 р. Похований в АР Крим.

БІЛОУС Кирило Петрович, 1919 р. н., с. Вітово, Чигиринський р-н, Черкаська обл. Рядовий. Пропав безвісти у квітні 1944 р.

БІЛИЙ Яків Іванович, 1905 р. н., с. Павлівка, українець. Загинув у бою 29 травня 1942 р. в таборі для військовополонених.

БЕЛЬЧИЧ Євген Дмитрович, 1921 р. н., с. Павлівка, українець. Рядовий. Помер від ран 21 серпня 1943 р. Похований у Куйбишевському р-ні Ростовської обл., Росія.

БЕРЕСТ Михайло Степанович, 1915 р. н., м. Улан-Уде, українець. Рядовий. Призваний 1941 р. Загинув у бою 25 січня 1944 р. Похований в с. Новооситняжка Олександрівського р-ну.

БОБРОВ Михайло Дмитрович, 1917 р. н., с. Павлівка, українець. Призваний 1941 р. Рядовий. Загинув у бою 18 грудня 1943 р. Похований в с. Цвітному Олександрівського р-ну.

БОГАТИР Василь Петрович, 1926 р. н., с. Павлівка¹. Рядовий. Загинув у бою 30 березня 1944 р. Похований в м. Котовську Одеської обл.

БОДНИЙ Микола Пантелійович, 1912 р. н., с. Павлівка. Призваний в 1943 р. Рядовий. Пропав безвісти в березні 1944 р.

БОСИЙ Іван Захарович, 1913 р. н., с. Павлівка, українець. Рядовий. Пропав безвісти 30 липня 1941 р.

БУДЕНКО Яків Кіндратович, 1921 р. н., с. Павлівка. Пропав безвісти у травні 1944 р.

БУЛАСНКО Василь Панасович, 1909 р. н., с. Золотарівка, українець. Рядовий. Призваний 1943 р. Загинув у бою 1944 р.

БУЛАСНКО Іван Михайлович, 1913 р. н., с. Павлівка, українець. Призваний 1943 р. Рядовий. Загинув у бою 20 грудня 1943 р.

БУЛАСНКО Михайло Петрович, 1924 р. н., с. Павлівка, українець. Рядовий. Загинув у бою 1 травня 1944 р. Похований в с. Соловичі Турійського р-ну Волинської обл.

БУЛАСНКО Наум Єлисейович, 1903 р. н., с. Петрівка, українець. Рядовий. Загинув у бою 20 грудня 1943 р. Похований в с. Настине Олександрівського р-ну.

---

¹ У міжвоєнні часи: Свиново-Павлівка.

БУЛАЄНКО Савелій Васильович, 1921 р. н., с. Павлівка, українець. Призваний 1941 р. Рядовий. Загинув у бою 8 серпня 1942 р.

БУЛЬБА Григорій Борисович, 1926 р. н., с. Павлівка, українець. Рядовий. Загинув у бою 16 січня 1944 р. Похований у с. Володимирівка Кіровоградського р-ну.

БУЛЬБА Григорій Дементійович, с. Павлівка, українець. Призваний 1941 р. Рядовий. Пропав безвісти.

БУЛЬБА Іван Костянтинівич, 1924 р. н., с. Павлівка, українець. Призваний 1941 р. Лейтенант. Пропав безвісти.

БУЛЬБА Леонтій Пилипович, 1904 р. н., с. Павлівка, українець. Рядовий. Загинув у бою 10 січня 1945 р.

БУЛЬБА Микола Михайлович, 1906 р. н., с. Павлівка, українець. Рядовий. Загинув у бою 10 травня 1943 р. Похований у с. Михайлівка Курської обл., Росія.

БУЛЬБА Олексій Іович, 1914 р. н., с. Павлівка, українець. Рядовий. Пропав безвісти у червні 1941 р.

БУЛЬБА Петро Івович, 1916 р. н., с. Павлівка, українець. Старшина. Загинув у бою 15 квітня 1945 р. Похований у Німеччині.

ВАКУЛЕНКО Андрій Іванович, 1922 р. н., с. Талова Балка. Призваний 1941 р. Рядовий. Загинув від ран 23 грудня 1943 р. Похований в с. Суботів Чигиринського р-ну Черкаської обл.

ВЕЛИЧКО Григорій Антонович, 1902 р. н., с. Павлівка, українець. Рядовий. Загинув у бою 17 вересня 1944 р. у районі с. Якобері, Румунія.

ГАРМАШ Володимир Денисович, 1921 р. н., с. Павлівка. Рядовий. Пропав безвісти у березні 1944 р.

ГАРМАШ Іван Костянтинівич, 1913 р. н., с. Ревівка, українець. Рядовий. Пропав безвісти 31 січня 1944 р.

ГЕРАСИМЕНКО Андрій Якович, 1902 р. н., с. Павлівка, українець. Рядовий. Призваний в 1941 р. Пропав безвісти у березні 1944 р.

ГЛЬОЗ Андрій Карпович, 1911 р. н., с. Павлівка, українець. Рядовий. Загинув у бою 3 листопада 1944 р. Похований в Угорщині.

ГЛЬОЗ Іван Євдокимович, 1919 р. н., с. Павлівка, українець. Сержант. Пропав безвісти 6 вересня 1941 р.

ГЛЬОЗ Іван Степанович, 1900 р. н., українець. Рядовий.

Призваний 1943 р. Рядовий. Загинув у бою 16 січня 1944 р. Похований у с. Соснівка Олександрівського р-ну.

ГЛЮЗ Іван Кузьмович, с. Павлівка, українець. Рядовий. Загинув у бою 21 серпня 1944 р.

ГЛЮЗ Микола Євдокимович, 1919 р. н., с. Павлівка, українець. Сержант. Пропав безвісти у вересні 1941 р.

ГЛЮЗ Панас Гордійович, с. Павлівка, українець. Рядовий. Загинув у бою 12 січня 1944 р. Похований у с. Красносілка Олександрівського р-ну.

ГОНЧАРЕНКО Трохим Григорович, 1906 р. н., с. Павлівка, українець. Призваний 1941 р. Рядовий. Загинув у бою 1944 р.

ГРИБАЧ Михайло Мойсейович, 1916 р. н., с. Павлівка, українець. Рядовий. Пропав безвісти.

ГУЗЬ Іван Тимофійович, 1906 р. н., Онуфріївський р-н, українець. Рядовий. Пропав безвісти 1941 р.

ГУЛЬКО Карпо Михайлович, 1897 р. н., Брянська обл., росіянин. Рядовий. Загинув у бою 17 квітня 1945 р. Похований у Німеччині.

ДЕМИДЕНКО Василь Петрович, 1923 р. н., с. Павлівка, українець. Призваний 1941 р. лейтенант. Загинув у бою 1 вересня 1942 р.

ДЕРЕВ'ЯНКО Григорій Миколайович, 1904 р. н., с. Павлівка. Рядовий. Пропав безвісти у липні 1944 р.

ЄМЦЕВ Тихін Миколайович, 1903 р. н., с. Павлівка, українець. Рядовий. Загинув у бою 13 лютого 1944 р. Похований у с. Глушки Корсунь-Шевченківського р-ну Черкаської обл.

ЄРЕМЕНКО Григорій Гнатович, с. Павлівка, українець. Призваний 1943 р. Рядовий. Помер від ран 26 лютого 1944 р. Похований у с. Оситняжка Новомиргородського р-ну.

ЄРЕМЕНКО Іван Авріянович, 1912 р. н., с. Павлівка, українець. Рядовий. Пропав безвісти у вересні 1944 р.

ЄРЕМЕНКО Іван Костянтинович, 1922 р. н., с. Павлівка. Українець. Призваний 1941 р. Рядовий. Пропав безвісти 21 листопада 1944 р.

ЄРЕМЕНКО Кузьма Матвійович, 1922 р. н., с. Павлівка. Призваний 1941 р. Рядовий. Пропав безвісти 25 вересня 1944 р.

ЄРЕМЕНКО Трохим Олексійович, 1902 р. н., с. Павлівка.

Рядовий. Пропав безвісти в липні 1944 р.

ЖУК Іван Ілліч, с. Павлівка, українець. Призваний 1941 р. Рядовий. Пропав безвісти у червні 1941 р.

ЖУРАВЕЛЬ Микола Єфимович, 1923 р. н., с. Павлівка, українець. Призваний 1940 р. Курсант. Загинув у бою 22 серпня 1941 р. Похований у с. Хорошево Синельниківського р-ну Дніпропетровської обл.

ЗАБЕЛА Григорій Гаврилович, 1919 р. н., українець. Рядовий. Пропав безвісти 1944 р.

ЗАБОЛОТНИЙ Микола Григорович, 1921 р. н., с. Павлівка (Чернече. – С.Ш.), українець. Призваний в 1941 р. Загинув у бою 1943 р.

ЗАБОЛОТНИЙ Юхим Никифорович, 1896 р. н., с. Павлівка. Призваний 1943 р. Рядовий. Загинув у бою 14 квітня 1944 р. Похований в с. Чорному Красноокнянського р-ну Одеської обл.

ЗАВГОРОДНІЙ Анатолій Омелянович, 1917 р. н., с. Павлівка, українець. Рядовий. Загинув 11 травня 1942 р. у таборі для військовополонених. Похований у братській могилі с. Мосюківщини Мінської обл., Білорусь.

ЗАКАТЮРА Григорій Васильович, 1915 р. н., с. Павлівка, українець. Лейтенант. Помер від хвороби. Похований у м. Харкові.

ЗАКОТЮРА Микола Андрійович, 1920 р. н., с. Павлівка. Рядовий. Пропав безвісти у березні 1944 р.

ЗАКОТЮРА Петро Євстафійович, 1908 р. н., с. Павлівка. Призваний 1943 р. Рядовий. Загинув у бою 16 грудня 1943 р. Похований у с. Михайлівка.

ЗАКОТЮРА Федір Федорович, 1907 р. н., с. Павлівка. Призваний 1943 р. Рядовий. Загинув у бою в жовтні 1944 р. Похований у Калінінградській обл., Росія.

ЗАКОТЮРА Яків Петрович, 1908 р. н., с. Павлівка. Рядовий. Пропав безвісти у березні 1944 р.

ЗАНІЗДРЯ Мойсей Гаврилович, 1908 р. н., с. Недогарки, Кременчуцький р-н, Полтавська обл., українець. Рядовий. Загинув у бою 16 грудня 1943 р. Похований у с. Михайлівка.

ЗАНІЗДРЯ Павло Гаврилович, с. Павлівка, українець. Рядовий. Загинув у бою 14 грудня 1943 р. Похований у с. Соснівка Олександрівського р-ну.

ЗАНІЗДРЯ Пантелеймон Гаврилович, с. Павлівка, українець. Загинув у бою 14 грудня 1943 р. Похований в с. Соснівка Олександрівського р-ну.

ЗІНЧЕНКО Микола Олексійович, 1924 р. н., с. Павлівка, українець. Рядовий. Загинув у бою 6 березня 1945 р. Похований у Німеччині.

КАДЮК Андрій Семенович, 1914 р. н., с. Павлівка. Призваний 1943 р. Рядовий. Загинув у бою 11 грудня 1943 р. Похований у с. Красносілля Олександрівського р-ну.

КАДЮК Микола Прокопович, 1912 р. н., с. Павлівка. Призваний 1943 р. Рядовий. Пропав безвісти у березні 1944 р.

КАДЮК Терентій Семенович, 1908 р. н., с. Павлівка. Помер від хвороби. Похований у м. Олениця, Польща.

КАЛИНИЧЕНКО Олександр Михайлович, 1919 р. н., с. Павлівка, українець. Рядовий. Пропав безвісти у березні 1944 р.

КАЛИНИЧЕНКО Олексій Іванович, 1901 р. н., с. Павлівка, українець. Рядовий. Загинув у бою 27 грудня 1943р. Похований у с. Соснівка Олександрівського р-ну.

КАПІНУС Андрій Андрійович, 1907 р. н., с. Павлівка. Рядовий. Загинув у бою 15 грудня 1943 р. Похований у с. Михайлівка.

КАПЛЕНКО Федір Андрійович, 1909 р. н., українець. Рядовий. Загинув у бою 1944 р. Похований у Латвії.

КЛІВОК Матвій Ісакович, 1909 р. н., с. Павлівка, українець. Рядовий. Загинув у бою 13 липня 1941 р.

КНИШ Михайло Прокопович, 1914 р. н., с. Павлівка, українець. Рядовий. Пропав безвісти 16 жовтня 1941 р.

КОВАЛЕНКО Олексій Васильович, 1902 р. н., с. Павлівка. Призваний 1943 р. Рядовий. Помер від ран 8 січня 1944 р. Похований в с. Михайлівка.

КОВАЛЕНКО Василь Артемович, 1917 р. н., с. Павлівка, українець. Призваний 1943 р. Рядовий. Пропав безвісти у березні 1945 р.

КОВАЛЕНКО Іван Іванович, 1915 р. н., с. Павлівка, українець. Ст. сержант. Помер від ран 9 грудня 1941 р. Похований у братській могилі м. Краснодара, Росія.

КОВАЛЕНКО Іван Олексійович, 1924 р. н., с. Павлівка,

українець. Рядовий. Пропав безвісти у березні 1945 р.

КОВАЛЕНКО Іван Семенович, 1913 р. н., с. Павлівка, українець. Єфрейтор. Загинув у бою 9 вересня 1944 р. Похований у Польщі.

КОВАЛЕНКО Михайло Пилипович, 1922 р. н., с. Павлівка, українець. Рядовий. Пропав безвісти в 1941 р.

КОВАЛЕНКО Семен Іванович, 1912 р. н., с. Павлівка, українець. Рядовий. Помер від ран 7 травня 1945 р. Похований у м. Брно, Чехія.

КОВАЛЕНКО Семен Костянтинович, 1906 р. н., с. Павлівка, українець. Призваний 1942 р. Рядовий. Загинув у бою 1945 р. Похований в Угорщині.

КОВАЛЕНКО Степан Іванович, 1912 р. н., с. Павлівка, українець. Рядовий. Загинув у бою 16 квітня 1944 р. Похований у с. Трибужине Оргіївського р-ну, Молдова.

КОВАЛЕНКО Стефан Степанович, 1909 р. н., с. Павлівка. Рядовий. Пропав безвісти у березні 1944 р.

КОВАЛЕНКО Федір Іванович, 1907 р. н., с. Павлівка. Рядовий. Пропав безвісти у вересні 1944 р.

КОВАЛЬ Василь Артемович, 1917 р. н., с. Павлівка, українець. Рядовий. Загинув у бою 1945 р.

КОКОРЦЕНКО Олександр Якович, 1912 р. н., с. Павлівка. Призваний 1943 р. Рядовий. Загинув у бою 27 лютого 1944 р.

КОНДРАТЕНКО Михайло Лазарович, 1908 р. н., с. Павлівка, українець. Рядовий. Пропав безвісти у грудні 1944 р.

КОРОБЧЕНКО Макар Юхимович, 1899 р. н., с. Павлівка. Призваний в 1943 р. Рядовий. Пропав безвісти 23 вересня 1944 р.

КРАВЧЕНКО Василь Семенович, 1908 р. н., с. Павлівка, українець. Рядовий. Пропав безвісти 1941 р.

КРАВЧЕНКО Іван Артемович, 1903 р. н., с. Павлівка, українець. Рядовий. Пропав безвісти у березні 1944 р.

КРАВЧЕНКО Іван Михайлович, 1926 р. н., с. Павлівка. Призваний 1943 р. Рядовий. Пропав безвісти у січні 1944 р.

КРАВЧЕНКО Іван Фатійович, 1910 р. н., с. Павлівка, українець. Сержант. Призваний 1941 р. Загинув у бою 25 квітня 1945 р. Похований у м. Берлін, Німеччина.

КРАВЧЕНКО Михайло Іванович, 1898 р. н., с. Павлівка,

українець. Рядовий. Загинув у бою 8 лютого 1945 р. Похований у м. Кенігсберг, Німеччина.

КРАВЧЕНКО , с. Свердлівка. Рядовий. Загинув у бою 7 липня 1942 р. Похований у с. Фоміно Смоленської обл., Росія.

КРИВЕНКО Митрофан Андрійович, 1920 р. н., с. Нікольське. Рядовий. Пропав безвісти у березні 1944 р.

КУЗЬМЕНКО Сава Григорович, 1907 р. н., с. Павлівка, українець. Рядовий. Загинув у бою 1944 р.

ЛАТУШЕНКО Василь Степанович, 1903 р. н., с. Павлівка. Рядовий. Загинув у бою 11 грудня 1943 р. Похований у с. Красносілля, Олександрівського р-ну.¹

ЛЕБЄДЄВ Федосій Єрємович, 1924 р. н., с. Павлівка. Рядовий. Пропав безвісти у жовтні 1944 р.

ЛИСНЕНКО Максим Антонович, 1913 р. н., с. Павлівка. Рядовий. Пропав безвісти у травні 1944 р.

ЛИСНЕНКО Михайло Антонович, 1913 р. н., с. Павлівка. Рядовий. Пропав безвісти 8 жовтня 1941 р. у Запорізькій обл.

ЛИСНЕНКО Петро Олексійович, 1921 р. н., с. Павлівка, українець. Призваний 1941 р. Рядовий. Пропав безвісти 5 серпня 1941 р.

ЛИТВИН Степан Пилипович, с. Павлівка, українець. Рядовий. Загинув у бою 26 січня 1944 р. Похований у с. Володимирівка Кіровоградського р-ну.

ЛОМОНОС Леонід Петрович, 1927 р. н., с. Павлівка, українець. Призваний 1941 р. Рядовий. Пропав безвісти у жовтні 1944 р.

ЛОМОНОС Петро Федорович, 1909 р. н., с. Велика Скелева, українець. Призваний 1941 р. Рядовий. Загинув у бою в лютому 1944 р. Похований у Маловисківському р-ні.

МАЛИЙ Іван Омелянович, 1920 р. н., с. Павлівка, українець. Рядовий. Пропав безвісти у січні 1942 р.

МАЛИЙ Леонтій Омелянович, 1911 р. н., с. Павлівка, українець. Призваний 1941 р. Рядовий. Загинув у бою 29 січня 1944 р. Похований у братській могилі ст. Варениківська, АР Крим.

---

¹ Ці дані взято з “Книги пам’яті”. Водночас, навесні 2014 р. завідувачка Павлівської сільської бібліотеки М.В. Леоненко познайомила мене з О.Ф. Герасименко, яка повідомила, що тут йдеться про її діда В.С. Латушенка, котрий насправді тоді не загинув. Він отримав важке поранення. Після демобілізації повернувся до села. Помер 1968 р. (Автор).

МЕЛОМЕД Яків Йосипович, 1910 р. н., с. Павлівка. Призваний 1941 р. Рядовий. Пропав безвісти.

МИЛАШЕНКО Григорій Кирилович, 1905 р. н., с. Павлівка. Призваний 1943 р. Рядовий. Пропав безвісти 1944 р.

МИЛАШЕНКО Данило Михайлович, 1910 р. н., с. Павлівка. Рядовий. Пропав безвісти в лютому 1945 р.

МИЛАШЕНКО Денис Михайлович, 1897 р. н., с. Павлівка. Призваний 1943 р. Рядовий. Пропав безвісти в лютому 1945 р.

МИЛАШЕНКО Михайло Кирилович, 1910 р. н., с. Павлівка. Призваний в листопаді 1943 р. Рядовий. Пропав безвісти у травні 1945 р.

МИЛАШЕНКО Павло Никифорович, 1919 р. н., с. Павлівка, українець. Рядовий. Пропав безвісти у березні 1944 р.

МИХАЙЛЕНКО Іван Михайлович, 1913 р. н., м. Брянськ, росіянин. Призваний в 1938 р. Пропав безвісти.

МИХАЙЛЕНКО Петро Панасович, 1909 р. н., с. Павлівка, українець. Рядовий. Помер від ран 7 липня 1944 р. Похований у Румунії.

МОЛОТКОВ Омелян Тимофійович, 1909 р. н., росіянин. Призваний 1941 р. Рядовий. Пропав безвісти у березні 1944 р.

МОЛЧАНОВ Прокіп Терентійович, 1901 р. н., с. Миронівка. Призваний 1943 р. Рядовий. Пропав безвісти в липні 1944 р.

НЕВОДНИЧИЙ Микола Григорович, 1912 р. н., с. Білецьківка, Полтавська обл., українець. Призваний 1943 р. Рядовий. Пропав безвісти у січні 1944 р.

НЕДАВНІЙ Сергій Олексійович, 1900 р. н., с. Павлівка, українець. Рядовий. Загинув у бою 13 січня 1944 р. Похований у с. Пенькіне Новомиргородського р-ну.

НЕДАВНІЙ Федір Кирилович, 1914 р. н., м. Світловодськ, українець. Рядовий. Загинув у бою у січні 1944 р. Похований у братській могилі с. Баландине Кам'янського р-ну Черкаської обл.

НЕКРАСОВ Федір Трохимович, с. Павлівка. Рядовий. Загинув у бою 19 січня 1945 р.

НІМЕЦЬ Андрій Миколайович, 1914 р. н., с. Павлівка, українець. Призваний 1941 р. Рядовий. Загинув у бою 12 грудня 1943 р. Похований в с. Соснівка Олександрівського р-ну.

НІМЕЦЬ Антон Миколайович, 1908 р. н., с. Павлівка, українець.

Рядовий. Пропав безвісти у червні 1944 р.

НІМЕЦЬ Іван Дмитрович, 1918 р. н., с. Павлівка, українець.

Рядовий. Пропав безвісти 1943 р.

НІМЕЦЬ Іван Михайлович, 1924 р. н., с. Павлівка, українець.

Рядовий. Загинув у бою 21 січня 1944 р. Похований у с. Дубівка Олександрійського р-ну.

НІМЕЦЬ Іван Стефанович, 1907 р. н., с. Павлівка, українець.

Призваний 1943 р. Рядовий. Пропав безвісти в липні 1944 р.

НІМЕЦЬ Макар Степанович, 1910 р. н., с. Павлівка, українець.

Рядовий. Загинув у бою 1943 р.

НІМЕЦЬ Микола Федорович, 1912 р. н., с. Павлівка, українець.

Рядовий. Пропав безвісти в червні 1944 р.

НІМЕЦЬ Порфирій Дмитрович, 1909 р. н., с. Павлівка, українець.

Рядовий. Пропав безвісти у березні 1944 р.

НІМЕЦЬ Семен Іванович, 1908 р. н., с. Павлівка, українець.

Рядовий. Призваний 1943 р. Пропав безвісти в червні 1944 р.

НЕМЦЕВ Тихін Миколайович, 1903 р. н., с. Павлівка, українець.

Рядовий. Загинув у бою 13 лютого 1944 р. Похований у с. Оленівка Одеської обл.

НЕПРАСА Павло Трохимович, 1906 р. н., с. Павлівка. Призваний 1943 р. Рядовий. Загинув у бою 15 липня 1944 р. Похований у с. Манилівка Хмельницького р-ну Хмельницької обл.

НЕПРАСА Федір Трохимович, 1902 р. н., с. Павлівка, українець.

Призваний 1941 р. Рядовий. Загинув у бою в січні 1945 р.

ОБЕРТАС Петро Олександрович, 1918 р. н., с. Павлівка, українець. Рядовий. Пропав безвісти 22 листопада 1942 р.

ОЛІЙНИК Григорій Ілліч, 1909 р. н., с. Павлівка, українець.

Рядовий. Помер від ран 16 грудня 1943 р. Похований у с. Красносілля Олександрівського р-ну.

ПЕРЧЕНКО Антон Олексійович, 1910 р. н., с. Павлівка.

Призваний 1944 р. Рядовий. Загинув у бою 16 грудня 1943 р. Похований у с. Михайлівка.

ПЕТРОВ Федір Лук'янович, 1913 р. н., с. Павлівка. Призваний 1943 р. Рядовий. Пропав безвісти у березні 1944 р.

ПІМЕНОВ Олександр Дмитрович, 1907 р. н. Призваний 1943 р.

Рядовий. Пропав безвісти у квітні 1944 р.

ПЛАХОТНИЙ Антон Павлович, 1910 р. н., с. Павлівка українець. Рядовий. Пропав безвісти у листопаді 1941 р. у Запорізькій обл.

ПЛАХОТНИЙ Василь Петрович, 1899 р. н., с. Павлівка. Призваний 1943 р. Рядовий. Загинув у бою 27 січня 1944 р. Похований у с. Миронівка.

ПЛАХОТНИЙ Григорій Олександрович, 1921 р. н., с. Павлівка, українець. Рядовий. Загинув у бою 3 грудня 1941 р. Похований у Фінській затоці.

ПЛАХОТНИЙ Григорій Трохимович, 1911 р. н., с. Павлівка. Рядовий. Пропав безвісти у травні 1944 р.

ПЛАХОТНИЙ Григорій Пилипович, 1919 р. н., с. Павлівка, українець. Рядовий. Загинув у бою 28 липня 1941 р. Похований у с. Плоть, Молдова.

ПЛАХОТНИЙ Іван Григорович, с. Павлівка, українець. Рядовий. Загинув у бою 15 березня 1945 р. Похований у Німеччині.

ПЛАХОТНИЙ Іван Пилипович, 1917 р. н., с. Павлівка, українець. Сержант. Пропав безвісти 3 січня 1944 р.

ПЛАХОТНИЙ Семен Іванович, 1902 р. н., с. Павлівка, українець. Рядовий. Загинув у бою 14 грудня 1943 р. Похований у с. Красносілля Олександрівського р-ну.

ПЛАХОТНИЙ Семен Никифорович, 1911 р. н., с. Павлівка, українець. Рядовий. Загинув у бою 28 грудня 1943 р. Похований у м. Чигирині Черкаської обл.

ПЛАХОТНИЙ Федір Семенович, 1903 р. н., с. Павлівка, українець. Призваний 1941 р. Рядовий. Загинув у бою 1942 р. Похований у с. Колесниково Ростовської обл., Росія.

ПРОКОПЕНКО Сергій Якович, 1916 р. н., м. Світловодськ, українець. Призваний 1940 р. Лейтенант. Помер від хвороби. Похований у м. Харків.

ПРОША Федір Петрович, 1914 р. н., с. Павлівка. Призваний 1943 р. Рядовий. Загинув у бою 18 грудня 1943 р. Похований у с. Михайлівка.

РОГОВИЙ Михайло Наумович, 1915 р. н., с. Павлівка, українець. Рядовий. Пропав безвісти 30 липня 1941 р.

РУДЕНКО Аник Никифорович, 1912 р. н., с. Павлівка, українець.

Рядовий. Пропав безвісти у листопаді 1941 р. у Запорізькій обл.

РУДЕНКО Іван Демидович, 1906 р. н., с. Павлівка, українець.

Рядовий. Пропав безвісти 13 серпня 1941 р.

РУДЕНКО Микита Никифорович, 1912 р. н., с. Павлівка, українець. Гв. рядовий. Загинув у бою 1 березня 1944 р. Похований у с. Скотарево Шполянського р-ну Черкаської обл.

РУДЕНКО Петро Данилович, 1919 р. н., с. Павлівка. Рядовий. Пропав безвісти у березні 1944 р.

САПСАЙ Віктор Григорович, 1919 р. н., с. Павлівка. Рядовий. Пропав безвісти 27 червня 1942 р. у Волгоградській (тоді – Сталінградській. – С.Ш.) обл., Росія.

СІРИЙ Василь Федорович, 1925 р. н., с. Низи, Кременчуцький р-н, Полтавська обл., українець. Рядовий. Пропав безвісти 1941 р.

СІДНЕНКО Василь Павлович, 1915 р. н., с. Павлівка, українець. Рядовий. Загинув у бою 1943 р. Похований у с. Вищі Верещаки Олександрівського р-ну.

СІРЕНКО Григорій Романович, 1923 р. н., с. Браїлівка, Онуфріївський р-н, українець. Рядовий. Загинув у бою 7 січня 1944 р. Похований у Кіровоградській обл.

СІРОШТАН Дмитро Олексійович, 1909 р. н., м. Миколаїв, українець. Призваний 1943 р. Рядовий. Пропав безвісти у серпні 1944 р.

СОБОЛЬ Григорій Іванович, 1905 р. н., с. Павлівка, українець. Рядовий. Загинув у бою 13 січня 1944 р. Похований у с. Пенькине Новомиргородського р-ну.

СОБОЛЬ Олександр Андрійович, 1916 р. н., с. Павлівка, українець. Рядовий. Помер від ран 29 липня 1944 р. Похований у м. Чарусі, Іран.

СОКОЛОВ Степан Ілліч, 1915 р. н., с. Павлівка, українець. Рядовий. Пропав безвісти у серпні 1944 р.

СОЛОШЕНКО Микола Петрович, 1919 р. н., с. Павлівка, українець. Рядовий. Пропав безвісти у серпні 1941 р.

СОРОКА Іван Григорович, 1908 р. н., с. Павлівка, українець. Рядовий. Пропав безвісти у квітні 1944 р.

СТЕЦЕНКО Микола Трофимович, 1919 р. н., м. Світловодськ, українець. Рядовий. Пропав безвісти 1942 р.

СТРИЖАК Іван Михайлович, 1914 р. н., с. Павлівка. Лейтенант. Загинув у бою 5 лютого 1944 р. Похований у Ленінградській обл., Росія.

СТРИЖАК Михайло Васильович, 1905 р. н., с. Павлівка українець. Призваний 1941 р. Сержант. Помер від ран 9 липня 1943 р. Похований у м. Білгород, Росія.

СТРИЖАК Олександр Васильович, 1902 р. н., с. Павлівка, українець. Призваний 1943 р. Рядовий. Пропав безвісти 25 грудня 1944 р.

ТКАЧ Василь Іванович, 1905 р. н., с. Павлівка, українець. Призваний 1943 р. Рядовий. Пропав безвісти 27 лютого 1944 р.

ТКАЧ Леонід Федорович, 1926 р. н., с. Павлівка, українець. Рядовий. Загинув у бою 30 березня 1944 р. Похований у м. Котовськ Одеської обл.

ТКАЧ Федір Ананійович, 1900 р. н., с. Павлівка, українець. Рядовий. Загинув у бою 15 грудня 1943 р. Похований у с. Михайлівка.

ТКАЧЕНКО Федір Тихонович, 1912 р. н., с. Павлівка, українець. Сержант. Пропав безвісти 12 січня 1943 р.

ТОПЧІЙ Павло Данилович, 1907 р. н., с. Павлівка, українець. Рядовий. Помер від ран 1944 р. Похований в Угорщині.

ТРЕТЯК Тимофій Герасимович, 1913 р. н., с. Павлівка, українець. Призваний 1941 р. Рядовий. Помер від ран 23 жовтня 1943 р. Похований у м. Сувид Вишгородського р-ну Київської обл.

ТРЕТЯК Яків Якович, 1908 р. н., с. Павлівка, українець. Призваний 1943 р. Рядовий. Загинув у бою 25 січня 1944 р. Похований у с. Дубівка Олександрівського р-ну.

ТРЕТЯКОВ Іван Степанович, 1914 р. н., с. Павлівка, українець. Рядовий. Пропав безвісти 23 грудня 1941 р. у Луганській обл.

ТРОЯН Василь Іванович, 1905 р. н., с. Павлівка, українець. Рядовий. Загинув у бою 30 березня 1944 р. Похований у м. Котовськ Одеської обл.

ТРОЯН Григорій Антонович, 1919 р. н., с. Павлівка, українець. Призваний 1939 р. Рядовий. Пропав безвісти 5 серпня 1941 р.

ТРОЯН Дмитро Юхимович, 1921 р. н., с. Павлівка. Призваний 1941 р. Рядовий. Пропав безвісти у березні 1944 р.

ТРОЯН Іван Петрович, 1926 р. н., с. Павлівка. Гв. рядовий. Загинув у бою 30 березня 1944 р. Похований у м. Котовськ Одеської обл.

ФЕДАН Михайло Васильович, 1912 р. н., с. Калантаїв, українець. Призваний в 1941 р. Рядовий. Загинув у бою в 1943 р. Похований у Черкаській обл.

ФЕДУРУС Панас Степанович, с. Павлівка. Рядовий. Пропає безвісти у січні 1942 р.

ХИТРИЙ Василь Филімонович, 1919 р. н., с. Павлівка, українець. Рядовий. Пропає безвісти у червні 1944 р.

ХОЛОДЕНКО Влас Михайлович, 1912 р. н., с. Павлівка, українець. Старшина. Загинув у бою 13 квітня 1945 р. Похований у Німеччині.

ХОЛОДЕНКО Іван Михайлович, 1910 р. н., с. Павлівка. Рядовий. Пропає безвісти у березні 1944 р.

ХОЛОДЕНКО Михайло Володимирович, 1913 р. н., с. Павлівка. Рядовий. Пропає безвісти у жовтні 1944 р.

ХОЛОДЕНКО Микола Антонович, 1918 р. н., с. Павлівка. Рядовий. Пропає безвісти у березні 1944 р.

ХОМЕНКО Мирон Михайлович, 1912 р. н., с. Павлівка, українець. Рядовий. Пропає безвісти у серпні 1941 р.

ХОМЕНКО Тихін Якович, 1914 р. н., с. Велика Скелева, українець. Рядовий. Пропає безвісти у березні 1944 р.

ХОРОЛЬСЬКИЙ Василь Кузьмович, с. Павлівка, українець. Рядовий. Загинув у бою 19 липня 1944 р. Похований у с. Сільце Ковельського р-ну Волинської обл.

ХОРОЛЬСЬКИЙ Василь Мойсейович, 1906 р. н., с. Павлівка, українець. Рядовий. Помер від ран 29 липня 1944 р. Похований у с. Сільце Ковельського р-ну Волинської обл.

ЧАЙКА Іван Федорович, 1917 р. н., с. Петрівка. Сержант. Помер від ран. Похований в Угорщині.

ЧЕРНЯК Микола Кирилович, 1923 р. н., м. Світловодськ, українець. Рядовий. Загинув у бою 1941 р. Похований у Чигиринському р-ні Черкаської обл.

ШАПОВАЛ Лаврентій Артемович, 1903 р. н., с. Павлівка, українець. Рядовий. Пропає безвісти у березні 1944 р.

ШАПОВАЛ Тимофій Степанович, 1902 р. н., с. Павлівка, українець. Рядовий. Загинув у бою 5 березня 1944 р. Похований у

с. Ольховець Звенигородського р-ну Черкаської обл.

ШВЕЦЬ Григорій Іванович, 1910 р. н., с. Павлівка, українець. Призваний 1941 р. Рядовий. Пропав безвісти у березні 1944 р.

ШВЕЦЬ Омелян Никифорович, 1901 р. н., с. Павлівка. Рядовий. Пропав безвісти у жовтні 1944 р.

ШВЕЦЬ Петро Панасович, 1909 р. н., с. Павлівка. Рядовий. Пропав безвісти у березні 1944 р.

ШУМЕЙКО Федосій Іванович, 1905 р. н., с. Велика Скелева, українець. Призваний 1941 р. Рядовий. Загинув у бою 13 лютого 1944 р. Похований у Черкаській обл.

ЮХНО Григорій Павлович, 1908 р. н., с. Павлівка, українець. Рядовий. Загинув у бою. Похований у Маловисківському р-ні.

Книга Памяти Украины. Кировоградская область: г. Светловодск, Светловодский район, Ульяновский район, Устиновский район. – Кировоград: Государственное Центрально-Украинское издательство, 1995. – С. 317–328.

ДОДАТОК 4

Вчителі на фронтах війни

Якось переглядаючи відеозйомку святкування 50-річчя школи¹, мене вразив один епізод: полковник (нині генерал-майор), який пройшов випробування Афганістаном, стоїть у коридорі біля стенду “Вони захищали Батьківщину” і говорить товаришу про свого вчителя: “Оце був справжній офіцер! Поглянь, на грудях два ордени Олександра Невського, орден Червоного прапора. Двічі горів у танку!”.

Ці слова були сказані про Андрія Артемовича Шаповала, який у роки Великої Вітчизняної війни свій бойовий шлях розпочав заступником командира танкової роти 101-ої танкової бригади на Калінінському фронті. Там, під хутором Лук’янівка, він отримав перше поранення. З кількома мінерами вночі Андрій Шаповал робив прохід для танків. На кожному кроці чатувала смерть. Треба було очистити смугу землі від ворожих мін, відкрити дорогу танкам. Наказ було виконано. А коли на

¹ 2008 рік

прорив пішла танкова бригада, на передній машині був і той, хто відшукував щілину в обороні фашистів. Гітлерівці відкрили шквал гарматного вогню, з'явилися бомбардувальники. Але танки рвалися вперед. Навіть тоді, коли танк, в якому знаходився заступник командира, почав горіти, його екіпаж все ще вів вогонь по ворогу. За цей бій Андрій Шаповал був удостоєний першого ордена Олександра Невського. Дві контузії, поранення, втрата друзів, доблесть і госпіталі... Все, що випало на його долю, Андрій Артемович переніс з честю, пройшовши з важкими боями Кубань, визволяючи Чорноморське узбережжя Кавказу, штурмуючи укріплені райони Криму та Прибалтики.

Після війни солдат закінчив педагогічне училище і протягом 35 років, переступаючи поріг класної кімнати, гучно і весело вітався: “Доброго ранку, діти!”. І щасливі дитячі посмішки, які він бачив у відповідь, були для нього найкращим привітанням. Матеріали про ратні подвиги командира танкової роти А.А. Шаповала зберігаються в кількох музеях, а з нагоди 750-річчя слави Олександра Невського його прізвище викарбовано на стіні храму пам'яті в Санкт-Петербурзі.

Юним розвідником пройшов фронтові шляхи від Москви до Берліна Іван Пилипович Коваль. Він був вольовим, рішучим і безстрашним. За бойові подвиги нагороджений орденами Червоного Прапора, Червоної Зірки, Великої Вітчизняної війни II ступеня та медалями. Після війни своє життя присвятив вихованню дітей, був талановитим вчителем, майже 20 років очолював школу.

У різні роки в школі працювали учасники бойових дій В.І. Донець, І.Л. Петров, П.М. Хрієнко, В.І. Панасенко, Д.Л. Бродський, І.П. Яременко, І.Я. Сутяга, О.М. Мусієнко, В.М. Яременко, М.К. Мусієнко, А.І. Панасенко, І.А. Постика, А.І. Донець, Д.І. Фомін, Я.Г. Голина, М.Ф. Михайлов. Про декого з них хочу згадати окремо.

Василь Ілліч Панасенко і я – земляки, обоє з Чернечого. Коли настав час боронити Вітчизну, він з моїм батьком пішов до партизанського загону ім. Ворошилова і став розвідником. Пізніше, у складі 41-ої Стрілецької дивізії визволяв Західну Україну, поневолені фашизмом інші народи, пройшов Німеччину через Берлін до Ельби. Підходячи до Берліну, командування вимагало все нових відомостей про розташування ворожих частин. Потрібен був “язик”. Важливу, складну

операцію довірили молодому, але вже досвідченому воїну Василю Панасенку. Не одну ніч він пролежав у чагарнику, поки не полонив фашиста. Ним виявився офіцер, який щойно повернувся з відпустки. Він добре орієнтувався в планах німецько-фашистського командування, знав розташування вогневих точок. За доставлені цінні відомості Василь Ілліч отримав медаль “За відвагу”. Про славний бойовий шлях солдата свідчать ордени Червоної зірки та Слави III ст., медалі “За бойові заслуги”, “За визволення Варшави”, “За взяття Берліна” та інші.

Учителем трудового навчання і завгоспом у 60 – 70-их роках працював Яків Гнатович Голина. З ранку до темна він перебував у школі. Незважаючи на непрості обставини життя, був великим жартівником і оптимістом, а в роки війни – рішучим, винахідливим, хоробрим воїном, мав високі солдатські нагороди. Як зараз пам’ятаю листівку фронтової газеті “Бийте фашистів, як б’є їх старшина Голина!”.

Виробнича бригада школи на початку 60-х років була одною з кращих в області, а керував нею І.Я. Сутяга – агроном, учитель виробничого навчання, колишній фронтовик. Іван Якович визволяв Білорусію, Польщу, пройшов з боями фашистською Німеччиною. Виріс від рядового стрільця до старшини. За взяття Кенігсберга був нагороджений медаллю “За бойові заслуги”.

Наші вчителі були надзвичайно скромними людьми. Більшість навіть не згадували про свою участь у війні. У 1974 році молоді вчителі Віталій Постолатій, Михайло Іванченко (нині покійний) і я вирішили створити стенд “Велика Вітчизняна війна. Вони відстояли Батьківщину”. Ми сфотографували всіх живих на той час на території села учасників війни – 250 осіб, виготовили стенд і виставили біля сільського Будинку культури в день святкування 30-річчя Перемоги. Тоді всі побачили, що і наші вчителі мають бойові нагороди.

* * *

... Коли почалася Велика Вітчизняна рвійна, десятки педагогів району пішли боронити Батьківщину від ненависного ворога. Відважно воювали на фронтах артилерист В.М. Біленький, кулеметник С.А. Дун, мінометник І.С. Осташко, льотчик Д.І. Бродський та інші. Навічно залишилися молодими, віддавши своє життя за Вітчизну, Григорій

Волков, Давид Швець, Іван Кобзар, Олександр Власовець... Інвалідами повернулися з війни В.І. Донець, П.В. Гулінський, А.І. Панасенко. Вони добре знали мого дядька Давида Петровича – передвоєнного директора Павлівської школи, а тому щиро раділи моїм успіхам, коли я став учителем.

Андрій Іванович Панасенко розпочав учительську роботу ще в тридцятих роках у Новолиповому, а коли почалася війна, пішов на фронт. Я помічав, що спілкуючись, він завжди повертався до співрозмовника лівою стороною. Виявляється, Андрій Іванович отримав тяжке поранення (кістка лівої руки була роздроблена і перебитий центральний променевий нерв). Ліва рука була нерухома і коротша за праву. Про це зовсім недавно розповідала директорам шкіл із Польщі його донька П.А. Берест, показуючи красиво вишиті сорочки для батька її мамою. Лівий рукав кожної сорочки був сантиметрів на десять коротший за правий. Протягом кількох років директором нашої школи був Дмитро Іванович Бродський. Коли один з колег якось неоднозначно натякнув про його участь у війні, то на другий день він мовчки поклав на стіл перед товаришами свої посвідчення про нагороди. Виявилось, що в роки війни він був льотчиком, мав високі урядові відзнаки... Працював директором СШ № 2 м. Світловодська.

Не одне покоління учнів з теплотою згадує Петра Матвійовича Хрієнка, талановитого математика. Не було задачі, яку б він не розв'язав. Більше десяти його учнів стали вчителями математики та фізики. Коли ж з якихось причин хвилювався (а в класі цих причин завжди є більш ніж достатньо), то проявлявся дефект мови, який йому заважав говорити. Та хіба ж знали ми, що Петро Матвійович біля с. Цвітне Олександрівського району отримав важку контузію? Сто двадцять осколків вийняли лікарі з його тіла під час тривалого лікування. І лише під кінець війни йому ще вдалося пройти з протитанковою гвинтівкою країнами Європи.

Мій класний керівник Іван Лук'янович Петров, учитель географії, був чоловіком крутої вдачі, іноді неврівноваженим, але чесним і справедливим. Про нього з покоління в покоління переповідали справжні легенди. Це він вперше у школі підготував призера республіканської олімпіади Васю Плахотного. А от про свою участь у війні ніколи нічого не розповідав, і лише один раз, коли я уже був учителем, у довірливій

обстановці він зізнався про те, що йому довелося пережити в уманському “котлі”, де в оточення потрапили 6-а та 12-а армії. Про цю жорстоку трагедію можна прочитати в книзі “Зелена брама” Є. Долматовського, його однополчанина, який був кореспондентом газети 6-ї армії.

Багато років тому вчитель початкових класів А.А. Шаповал, який двічі горів у танку, написав: “...я виконав свій обов’язок перед Батьківщиною, а найвищою нагородою для мене є те, що залишився живий. Бо це справді диво, яких так мало буває на великій війні. А війна, я добре знаю, – це так жорстоко”.

Ми, учні, завжди насторожено ставилися до вчителя німецької мови Дасія Івановича Фоміна. Він був зібраним і вимогливим, з пронизливим поглядом, і в той же час добрим і комунікабельним, любив жартувати. Не всі знали, що в роки війни юнаком він пройшов з боями Західну Україну, Польщу, Німеччину, нагороджений орденами Червоної Зірки, Вітчизняної війни I ступеня, медаллю “За відвагу”. Був поранений, а один осколок і зараз знаходиться в його тілі. Після війни закінчив педінститут, навчав учнів Талової Балки, Новогеоргіївська, Павлівки, школи-інтернату № 2 м. Світловодська.

Ось такими вони були, мої вчителі. У дні святкування 65-річчя великої Перемоги я зустрів лише В.І. Панасенка та Д.І. Фоміна, бо все менше залишається учасників тих вогненних років.

Петро Шевченко,
директор Павлівської школи, депутат районної ради.

Вісті Світловодщини. – 2010. – 14 – 21 травня.

Герой Радянського Союзу

Цимбал Андрій Калинович

Народився 13 грудня 1916 року в с. Табурищі (тепер – Світловодськ) у сільській сім'ї, українець. Батракував. Працював бригадиром колгоспу.

З 1938 р. – у прикордонних військах на західному кордоні СРСР, з травня 1941 р. – командир роти. Учасник боїв з фашистами на Південно-Західному фронті. Потрапивши в оточення, з вересня 1941 р. входить до Путивльського партизанського загону під командуванням С. Ковпака. Був бійцем, сержантом, старшиною, командиром окремої роти з'єднання партизанських загонів Сумської області, комісаром батальйону 3-го полку Сумського партизанського з'єднання, командиром батальйону Першої Української партизанської дивізії. Старший лейтенант. Брав участь у 97 бойових операціях, у зруйнуванні чотирьох залізничних мостів. 2 травня 1945 р. удостоєний звання Героя Радянського Союзу. Нагороджений 2 орденами Леніна, орденом Червоного Прапора, 2 орденами Вітчизняної війни I ст., медалями.

Був головою колгоспу на Сумщині, Кіровоградщині. Працював у Крилівському лісництві, лісником павлівського колгоспу. У селі розігрувався районний кубок з футболу імені прославленого партизана. Почесний громадянин м. Світловодська.

Герои Советского Союза. Краткий биографический словарь. Т. 2. – М.: Военное издательство, 1988. – С. 706; Чабаненко В.В. Прославлені у віках: Нариси про Героїв Радянського Союзу – уродженців Кіровоградської області. – Дніпропетровськ: Промінь, 1983. – С. 331–333.

Із Чернечого до Павлівки (переселення)

Акт 129

У присутності гр. Заболотного Григорія Омеляновича, який має переселитися на інше місце, у зв'язку з будівництвом Кремгес здійснили оцінку належних йому будівель, споруд і насаджень та встановили наступне:

1) По будівлях і спорудах усього належить виплатити 10359,13 карбованців. 2) Для відновлення будівель із збереженням попередньої кубатури призначення потрібно нових будматеріалів на 18,65 карбованців. 3) Витрати за перевезення майна й придатних матеріалів, отриманих від розібрання будівель на 1090,24 карбованців.

Довідка видана гр-ну Заболотному Г.О., мешканцеві села Чернечого, Вітрівської сільради, Новогеоргіївського району, Кіровоградської області в тому, що він є власником житлового будинку і надвірних побудов по господарській книзі № 304, склад сім'ї 7 осіб.

Розрахункова відомість № 129

Заболотному Г.О. для визначення вартості 1 куб. м будівлі, ваги матеріалів від розібрання і кількості доповнюваних основних фондованих матеріалів.

Усього по житловому будинку: 1) Вартість конструктивного елементу в карбованцях 6136,83. 2) Вага матеріалів, належних перевезенню, від розібрання 1174. 3) Кількість основних матеріалів, що фондуються, належних видачі 11,02.

Інвентаризаційна картка № 129273¹

Будівель, споруд, фруктових-ягідних і декоративних насаджень, належних домогосподарствам, які переселяють у зв'язку з будівництвом Кременчуцької гідроелектростанції.

Опис садиби: загальна площа 7252 м².

Відомості про наявність худоби, фуражу і домашнього майна:

1. Велика рогата худоба 2 голови.

---

¹ По господарству Г. Заболотного.

2. Вівці, свині, кози 2 голови.
3. Домашня птиця 23 голови.
4. Фураж (сіно, солома тощо) 1,0 тонн.
5. Домашнє майно і продукти 3 тонни.
6. Інше майно 10 тонн.

Не підлягає пересадці: акація біла, смородина, шовковиця 107,92.

*Архівний відділ Світловодської районної державної адміністрації
Кіровоградської області.*

Сторінками хрущовського “Прапора комунізму” (весна 1961-го)

1932 року в Новогеоргіївську почала виходити газета, на шпальтах якої висвітлювалися і сільські, в т. ч. свинаро-павлівські (з 1946 р. – павлівські) новини. В Кіровоградській обласній універсальній бібліотеці ім. Д. Чижевського часопис “Прапор комунізму” зберігається з березня 1961 року. Його редакція знаходилася в селищі Хрущов на Радянському майдані в адмінбудинку, а публікувалася газета накладом 2250 в Новогеоргіївській друкарні. Зупинимось на деяких матеріалах перших двох місяців весни вказаного року.

Депутатом Новогеоргіївської райради по Павлівському виборчому округу № 9 тоді стала зав. свинофермою колгоспу ім. XXI з’їзду КПРС Г. Милашенко [1]. Після введення в експлуатацію третього потужного вихідного трансформатора, колектив Кременчуцької ГЕС зобов’язався суцільно електрифікувати села району. Створена для цього “Енергодільниця” на березень, зокрема, проклала високовольтні лінії до Ревівки, Озер, Павлівки, Миронівки та ін. [2]. Про взяті на себе зобов’язання йшлося і в статті бригадира учнівської виробничої бригади Павлівської школи І. Криворучка. Її колектив пообіцяв виростити по 75 цнт кукурудзи з гектара. Заготовили багато попелу, курячого посліду, гною тощо. Під час останнього недільника (за участю і вчителів) було вивезено 203 т перегною. Відзначилися учні Г. Орел, А. Шаповал, В. Андрущенко, Н. Ніколаєнко, Н. Плахотна та ін. [3]

Із 13 квітня газету заповнили матеріали про “Колумба” космосу Юрія Гагаріна. Символічно, що наприкінці того року в поселенні на берегах рукотворного моря в сім’ї Маленченків народиться син, якого назвуть Юрієм, котрий неодноразово здолає силу земного тяжіння. А в ті весняні дні визначатиметься назва рідного міста майбутнього космонавта. 20 квітня на об’єднаній сесії Новогеоргіївської міської та Хрущовської селищної рад було повідомлено, що рішенням виконкому обласної ради два поселення об’єднані в одне – м. Хрущов, районний центр

Новогеоргіївщини. Депутати обрали його керівні, виконавчі органи та перейменували вулицю Шлюзову на вул. Гагаріна [4]. Сьогодні на ній знаходиться краєзнавчий музей, де є матеріали про почесного світловодця, космонавта Росії Ю. Маленченка, який 2012 року вчетверте полетів у космос.

Хід і плани робіт в колгоспі ім. ХХІ з'їзду КПРС висвітлив його голова Є. Авраменко. У поля того року вивезли перегною з розрахунку 15 т на гектар (відзначилася ланка Г. Потабрик), заготовлено достатньо пташиного посліду, попелу, які в суміші з перегноем-синцем мали вноситись при висіванні кукурудзи, під яку виділили 600 га, з котрих очікували отримати по 50 цнт. Комплексні ланки були забезпечені квадратно-гніздовими сівалками, обладнаними додатковими банками для висіву добрив та ущільнюючих культур. За методом знам'янських кукурудзководів вирішили виготовити фіксатори для сівалок. При вегетації кукурудзи, окрім інших агротехзаходів, планувалося застосувати підживлення рослин розчином гноївки. Збір качанистої мали здійснювати комбайни "КУ-2" (три), "ККХ-3" і ще один, нової марки, придбаний в перспективі. Передбачалося збудувати дві сапетки на 500 т качанів. Споруджено кукурудзосушарку на 17 т. До проектованої наступної сушарки могли засипатися не лише кукурудза, а й інші зернові, а також перегній, пташиний послід, який у подрібненому вигляді мав вноситися в ґрунт туковими й комбінованими сівалками. Вдвічі збільшилися посіви гречки.

Зрозуміла увага до кукурудзи, головну увагу якій після поїздки до США приділяв керівник СРСР М. Хрущов, чие ім'я носило місто на березі Кременчуцького водосховища. 400 га відводилося під кукурудзу на силос. Разом з горохом, буряками, багаторічними травами це мало сприяти виконанню зобов'язань отримати за рік по 272 цнт молока і 40,5 цнт м'яса на кожні 100 га угідь. Передова доярка Осауленко вже надоїла понад 560 л на фуражну корову. Нараховувалося 340 телиць парувального віку, 500 – старших року. На 2-х фермах сіроукраїнська порода поліпшувалася лебединською і на 1 – червоностеповою породами. Очікувалось мати по 18 голів на 100 га угідь, завершувалося будівництво телятника для безприв'язного утримання худоби. З наповненням Кременчуцького водоймища, яке омивало територію колгоспу, виникли умови для розведення качок і гусей. Вивчивши досвід передового радгоспу області

“Сагайдак”, у Павлівці вирішили закупити 13 тис. качиних яєць, взяти на догляд не менше 8 тис. каченят [5].

Ми зумисне відвели змісту статті голови колгоспу більше місця, адже її публікація, по-перше, має свідчити про тодішній передовий досвід, по-друге, дає можливість порівняти дані сучасні і понад 50-річної давності.

З початком весняних робіт агіткультбригада (тракторист В. Саламашенко, доярки Н. і В. Кадюки, коваль В. Федунов, водій Я. Калініченко, діловод сільради С. Німець та ін.) при сільському клубі (зав. Є. Німець) виступала в Павлівці, Сverdлівці, Ревівці. Завуч школи І. Коваль розповів у газеті про роботу учнів на навчально-дослідній пришкольній ділянці з вирощування кролів, поголів'я яких щороку збільшувалося. Щоб розмістити весь молодняк школа будувала типовий крільчатник на 200 голів [6].

Огляд “Прапора комунізму” за 2 місяці свідчить про помітну увагу районної газети до справ у селі, активність павлівських дописувачів.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА

1. Прапор комунізму (Хрущов). – 1961. – 9 березня.
2. Там само. – 4 квітня.
3. Там само. – 11 квітня.
4. Там само. – 22 квітня.
5. Там само. – 25 квітня.
6. Там само. – 27 квітня.

Павлівське дитинство

(спогад автора про 1960-і роки)

У середині ХХ століття центральна влада СРСР вирішила збудувати Кременчуцьку гідроелектростанцію. Рідне село мого роду по маминій лінії Заболотних Чернече Новогеоргіївського району потрапило до зони затоплення Кременчуцьким водосховищем. Дідусь Григорій Омелянович і бабуся Харитина (в дівочості Чмихало), які мали сина Івана і доньок Галину, Марію та Ніну, переселилися до с. Павлівки. Мама Марія після навчання в Олександрії на агронома поїхала за направленням на роботу до с. Водяного Добровеличківського району. Там вийшла заміж за Івана Шевченка. 30 вересня 1958 року народився я. Мама скучала за своїми рідними, які всі мешкали в новій павлівській хаті. Батько вбачав добрі перспективи Новогеоргіївщини (в т. ч. для освіти, розвитку дітей) у зв'язку із спорудженням Кремгес. Тож мої батьки залишили Водяне, де дід Дмитро Іванович, бойовий кавалер ордена Червоної Зірки, головував у колгоспі, батько працював зоотехніком, зав. клубом. Ми втрьох мешкали в окремій хаті. Неподалік були місце роботи, ставок, клуб, магазин, початкова школа, родючі чорноземи в дощі не давали ні проїхати, ні пройти. Та деяка віддаленість поселення від трас, хрущовська політика “неперспективних” сіл привели за кілька десятиріч до перетворення колгоспу на бригаду, закриття школи, клубу, магазину, виїзду молоді. Батько виявився правим. Сьогодні в моєму рідному селі – кілька хат, падають на безгоспних подвір'ях перестиглі фрукти, до ставка не поспішають великі вервечки гусей і качок, не женуть череду корів. Бо немає кому. І смачна холодна вода із старої криниці з журавлем живить все менше людей.

Першим до Павлівки 1959 року (10-місячним сфотографувався вже тут) забрали мене. Перші враження – піч із гарячою черінню і грубою, де бабуся варила борщ, суп, затірку, галушки, пшоняну кашу (у миску з кашею могли доливати молоко, у борщ – додавати кашу), вареники “з піском” (смажене на салі борошно), гріла молоко. У хаті висіла ікона, портрет дядька Миколи, який не повернувся до Чернечого з Великої Вітчизняної війни. Стіл з лавками, мисник для посуду, скриня для одягу,

металеві з бильцями й сітками ліжка. Вечорами при гасовій лампі лузали кукурудзу для тварин (качани йшли на розпалювання), слухали радіо, обговорюючи й свої якісь поточні справи, котрі мене, малолітнього, обходили. Натомість з приймача увагу привертали казки дідуса Панаса (дещо пізніше мама напише до нього від мене листа, озвученого в ефірі), радіоп'єси, театр одного актора.

Далі було знайомство з обійстям. Сарай, де утримувалися корова, свиня, кролі, кури. Погріб з харчовими припасами, який тоді виконував роль холодильника. Літній душ (“лазня”). Дідові дерева-“каліровки”. Солодкі яблука, зелені з білими цяточками (пізніше подібну яблуню побачив на шкільній території). Високо, як для мене, червоніли вишні, внизу духмяніли полуниці, квіти. Головний охоронець від чужих – собака, захисник від мишей – кішка. Після збору соняшника старші діти влаштовували “курєні” (з кукурудзи теж), а ми “сіддали” стебла-“конячки” і бігали з ними, уявляючи себе кавалеристами. Потім в моду ввійшов новий вид “транспорту”, подібний на вигляд до передньої частини самокату: дерев'яний з двох планок і бруска на коліщаті (його мені зробив дід), який котили перед собою йдучи чи бігом, озвучуючи голосом рух. На бортовій машині шоферував хрещений батько, дядько Іван, який теж тут мешкав. Після роботи він під'їжджав до воріт, я сідав до нього в кабінку і гордо в'їжджав на подвір'я. Інколи він катав мене після роботи, коли кудись їхав у своїх справах. З тих пір запах автомобіля залишився для мене близьким. Хрещена мати, старша тітка Галя (теж жила в батьківській хаті) привозила з хрущівсько-наддніпрянського ринку смачні пиріжки з лівером і повидлом, льодяники у формі півників і білочок, мабуть, пізніше було фігурне печиво, пряники, льодяники в круглих коробках. Молодша т. Ніна вийшла заміж, мешкала неподалік з чоловіком Володимиром і свекрами Панасенками.

З переїздом батьків із Водяного ми оселилися на “квартирі”, здається це було друге – третє подвір'я від пагорба на Підгірній чи сусідній вулиці. Спали на горищі в сіні, в якому батько ховав шахи, щоб я не порозкидав. Заборонений плід притягує, тож ця гра посіла важливе місце в моїх майбутніх павлівських, київських, світловодських, кіровоградських фізкультурно-спортивних заняттях. (У восьмому класі став чемпіоном школи і села та посів друге місце на першості районного

ДСТ “Колос”. Уже працюючи, був першим на світловодських районних змаганнях і разом з батьком вибороли Павлівці I командне місце.)

Невдовзі батьки купили “времьонку” по вул. Леніна, 150. До житла вглибині двору вела доріжка, обабіч якої йшли грядки, справа, біля паркану, знаходилася бетонована яма для поливної води. Криниці не було, за питною водою ходили з відрами до сусідів, теж чернечан, д. Івана, т. Катерини, які мешкали з батьками. Згодом викопали власний колодязь. Попередники не були колгоспниками, тож мали лише половину городу, оточену паркановими дошками. Оскільки через це його не можливо було зорати, доводилося навесні копати лопатами. За кільканадцять років звели цегляну будівлю, в якій були з одного боку сарай, приміщення для худоби та курей, з іншого – кухня, невеликі прихожа, коридор і дві кімнати. З’явився і великий житловий цегляний будинок, до фундаменту веранди якого я переносив безліч відер піску. Допомагав діду Миколі Коробці (шахісту) виконувати столярні роботи на даху. Нам збільшили город, як у всіх тепер його орали плугом конем, потім трактором. На подвір’ї вже не вирощували городину. Її змінили щедро висаджені маминою рукою піони (їх брали на урочистості до школи), чорнобривці, матіола (краща за всі парфумні аромати), півники, бузок, троянди та ін. Росли виноград, абрикоси, в т. ч. “каліровка”, груші, яблуні, вишні – шпанка, черешня, прості (за парканом на вулиці), горіхи, кущі смородини, агрусу, порічок, полуниця. На городі “воювали” з колорадським жуком на картоплі. Було там місце й для кукурудзи, соняшників, капусти, огірків, міні-баштану кавунчиків (такі великі, як в колгоспі, не росли) та диньок, квасолі, помідорів (їх називали баклажанами до появи синіх), цибулі, часнику, кабачків, баклажанів, перцю, гарбузів (називали кабаками). Розсаду мама вирощувала на вікнах із сімен або купувала у сусідів за кілька хат. Деяка частина вирощеного йшла на годівлю свиней, індиків (хворобливих до морозів), гусей, курей, кролів (дуже незахищених від інфекцій, що приводило до частого мору). Фрукти й овочі консервувалися у великих кількостях. Головний тягар роботи припадав на маму, оскільки тільки в неї виходило закривати ключем банки, чоловіча ж частина сім’ї при цьому псувала дефіцитні на тоді кришки. Їх економили у 60-х (як і самі банки), коли закривали і свіжозасолене м’ясо.

Восени – взимку, як різали свиню, збиралися всі родичі. Від

подробиць першого акту процесу ми, діти, були звільнені. Виходили на город вже, коли лежачу тушу обкладали соломною і підпалювали, що надавало особливий, смачний аромат шкірці й салу. Попіл змітали, кабана вкривали старими куфайками, ковдрами тощо, на які сідали й лягали ми – малеча, це називалося “душити”, що разом із смаленням соломною (запроваджена пізніше газова лампа вже того ефекту, аромату не давала), очевидно, мало сприяти й якості, та полегшенню переробки сала й м’яса. Потім шкіру мили, шкребли і відрізали нам перші ласощі від свіжини – хвіст, вуха й шкіру. Далі були свіжосмажені кров, мозок, м’ясо. Сідали за стіл дорослі. А після обіду перероблялася вся туша – рубалося й солилося сало, топився смалець із жиру, тушилося м’ясо (тушонка), смажилися м’ясна й кров’яна ковбаси, головизною наповнювався кендюх (ковбик). Сечовий міхур надувався, висушувався і відігравав роль ручного дитячого м’яча. Це все розкладалося по горщиках, макітрах, казанах, великих мисках, ящиках чи й діжках і спускалося до погребя (в дерев’яно-глиняному сараї) – універсального холодильника, коли таких ще не було. По доброму шматку м’яса давали родичам після вечері додому. Тож за добу я констатував, що свіжини з великої свині вже немає. Та через якийсь місяць ми йшли до одних, а згодом до інших родичів, яким допомагали різати і розробляти тварину, дешиця з якої перепадала так само нам. Перероблене ж діставали з льоху і подавали до столу на Новий рік, а особливо – на Різдво й Великдень, інші свята. До цих пір згадую приготовану у великій бабусиній печі ковбасу і тушонку.

Перед зимовими холодами у вікна хати вставляли другі шибки. Між склом застеляли підвіконня ватою, на яку клали ялинкові іграшки. Згодом їх знімали з горища (там витав аромат сушених яблук, абрикосів, груш, слив) і для прикрашання ялинки, яку вивершувала п’ятикутна зірка. З’явилися гірлянди, які світилися від електромережі, вата на колючках символізувала сніг. До гілочок, крім іграшок, чіпляли яблука, цукерки, здається, горіхи й цитрусові. Саме на Новий рік діти тоді могли смакувати апельсинами й мандаринами. На свято, крім іншого, вперше відкривалися солодкі консервовані в банках яблука, абрикоси, сливи. (Шатковану або в головках капусту заготовляли в дерев’яних діжках – квасили, інколи додаючи туди і яблук.) На Святий вечір (Різдво) діти носили вечерю, отримуючи смачні пиріжки, цукерки, печиво, часом гроші. Увечері з

батьками ми несли вечерю до хрещеного батька Шаповала. Перед заняттями першого дня після зимових канікул посипали пшеницею. Чоловіки, у т. ч. батько, це робили раніше, після 24-ї години. У цьому виявлялися традиції язичництва.

Відносна близькість до дніпровської водної артерії збагачувала раціон селян. Рибу купували в одного із сусідів чи привозив батько. У рибалки ми з ним не пішли, єдиний, хто оволодів секретами цього промислу, – брат Анатолій. Рибу переважно смажили, часом сушили.

Після поселення на “квартирі”, а потім придбання свого житла батьками моє життя мало чим змінилося, адже під час їх роботи до школи зранку й до вечора, а молодшим учнем – після занять я перебував у бабусі з дідусем по вул. Леніна, напроти мосту, на “посьолку”, як називали наймолодшу частину села, куди переселилися мешканці Чернечого, Вітрівки та інших затоплених сіл. Збоку хати проходив провулок з рівчаком для стоку снігової чи дощової води з пагорбів за селом і горішньої вулиці. Одного разу, сильна злива переповнила стік, вода пішла подвір’ям, піднявшись практично до шибок (вдома була лише бабуся). З верхньої вулиці й звідси попливли клітки з кролями, ворота, паркани, дрова (все, що було на подвір’ях) на болото, де й розшукували потім свої речі селяни. Повінь помітно підняла ландшафт за рахунок принесеного ґрунту. Після цього спорудили більший міст, під яким гралися дітлахи, освоюючи територію за двором, на вулиці. Одного разу з кількарічним ровесником ми викидали стару металеву банку з-під фарби на міст, а звідти нам її скидала дещо старша сусідка. У цей час я привітався із дідом Кирилом, фронтовиком, який ремонтував взуття й їздив на інвалідній машині. І отримав ребром іржавої банки, котра летіла згори, в тім’я. Дід пішов на милицях далі, гра продовжилась, але невдовзі мій партнер сказав, що в мене – кров. Приклавши руку до волосся і пересвідчившись у цьому, з криком я побіг до бабусі. Та швидко нажувала хліба і закрила ним рану, щоб не було зараження. Невдовзі мама відвела мене до фельдшерки (на розі Леніна з провулком, в районі трансформатора, сьогодні в дворі – хата Німців), яка вийняла хліб, наклала скоби і перебинтувала голову. З тих літ у мене шрам. Той медпункт запам’ятався і відвідинами приїжджаючого з райцентру стоматолога. Бормашина так “вчувалася” мені, що одного разу я припинив ті відвідини. Ті відчуття

відтоді відгукувалися, коли заходив до стоматкабінетів.

Після згаданої повені екскаватор прокопав новий рівчак, який із пагорбами одразу ж привернув нашу увагу для гри “у війну”. Займалися хлопчачи нею й до цього, але переважно у вигляді уявних перестрілок через дорогу (лежачи), із-за дерев. Обабіч у траві валялося багато використаних куль, патронів. Напевно, в цьому місці йшли бої в роки Великої Вітчизняної. У новому рівчаку ми уявляли себе у справжніх окопах, тут можна було рухатися, гратися в розвідників. Урізноманітнили місця “боїв” стіни й перестінки будованих їдальні (чайної, кав’ярні) та початкової школи в доступних сотнях метрів від дідової хати. “Стріляли” з паличок, дехто – з дерев’яних моделей пістолетів чи автоматів, виготовлених батьками, з часом їх витісняла магазинна іграшкова зброя. Особливо запам’ятався пістолет із пістонними “стрічками” із сірки. Загалом же у 60-х гра у війну була головною у хлопчачів. Коли ділилися на “наших” і “німців”, то останні мусили обов’язково програти, до них відряджали слабших, у чомусь винних перед ровесниками тощо. Вдома були іграшкові машинки, солдатики, ляльки (у дівчат).

Грали в “жмурки”. Один учасник закривав очі руками, ставши обличчям до дерева, і рахував уголос десь до п’яти (“Раз, два, три, чотири, п’ять, я іду шукать! Хто не заховався – я не винуват!”), десяти. Інші учасники в цей час ховалися. Щоб передати свої обов’язки, ведучий мав знайти і доторкнутися котрогось із дітей. Ті ж мали першими добігти до дерева, що зберігало їх “імунітет” і на наступну гру. Гра в “латки” передбачала догнати і доторкнутися когось із учасників, зробивши тепер уже його “латкою”. “Хустинка” – діти ставали и коло, поза спинами один з них втікав із хустинкою в руці від іншого учасника, намагаючись кинути її позад когось, щоб зайняти його місце. Взимку грали в сніжки, в т.ч. із-за снігових “барикад”, спускалися на ногах чи на санчатах із дорослішими дітьми з вищого краю вулиці понад кількома хатами до рівчака. Ліпили снігову “бабу”. Загалом ці ігри розвивали ті якості, які були в нагоді від появи древньої людини: швидкість, витривалість, кмітливість, влучність, суперництво, колективізм.

Невдовзі стало менше часу на ігри. До діда й баби вже приводили і на три роки молодшого двоюрідного брата Володимира Панасенка. Я його “глядів” у хаті, спочатку не пускаючи з ліжка. Коли він вже вивчав світ у

кімнаті з підлоги, то попросив показати, що стоїть на припічку, до якого не діставав. Коли черга дійшла до шматочка солі із казанка, то він її з'їв і попросив ще кілька разів. Мені, теж ще малому, було цікаво, як це можна з'їсти стільки солі. Тож я виконував прохання малого, поки він почав плакати. Бабуся мене за це покарала. У перспективі чекали на чергових онуків, адже д. Іван одружився, привівши в хату т. Надію з Ревівки. Весілля тоді відбувалися часто, дітям чіпляли до одягу гарні штучні квіти, перепадала шишка чи шматок короваю, цукерка, якась копійка, коли посипали молодих. Селяни гуляли створення нової сім'ї щедро, весело, з розмахом. З танцями під гармонію й бубон, гучними застільними піснями. З викраданням нареченої чи її черевичка, що вело до “штрафних гранчаків” спиртного свідкові (свідкам). З капустою (капусняком), холодцем, рибою, свининою, картоплею, овочами й компотами. Із купанням батьків і переодягненими “циганами” на другий день. Із курами на третій. Весілля проходило на подвір'ї чи на вулиці в “шалаші” теплої пори й у хаті взимку. Подібними масовими були й проводи до армії. Служба робила юнаків підтягнутими, організованими, міцними, після неї вони ставали завидними кавалерами (зокрема на танцях у клубі чи на сусідньому літньому майданчику) й женихами для дівчат.

Покоління найстарших павлівчан, яке пережило дві світові війни, три революції, інтервенції, три радянські голоди-голодомори, сталінські репресії й хрущовські експерименти на селі, переселення, звикло покладатися на себе – на власну працю. Воно особливо цінувало години, дні відпочинку, свят. Дідусь і бабуся одягали вихідний одяг, сідали на лавку на вулиці й вели розмови з сусідами. Дід цікавився політикою, читав пошепки газети. Хтось лускав насіння, виносив карти. Часом линула пісня. Із свят, здається, особливо виділялися релігійні, Різдво і Великдень, на які пекли смачні пиріжки з квасолею, маком, варенням, паски, фарбували яйця цибулиновим лушпинням, зеленкою та ін., подавали до столу кутю, узвар, домашню ковбасу, холодець, картоплю з м'ясом тощо. У Павлівці церкви не було, тож святити їх мали в котромусь з інших сіл. Очевидно, там мене й хрестили, про що я не пам'ятаю. Те, що всі четверо моїх хрещених батьків і матерів, у т. ч. д. Іван і т. Галина, були місцевими, засвідчує, що хрещення мало припасти на павлівський період. Загалом же, це відбувалося в часи переслідування церкви комуністичною владою.

1965 року народився брат Анатолій. Того року мама відвела мене до школи, але не вистачало місяця до 7-літнього віку, з якого йшли в перший клас. 1966-го я пішов навчатися, вміючи рахувати, знаючи алфавіт. Коли перша вчителька Паша (Параска) Андріанівна Остапенко запитала, хто до скількох вміє рахувати, то, не знаючи, що числа не мають закінчення, назвав найбільше число за озвучені в класі. До початкових класів діти переселенців ходили в хату по вул. Леніна, де одна з кімнат облаштувалась партами, дошкою, наочністю. Переді мною це була хата дядька Павла, через провулок і за два подвір'я від обійстя діда, з котрим він товаришував. Потім – у Котлярів, через дорогу за мостом. У перший клас я пішов до хати діда Миколи Федоновича Коробки, сусіда мого діда. На вулиці, подвір'ї, веранді ми відпочивали на перерві, а навчалися в першу зміну (після обіду приходив другий клас) в кімнаті через веранду й сіни направо. У класі було влаштовано змагання між ланками. Коли кращою з успішності за тиждень була моя ланка, я, як ланковий, замальовував відповідним кольором одну з цеглин хати, зображеної на ватмані, прикріпленому до стіни. Загальну перемогу визначали за більшим числом клітинок “свого” кольору, після того, як замальовувалося зображення всієї хати. Оцінки ставилися, здається, спочатку у формі знаків – прапорець, трикутник тощо. Обов'язковою була шкільна коричнева, синя форма (кашкет, піджак, штани, у дівчат – плаття, фартушки). На фізкультуру одягали спортивний костюм, футболку, кеди.

Традиційним одягом були пальто, шапка-вушанка, чоботи, биті й шиті валянки з калошами, шарфи, рукавиці, куфайки, кожухи, светри (пізніше), шуби, чобітки, платки, черевики, кашкети, костюми, сорочки, туфлі, плаття, “босоніжки”, косинки, панчохи. Існувала досить помітна ієрархія одягу за віком і статтю. (Як і щодо зачісок.) Він також поділявся на святковий (вихідний), щоденний, домашній, робочий.

У хаті-школі вечорами й вихідними на веранді відбувалися шахові баталії дорослих, палким любителем яких був господар дід Микола. У них брав участь мій батько, який став неодноразовим чемпіоном села, учасником районних, а також обласних змагань, Іван Шаповал, Архипович та інші. Любив спостерігати, а потім і сам грати, обкурений зусібч різними сортами цигарок (мабуть, лише господар та мій батько не палили) і я.

1967 року ми пішли в другий клас вже нової трикласної школи, збудованої по іншій бік вулиці на пагорбі. Крім уроків класного керівника сюди до нас уже приходили учителі з гармонією чи баяном на співи та в спортивній формі – на фізкультуру. Для останньої тут було роздолля – за вікнами нас манило футбольне поле (стадіон) з лавочками для глядачів, волейбольним майданчиком та секторами для стрибків за ближніми до болота ворітьми. До цього колгоспна команда грала на облаштованому в районі “болота” футбольному полі неподалік будинку культури. Ми ж раніше ганяли м’яча й біля попередньої школи – хати діда Миколи на траві з пагорбами, де воротами слугували чотири акації. Тепер же ми грали на справжньому полі на перервах, після уроків. А потім вдома на подвір’ї, на вулиці. Набиваючи м’яча, один проти одного, два на два, шість на шість і т.д. Або били “пенальті” з двоюрідним братом Володимиром по воротах з двох дерев (саме підросли їх два ряди, які давали тінь над стежкою вздовж вулиці). Тут проходили численні дитячі матчі. Футбол став головною грою хлопців. Для відновлення сил ми тут же на вулиці їли винесений з дому хліб, помащений духмяною олією виробництва місцевої олійниці, або змочений у воді й посипаний цукром, рідше – з варенням чи медом. Звісно, можна б поїсти вдома гарячого, але в колективі було цікавіше й смачніше. Збоку нової школи через вибалок йшли вулиці понад болотом. Там мешкав багатолітній учитель фізкультури, ветеран Великої Вітчизняної війни Василь Ілліч Панасенко. Його син Микола, старший за мене на два класи, випускник КДПІ ім. О. Пушкіна, сьогодні працює сільським головою Павлівки. Із родини їхніх сусідів вийшов український письменник Микола Славинський.

Популяризації футболу сприяла поява телевізорів, які демонстрували успішні ігри київського “Динамо”, за яке відтоді вболіваю, та збірної СРСР. Перший телевізор, здається, “Авангард”, серед родичів з’явився у дідовій хаті в кімнаті д. Івана, куди ми довгими зимовими, морозними, місячно-зірковими вечорами збиралися на перегляд зарубіжних соціалістичних серіалів “Чотири танкісти і пес”, “Капітан Тенкеш”, “Ставка більша за життя”. Згодом батьки придбали “Рекорд – 64”. Тепло одягнувшись, із приємним нетерпінням сіли ми з братом Анатолієм у “великій”, не опалювальній половині хати, коли майстер почав підключати телевізор. Першим зображенням була... денна “рамка”

(перерва між передачами). Потім ми дивились виставу, здається, чеховську, новини, що згодом інтересу в дитячому віці не викликало. Але ж то був перший наш теледень!

Телебачення не склало помітної конкуренції кількаразовому (!) на тиждень кінопрокату в клубі. Там ледь не тріщали стіни, коли після документального фільму чи випуску журналу “Фітіль” йшли індійські стрічки з їхніми піснями. Ми ж на зимових канікулах за задалегідь придбаними через школу абонементами-квитками ходили на “Чапаєва”, “Тимура та його команду”, фільми про війну, згодом – “Невловимих месників” та ін.

У школі 23 лютого ми отримували від дівчаток гарні вітальні листівки (далі й квіти, одеколон, платівки) до дня Радянської армії та Військово-морського флоту СРСР. А перед 8-м березня хлопчики вітали ровесниць і класну керівничку з Міжнародним жіночим днем. Вчительку – на першому уроці, а одне одного – на перерві. У когось тоді, напевне, виникали перші дитячі приховані симпатії. Хлопці й дівчата рахували, у кого більше листівок. Я їх оцінював за зовнішнім художнім оформленням.

Як відмінник, по завершенні навчального року в перших трьох класах я отримував художню дитячу книжку, котру одразу ж прочитував. З батьківською бібліотекою це зробив теж швидко, не осиливши тільки “Війну і мир” Л. Толстого, через великий обсяг французького тексту, переклад якого російською щоразу необхідно було читати внизу сторінки. Далі освоював бібліотеку родичів Панасенків (пізніше й Заболотних) і, здається, шкільну початкової школи. Казки “Колобок”, “Котигорошко”, “Лис Микита”, “Курочка ряба”, “Івасик-Телесик” залишалися дошкільнятам. Зошити для точних дисциплін (перша – арифметика) були в клітинку, для філологічних (українська мова) – в густу косу лінію, яка пізніше стала рідшою. Писали дерев’яною ручкою з металевим пером, яке періодично вмочали у чорнильницю. Останню носили з дому й назад, коли бувало, виливаючись з неї у ранець (портфель за спиною), чорнило могло підфарбувати підручники й зошити. Інколи чорнильниці видавалися у школі, де чорнило виготовлялося із схожого на крейду, але синього кольору, розчинного матеріалу. Чорнило продавалось і в готовому вигляді. Написаний текст просихав або зайве чорнило вбиралось промокашкою. Із введенням кулькових авторучок у 70-х рр., чорнило

відходило, як і найтяжчий для мене предмет – каліграфія (з третього класу), а з ним – і гра “в пера”. Розширенню знань сприяло колекціонування етикеток із коробок сірників, де зображувалися серійно міста-герої, льотчики, столиці республік СРСР, пам’ятки історії й культури, дикі тварини тощо. Збирали й пусті цигаркові коробки “Прибою”, “Севера” (дід курив їх і махорку), “Памира”, “Казбека” й ін. Згодом – значки.

Зими тоді були холодними, часом через морози й замети відміняли заняття. Сніг танув довго. Весна пробуджувалася поступово. Її символом були Міжнародний день солідарності трудящих (тоді з батьками їхав до Кремгесу, щоб подивитись на першотравневу демонстрацію) та День Перемоги, коли всі учні з бузком, піонією, надувними кульками йшли колоною в “старій” Павлівці від великої школи до пам’ятника загиблим визволителям села біля клубу. До нас в школу приходив у гімнастерці з нагородами учасник війни, танкіст, учитель Андрій Артемович Шаповал, розповідаючи про фронтове минуле.

Часом школярі обідали в сусідній новій чайній (їдальні), здається, “Ластівка”, згодом – “Хвиля”. (До її будівництва, поруч над дорогою знаходився кіоск (“генделик”), де продавались пиво, горілка на розлив, закуска, “Лимонад”, “Дюшес”, “Крюшон”, ще щось.) Певний час батько (завідувач) і мама працювали у Скелівській чайній (кав’ярні). Під час канікул мама мені залишала гроші, щоб ми з братом Анатолієм обідали в Павлівці. Барменша за стійкою вибивала чек на борщ, кашу й чай, за яким їх подавали з віконця. Пізніше мама буде продавцем, завідувачкою сусіднім продмагом сільспоживкооперації. (Тож на обід приходила нас нагодувати і впоратися із немалою живністю. По неділях, в єдиний на тоді вихідний день в школі і на виробництві, мама готувала смачні вареники з сиром, до яких додавалася сметана й масло, що смакувало нам з братом, і – з капустою, картоплею із жареними салом та цибулею, що полюбляв батько). Поруч діяв промтоварний магазин, заготпункт, де працюватиме деякий час батько. Тобто, в цьому місці виник освітньо-торгівельно-спортивно-відпочивальний центр, осередок. Неподалік кав’ярні, обабіч вулиці Леніна протягом десятиліть почали влаштовувати ринки (базари) із вкопаними довгими столами для сільськогосподарської й іншої продукції та лавочками.

Хліб, морозиво викликали жвавий споживчий інтерес. Черги вишиковувалися ще перед продмагом. Брало хліб лантухами. 12-копійні буханці йшли на годівлю худобі, за 16 копійок брали собі. Хліб був дуже смачним, несучи у в'язаних сітках додому по кілька буханок, духмяних, теплих (напевне, щойно з хлібозаводу), одну з них можна було дуже добре над'їсти, особливо запашну скоринку, окрайчик. Головними магазинними ласощами були цукерки (я дивувався, чому дорослі не їдять їх вдосталь, а, наприклад, тратять гроші на горілку) “Золотий ключик”, “Ірис”, “Киць-Киць”, “Тузик”. Ними нас пригощали солдати з військової частини на Лисій горі, відгукуючись на дитячі прохання, коли відділеннями зістрибнувши з машини та скупившись, поверталися з магазину. Смачною була солодка запашна халва. Згодом у бідонах почали завозити вагове морозиво із вафельними чи паперовими стаканчиками й дерев'яними ложечками. Неподалік нашої хати через город працював дерев'яний продуктовий кіоск “Голубий Дунай” (напевне, за кольором). Через балку (зимою діти спускалися в неї на санчатах та лижах) проти нього знаходився останній куток села, частину з якого називали “Просище”, можливо, за культивованим там колись просом. Тут мешкав на два класи старший за мене Іван Мусієнко, сьогодні – генерал, доктор наук. За цими вулицями, дорогою на Кремгес (Світловодськ) знаходилася посадка синьої й білої шовковиці, ласувати якою ми сюди ходили, рвали її і на вареники.

Наша частина вулиці Леніна – найширша. Є де не лише гуляти у футбол та інші дитячі ігри. Тут можна припнути телицю чи козу. Привілля для курей, качок, гусей, індиків. Через дорогу, біля трансформатора була калюжа, до якої поспішала птиця, і тричі на день – великі (колгоспна та селянська) череди корів. Вранці, в обід та ввечері худобу гнали на пасовиська й назад. Із замерзанням калюжі тут грали в хокей гілками із дерева чи магазинними ключками бляшанкою, камінчиком чи шайбою, в кирзових чоботах чи на ковзанах. Я останніх не осилив, хоча весь час брав участь у баталіях. Інколи на вулиці чи по її закінченні за кінцевою автобусною зупинкою під посадкою, а здебільшого справа, не доїжджаючи Лисої гори (у тутешньому гаї дітей вабили проліски, конвалія, сон-трава), на радянські першотравневі свята дорослі варили у великому казані пшоняну кашу (куліш). Влітку дядько Іван Заболотний усіх родичів, кумів вивозив бортовою машиною “на море” – до затоки

Кременчуцького водосховища.

Наприкінці вулиці, неподалік нашої хати, знаходилася цегляна кінцева зупинка з дерев'яними лавочками, розкладом руху пасажирського автобуса на Кремгес. 18 км ПАЗ проїжджав за 48 хв., квиток до кремгесівської (світловодської) автостанції біля центрального (тепер – нижнього) ринку коштував 20 коп. Автобус звідси проїжджав усю вулицю Леніна, зупиняючись біля чайної, на вимогу – на перехресті із вул. Котовського або біля провулку до олійниці, біля клубу, старої школи, під горою, за селом на гарно впорядкованій білецьківській зупинці (тут виходили пасажери до Кременчука, які милувалися матіолою навколо лавок), в с. Радянському, перед в'їздом у місто, за залізничним переїздом. З кінцевої сільської зупинки забирали “робочі” автобуси павлівських працівників кремгесівських та кременчуцьких підприємств. Через дорогу напроти зупинки наприкінці вулиці росли абрикоси й вишні, з яких ми їли напівстиглими ще плоди і клей. Незважаючи на, здавалося б, привілля на нашій найширшій в селі вулиці, сусідка т. Катерина жалкувала за с. Чернечим, де було справді багате природне роздолля для живності.

Тож майже від двору можна було добратися за кілька зупинок до старої 4-класної школи в районі колишньої Свинарки на пагорбі на вул. Леніна, через дорогу від болота. Тут навчалися 1 – 3 класи “А” і четверті “А” та “Б” (“посьолківські”). Класним керівником 4-Б став Михайло Корнійович Мусієнко (мешкав неподалік нас біля кінцевої зупинки по вул. Леніна), син якого Іван стане народним депутатом України. Тут до нашого класу додалися чотири учні із Свердловки, яка входить до Павлівської сільради. Троє з них були віруючими, тож не стали піонерами, а отже не носили червоних галстуків і п'ятикутних зіркових значків із зображенням юного Леніна. Перед цим ми були жовтенятами, носили значки із зображення Ульянова в дитинстві. На великому шкільному подвір'ї зі старою грушею ми одразу ж включилися у футбол. На великій перерві купували смачну котлету зі шматком хліба, пиріжок з повидлом, склянку запашного чаю. Дровами і вугіллям в коридорі розтоплювали грубу, біля якої можна було просушити чоботи, зняти калоші з валянок. По завершенні навчального року, як відмінник, я вперше отримав не художню книгу, а Похвальну грамоту.

А далі були 70-і роки, напевне найщасливіші в моєму житті. Із

навчанням з п'ятого по десятий класи у збудованій 1958 року двоповерховій школі в старій частині села. Особливо із вступом на історичний факультет Київського державного університету ім. Т.Г. Шевченка. Активно розвивалася в ті десятиріччя сільська інфраструктура – магазини одягу, взуття, промтоварів, продуктів, книг, госптоварів, діяли дитсадок, бібліотеки, ательє пошиття одягу, перукарня, лікарня, заготпункт, керамічний цех, олійниця. Кращою в районі була сільська футбольна команда “Колос”, у складі якої (капітаном) пізніше став чемпіоном району і учасником змагань на кубок області. Базою для розвитку Павлівки були виробничі досягнення місцевого колгоспу, тривалий час очолюваного Маленченком Іваном Карповичем, син якого (на два класи менший за мене) стане космонавтом. На Павлівській землі спорудили завод твердих сплавів і тугоплавкого дроту. Придбавались побутова техніка, мотоцикли, легкові автомобілі (за чергою, або поза нею – як винагорода за роботу), радіоли, телевізори, магнітофони, глиняні хати “окожушувалися” цеглою або будувалося нове житло, в ряд місць прийшли газ, водовід. Гадаємо, цікавими були б спогади про 1970 – 2000-і рр., передовсім сучасних мешканців села. Матеріали з історії рідної школи, де навчався, вчителював, був завучем, а тепер директорує, збирає Петро Іванович Шевченко, земляк моєї мами по Чернечому.

*Літо 2012 – весна 2013 рр.
Кіровоград.*

Історична довідка радянського часу

ПАВЛІВКА (до 1946 року – Свинаро-Павлівка) – село, центр сільської Ради, розташоване за 16 км на південь від районного центру і за 6 км на захід від станції Бурти Одесько-Кишинівської залізниці. Населення – 2918 чоловік. Сільраді підпорядковане село Сverdлівка.

У Павлівці міститься центральна садиба колгоспу ім. ХХІ з'їзду КПРС, за яким закріплено 4799 га сільськогосподарських угідь, в т. ч. 3621 га орних земель, з них 1346 га поливних. Провідними сільськогосподарськими культурами є озима пшениця, кукурудза, соняшник та овочі. Розвинуте м'ясо-молочне тваринництво. За успіхи в розвитку сільського господарства 15 чоловік відзначені нагородами, серед них орденом Леніна – колишня трактористка К.П. Ярославська, орденом Жовтневої Революції – бригадир тракторної бригади Д.К. Пащенко.

У середній школі навчаються 485 дітей, працюють 39 вчителів. Є будинок культури, бібліотека з фондом 7250 книг, медична амбулаторія, 7 магазинів, кондитерський цех, побутовий комбінат. Діє цех Світловодського заводу керамічних виробів, де виготовляється гончарний посуд.

Комуністів у селі – 76, комсомольців – 143.

Перші поселенці на території сучасного села осіли в 1725 році.

У лютому 1918 року в Павлівці встановлено Радянську владу.

Весною 1924 року тут організовано ТСОЗ “Колос”, 1928 року – “Веселі Бурти” і “Зелений гай”, через два роки на базі ТСОЗу “Зелений гай” створено колгосп.

Під час Великої Вітчизняної війни 311 жителів села билися на фронтах проти фашистів, 135 з них загинули, 176 нагороджені орденами й медалями. У колгоспі працює прославлений партизан, Герой Радянського Союзу А.К.Цимбал.

Поблизу Павлівки досліджено курганні поховання доби бронзи (II тисячоліття до н. е.) та скіфського періоду, виявлено поселення чорноліської (VIII – VII ст. до н. е.) та ранньослов'янської черняхівської культур. На території Павлівки знайдено кілька римських монет.

Історія міст і сіл Української РСР.

Кіровоградська область. – К.: УРЕ, 1972. – С. 725.

Офіційно

Павлівка на зорі незалежності України

Станом на 1 січня 1993 року побудовано доріг з твердим покриттям по селу 15 км, в т. ч. у 1992 році – 5,7 км. З наявних 1153 житлових будинків села газифіковано 240 будинків.

У 1993 році буде газифіковано додатково 100 будинків громадян села, заасфальтовано 5 км вулиць, збудовано 8 житлових будинків.

*З листа секретаря виконкому сільської Ради
народних депутатів М.Т. Цегелі [1993 р.]*

Виходець із села

Микола Борисович Славинський народився 28 березня 1948 року в селі Вітрівка Новогеоргіївського (тепер – Світловодського) району Кіровоградської області. При будівництві Кремгес у середині 50-х років сім'я перебралася з території майбутнього водосховища до с. Павлівки.

Закінчив факультет журналістики Київського державного університету ім. Т.Г. Шевченка. З 1969 року працює в періодичній пресі, зокрема в газетах “Молода гвардія” й “Літературна Україна”, часописах “Київ”, “Україна”, “Слово і час”, “Віче”.

Автор багатьох літературно-критичних, поетичних і прозових творів (“Як зловити сонячний промінь”, “Волшебные звезды детства”, “Від імені свого покоління”, “Ключі до заповітного”, “Третій арешт”, “Зупини мене, Господи”, “Немовлята Сатани” та ін.). Голова творчого об'єднання пригодників та фантастів Національної спілки письменників України. Лауреат премії за кращий детектив 1994 року.

Літературний словник Кіровоградщини / Авт.-упор. Куценко Л. – Кіровоград, 1995. – С. 90; Славинський М.Б. Зупини мене, Господи: Поезії. – К.: Правда Ярославичів, 1999. – 175 с.; Його ж. Немовлята Сатани: Кримінальний роман. – К.: Світлиця, 2008.

Сторінки з історії села

... Зміни, що сталися в країні за час від минулих виборів до Верховної Ради СРСР, видні і на прикладі такого звичайного села, як Павлівка.

Невпинно розвивається господарство місцевого колгоспу імені ХХІ з'їзду КПРС. І хоча по району він не зайняв провідного місця, проте торік одержав непоганий урожай зернових, зокрема, озимої пшениці – по 30 центнерів з гектара, випередивши ряд інших господарств. На 32 гектари збільшилась площа під овочевими. За врожайністю картоплі (130 центнерів з гектара) павлівці поступилися першістю тільки колгоспу імені Жданова. Та площа, зайнята під цю культуру, ще малою була.

Деяких успіхів добилися в тваринництві. Молока на 100 гектарів угідь торік виробили по 367 центнерів, хоча по надоях на кожну корову відстали від інших колгоспів району. Перевиконали завдання з продажу державі м'яса, яєць.

Виросли нові господарські будівлі: 4 корівники, приміщення для пункту штучного запліднення, зерносховище на 2 тисячі тон, майстерня по ремонту сільськогосподарського інвентарю.

Збудували в колгоспі і побутові приміщення – їдальню для механізаторів, два житлові будинки (і ще чотири завершували) для спеціалістів. Упорядковують шляхи. Проклали на 2,5 км водопровід до корівників, а тепер підводять воду до майстерні другої тракторної бригади. У центрі села спорудили двоповерховий адміністративний будинок, телефонізували виборчі ділянки.

І все це не повний облік тих змін, що сталися в селі за ці роки (1971 – 1974. – С.Ш.). Але головне – то зріст людей у праці, культурі, духовних запитах, у побуті. Торік за трудові успіхи група наших передовиків удостоєна урядових нагород. Орденом Трудового Червоного Прапора винагороджена праця помічника бригадира колгоспу Івана Андрійовича Гаркуші й свинарки Катерини Семенівни Молоткової. Були вручені й ін. ордени і медалі. Загальну повагу заслужив депутат сільської і районної Ради депутатів трудящих, орденносець Леонід Свиридович

Усатенко та інші передовики.

І в громадській роботі є свої ентузіасти. Кіномеханік комуніст П.І. Чернієнко не тільки вміво рекламує фільми, а й виступає перед глядачами з бесідами, організовує продаж квитків на виробничих дільницях колгоспу.

Життя людей стає все щасливішим, змістовнішим. Телевізор, радіоприймач, магнітофон стали звичайними в хатах колгоспників. До ста чоловік придбали мотоцикли, а 30 сімей вже й легковими автомашинами обзавелись.

Багато в селі було книголюбів. Хто і власні бібліотеки має, а близько 1300 чол. літературою в сільській бібліотеці користуються. Пристарілим читачам книги доставляють додому. Охоче це роблять семикласниці Валя Швець, Віра Слівакова та ін.

Любов до праці, до літератури, мистецтва прищеплюють ще в школі. Вчителі П.І. Шевченко, О.Я. Холоденко, Ю.І. Обухов, Т.І. Позаненко та інші вміво застосовують на уроках унаочнення – живопис, музику, вдаються до творів класиків російської і української літератури, зіставляють життя їх героїв із сьогоденням.

Вчителі і культосвітні працівники, депутати сільської і районної Рад депутатів трудящих ведуть активну роботу по підготовці до наступних виборів до верховного органу Радянської влади. І для бесід з виборцями знаходять цікаві матеріали, переконливі цифри і факти із життя рідного села.

А. Шаповал.

Наддніпрянська правда (Світловодськ). – 1974. – 18 травня.

У Павлівській державі

Про міське життя газетярі пишуть багато. І, звичайно ж, про міську владу, то лаючи її, то осівають дифірамби. А як їхні колеги там, у глибинці? Чим вони живуть сьогодні, якими стежками вибираються із кризи, котра перетворюється, здається, уже в загальнодержавну катастрофу? Про ці й інші животрепетні питання наше інтерв'ю з головою Павлівської сільської Ради Світловодського району Віктором

Григоровичем Олійником.

– **Вікторе Григоровичу, розкажіть, будь ласка, читачам про себе.**

– 1944 року народження, освіта середня спеціальна, до сільради працював майстром Світловодського заводу твердих сплавів і тугоплавкого дроту.

– **І не важко було освоювати сільську роботу після цехової?**

– Я не був новачком тут. Завод розташований у межах сільських земель, а я давно живу в Павлівці й був уже в депутатському корпусі села. Але довелося все-таки важко. Адже, коли очолив сільраду, за вікном були 90-і роки.

– **Як це було?**

– У 1990 році з 35 депутатів за мене проголосувало 18, а за мого опонента – 17.

– **А через чотири роки?**

– Був суперник з місцевої школи. Молодий педагог. Вибори тоді були, якщо пам'ятаєте, загальнонародні. Але він вирішив зняти свою кандидатуру.

– **Що вам удалося зробити за більш ніж півтора терміни із соціально-економічного розвитку села?**

– Не тільки мені, а всьому виконкому й усім депутатам. Головний напрямок – газифікація. За 90-і роки ми підвели газ до 650 будинків селян.

– **А скільки всього їх?**

– 1073. Сьогодні ми готові підключити ще 200 будинків, але можемо це робити тільки з лічильниками, а вони дорогі, не кожному по кишені. От і доводиться частині селян поки користуватися грубкою.

– **Сьогодні в цілому по області стан шляхів поганий. Принаймні, так вважають господарі машин, а у вас – асфальт у центрі.**

– Не тільки в центрі. 90 відсотків вулиць у нас із асфальтним покриттям. Дві центральні вулиці – обласного підпорядкування – ремонтує район. Вони гірші, тому що їх дуже часто розбивають під час інтенсивного руху транспорту. А інші вулиці підтримуємо ми, село.

– **А добратися по трасі в районний центр вашим землякам дуже важко?**

– Кілька років було важко. А зараз тричі на день до Світловодська

ходить автобус, а біля іншої окраїни Павлівки (село дуже витягнуте уздовж) зупиняється електричка.

– **Є ще якісь комунальні зручності в Павлівці?**

– Кілька кілометрів водоводу. Зараз плануємо замінити аварійну ділянку, закупили глибинні насоси, але все це дуже дорого.

– **А звідки взагалі берете гроші?**

– Здаємо землю в оренду. Міським підприємствам, своїм жителям.

Крім того, нам повинні платити податки власники автотранспортних засобів і т.ін.

– **Багато критикують парламент за погані закони в плані допомоги місцевим Радам.**

– Закони гарні. Але вони не працюють іноді з вини вищестоящої влади. Може, через незнання. Скажімо, сільради можуть брати з колгоспів плату за використання своєї землі під залізницю, підприємства. Але чи багато цим користуються? Позначається звичка чекати вказівок...

– **Як у вас справа з дозвіллям, залишається молодь?**

– Вертається. У Павлівці й Свердловівці нашої сільської Ради функціонують 2 клуби, 2 бібліотеки, де проводимо вечора відпочинку, знайомство із пресою. Свердловівський клуб визнаний кращим у районі.

– **А багато у вас виписують газет?**

– Це сфера зв'язківців, але, як я знаю, у зв'язку з подорожчанням підписки не всі можуть собі це дозволити. Ми виписуємо пресу для бібліотек, і там селяни можуть її прочитати. І читають активно. Число читачів збільшилося.

– **Кіровоградські газети [...] впроваджують форму альтернативної підписки – з доставкою редакції. Це обходиться дешевше, ніж через державну пошту. Ви б підтримали цю ідею в Павлівці?**

– Як голова антимонопольного комітету – обов'язково.

– **А чи довелося вам порушити “монополії”?**

– Так, довелось. Зараз хліб у село доставляють два приватники. Він свіжий. І найголовніше – дешевше, ніж був би в держторгівлі на 5 коп.

– **А як із приватним використанням землі?**

– Є п'ять фермерів, самий міцний – В. Прядка. Господарює, має техніку, свій магазин.

– **Чи є які-небудь механізми допомоги найбільшій?**

– Щорічно в серпні допомагаємо 7–8 родинам. Але не грошми, а купуємо дітям речі в школу.

– **На кого опираєтеся з депутатського корпусу?**

– Багато активно працюють. Але в першу чергу – тесля місцевого колгоспу І. Лагно. До нього тягнуться люди.

– **З ким із керівництва доводиться спілкуватися при вирішенні питань службової діяльності?**

– З районним начальством. Були в нас у різний час В. Яворівський, наш народний депутат, глава облдержадміністрації.

– **Можна сказати, що у вас усе вирішене й немає проблем?**

– Нашим болем є закриття дитячого садка. Немає фінансів. А народжується зараз дітей більше. Немає грошей на спорт-інструктора, і в селі спортивне життя згасло. У зв'язку із цим збільшується обсяг роботи дільничного. Є відмовники від армії.

– **Як у вас складаються відносини з місцевими партійними організаціями?**

– Із усіх партійців залишилося 5 людей з Компартії. Вони скільки-небудь реальної сили у вирішенні питань села не мають. Загальною проблемою є зайнятість...

Багато жителів села значаться на непрацюючих світловодських підприємствах. Доводиться тягтися у своїх підсобних господарствах. Але, думаю, на заводах не все роблять для пожвавлення економіки. Скажімо, на павлівських землях розташований потужний завод твердих сплавів. При кооперації його із кременчужанами можна було б випускати конкурентоспроможну продукцію. Як колишній його працівник певен у цьому. Але подібну продукцію ми завозимо з Росії. От так господарюємо.

– **Що б ви порадили іншим сільським головам?**

– Побільше заповзятливості, максимально використовувати права місцевих органів влади, спиратися на місцеві традиції, думати про людей, а вони не підведуть, і не опускати рук, із села повинне піти відродження віри українців у свої сили. Може, і місто встане й займеться всерйоз у цих умовах економікою.

Сергей Шевченко.

Відомості”” (Кировоград). – 1996. – 11 октября.

“Коли я літаю, моя душа співає”, цю фразу часто повторює наш земляк, відомий космонавт Юрій Маленченко

Чи знають на Кіровоградщині, хто такий Юрій Маленченко? Віднедавна знають як російського космонавта, котрий одружився з американською громадянкою. Незвичайне космічне весілля (він – у космосі, вона – на землі) викликало до пілота загальний інтерес, підігрітий зарубіжними та російськими мас-медіа. Саме тоді громадськість і дізналася, що Юрій – наш земляк, родом із села Павлівки (насправді із Світловодська. – С.Ш.) Світловодського району.

Батьки космонавта Іван та Ніна Маленченки – пенсіонери, живуть у звичайній невеличкій хаті (в с. Павлівці. – С.Ш.), пораються по господарству. Мати приїхала на Кіровоградщину з Уралу, більше тридцяти років працювала в Світловодському районі вчителькою молодших класів, батько очолював колгосп. Вони завжди раді гостям, тепло приймають їх, з охотою розповідають про своїх дітей. У цьому змогла переконатися і автор публікації, якій випала нагода взяти інтерв'ю у батьків відомого космонавта, котрий вже тричі побував у космосі.

– Я хотіла, щоб сини обрали земну професію, – каже Ніна Іванівна. – Скажімо, інженера або агронома. Старший син Сергій так і зробив – пішов навчатися в Харківський інститут радіоелектроніки. А ось молодший вирішив стати льотчиком. Але він ніколи про це не казав іншим, одного разу лише під час відпочинку на природі друзям якось обмовився... А в десятому класі він (“домашній” хлопець, який завжди віддавав перевагу спілкуванню з братом) раптом почав щодня бігати до поштової скриньки. Сказала тоді батькові: мабуть, з якоюсь дівчиною почав зустрічатися... Але потім з'ясувалося, що він розіслав листи в усі льотні училища, але звідусіль надійшла відмова – справа в тому, що Юрко школу закінчив у шістнадцять років, а до польотів, які були вже на першому курсі, допускали лише в вісімнадцять.

– А як так сталося?

– Справа в тому, що в дитячий садок він йти не захотів, брала його

на уроки до себе разом із старшим сином. Якось директор запитав: а це що за “вільний слухач”? А потім, переконавшись, що син вже непогано читає, дозволив зарахувати його в школу в шість років... Словом, одержавши відмову з училищ, Юрко вирішив поступити туди, куди й Сергій, – до Харківського інституту радіоелектроніки. Пішов на факультет прикладної математики. Коли його запитували, чого обрав таку важку спеціальність, відповідав, що ці знання йому все життя потрібні будуть. Навчався на “відмінно”. Але від мрії стати льотчиком не відмовився. Після першого курсу знову здав документи до Харківського вищого військового авіаційного училища. Причому дізналися ми про це від Сергія, який приїхав після сесії додому. Сказав, що брата відправили повторно на медкомісію. Я тоді ще подумала: слава Богу, не пройде... Але Юрко, зателефонувавши, сказав: у мене ще є час, буду щороку поступати, працюватиму в котельні училища. Син дуже впертий, і якщо щось задумає, свого доб’ється. Ось тоді і я Бога почала про інше молити – тільки б він поступив. Навіщо нам той сором? Люди ж будуть вважати, що сина вигнали з інституту через те, що він не встигає, а медаль в школі йому дали, бо батько – голова колгоспу, а мати – вчителька... Але все сталося інакше. Виявляється, під час першої комісії на показники електрокардіографа вплинули перебої з електроенергією, після другої сина зарахували до училища. Літав він досить часто. Я ніяк до цього не могла звикнути. Якось була на конференції вчителів, зустріла колегу, у якої обидва сини льотчики. Запитую її: як ви ці хвилювання витримуєте? А вона каже: “Звикла, час мине, і ви це сприйматимете все інакше”. Але тривога мене не полишала... А потім Юрка взагалі відібрали в групу космонавтів.

– **Яким він був у дитинстві?**

– Згадую, як у першому класі (він тоді вчився в матері) повертається син додому і сідає за уроки, – розповідає, посміхаючись, Іван Карпович. – Прочитав заданий текст тричі і відклав. Кажу йому: чого ж так мало прочитав? А він відповідає: так вчителька сказала.

– Після того, я вже навмисне давала Юркові складніші завдання, – додає Ніна Іванівна.

– А він дуже старанний, виконує те, що йому сказали, – продовжує батько. – Якось мати поїхала у відрядження. А син пасе гусей, сам сів на

камінець і “Війну і мир” читає. Сусіди жаліють його, кажуть, навіщо над хлопцем знущастеся? Йому б погуляти... Але якщо Юркові дали завдання, він його обов’язково виконає. У нас обидва сини такі... Вони у нас відповідали за прибирання в хаті. Бувало, матір “виженуть”, а самі лад удвох наводять. Після того кімнати аж блищали... Хоча, звичайно, було й всяке, хлопці є хлопці. Прийшли одного разу додому, чуємо, що діти наші щось тихо сидять. Подивилися, нібито все нормально, але потім підняли голову вгору, а на стелі... відбитки чоботів. Ми до всякого звикли, але щоб сліди на стелі!... Потім уже з’ясувалося, що вони навмисне взуття догори підошвами підкидали. Й петарди самотужки робили...

– Ви виховували синів жорстко?

– У всякому випадку, на обіди вони по двадцять копійок на пиріжки отримували, не більше, хоча я й був головою колгоспу. Але потреби в тому, щоб тримати їх в “їжакових” рукавицях не виникало – сини завжди були слухняними.

– Які були завдання у Юрія під час польотів у космос (повертаюся до «космічної» теми розмови)?

– Юрко мало про це розповідає, – почала, було мати, але батько виявився більш обізнаним у “чоловічих” справах сина. – Він – фахівець із забезпечення життєдіяльності літальних апаратів. Свій перший політ у 1994 році здійснив у якості командира корабля “Союз ТМ-19” і 16-ої основної експедиції на борту комплексу “Мир”. У космосі провів 125 діб, здійснив два виходи у відкритий космос тривалістю понад одинадцять годин. У станції “Мир” якраз тоді закінчувався термін експлуатації. Юра мав переобладнати її, щоб станція могла ще літати. Вона після того ще сім років пропрацювала. Очолюваний сином екіпаж вирощував для японців біокристали, які мали використовуватися для лікування раку. Справа в тому, що в космосі молекули розміщувалися по колу, а на Землі такої конфігурації не вдавалося досягти. А в 2000 році літав на станцію “Альфа”, щоб обладнати житловий блок. Більше шести годин пропрацював тоді у відкритому космосі. Поточно виконували хлопці й інші завдання. Скажімо, спостерігали, як працюють в космосі ручні годинники. До речі, у мене на руці жоден нормально не йде, а той, що брав син у космос, працює нормально... У складі міжнародного екіпажу тоді було семеро астронавтів різних національностей. Працювали дружно,

добре розуміли одне одного. Один із членів екіпажу Едвард Лу висловив побажання ще раз побувати в космосі саме з українцем. Саме так і сталося під час третього польоту. Юрко займався тоді оснащенням вузла зв'язку на станції.

– **До речі, ви мали зв'язок із ним?**

– Коли вузол був вже готовий, так, – каже матір, – він нам телефонував. Цікаво було, що голос сина доходив до нас із значним запізненням, а потім і ми, відповідаючи, чекали певний час, доки він нас почує... Чим ближче було до закінчення польоту (а син пробув у космосі 185 днів), тим частіше він нам телефонував, під кінець навіть кожного дня по кілька разів. Мабуть, сумував за нами, відчував, що й ми сумуємо.

– До речі, коли він приземлявся, ми були в Центрі управління польотами – я, старший син, невістка, її мати, спостерігали, як він спускався, – додає батько.

– **Позаштатні ситуації в космосі часто виникали?**

– Траплялося й таке. Скажімо, під час першого польоту вантажний корабель, який послали із Землі, двічі не міг зістикуватися зі станцією. Якби і під час третьої спроби зробити це не вдалося, дарма пропала б праця великої кількості фахівців, та й апаратура вартістю в мільярди доларів. Наш син був командиром екіпажу, і він запропонував зробити стиковку вручну. І йому це вдалося!

А ось що відбувалося під час другого польоту. Житловий блок, про який я вже згадував, робила Росія. Дванадцять років збирали, а перед відправкою на орбіту поклали креслення 12-річної давності. Хоча під час збірки поміняли деякі прилади, внесли зміни, які не були відображені в документації. Юрій визначив, що в кресленнях треба щось міняти, доповів про ситуацію командирі екіпажа. А той у відповідь: “У тебе печатки на документації є? Тож вмикай!” – “Але ж згорить!” – “Ну і Бог з ним!”. Але Юрій попросив зв'язатися з Центральним управлінням польотів, яке дало дозвіл на внесення змін у креслення... Все закінчилося добре. Після цього американці два дні крутили ролик на телебаченні з написом “Космонавт Юрій Маленченко – голова!”. Сина почали впізнавати на вулицях, просити автографа...

– **Чи бере щось Юрій із собою в космос таке, щоб нагадувало йому про Землю, рідну домівку?**

– Кілька разів передавали йому продукти із собою. Одного разу передали сала, коньяку в пластиковій пляшці (хоча у супровідній записці вказали, що то олія). Якраз в одного з членів екіпажу був день народження, і вони той коньяк випили...

– **Як?**

– Юрко потім розповідав, що через соломинку.

– **А загалом, які страви ваш син любить?**

– Коли приїжджає до нас, у перший день із задоволенням їсть все – і борщ, і вареники, – ділиться Ніна Іванівна. – Але на другий день, згадавши про необхідність дотримання певної ваги, переходить на салати.

– **А чому Юрій вирішив одружитися в космосі?**

– Спочатку Катерина Дмитрієва та Юрій планували одружитися нинішнього року, – каже батько. – Але я нагадав, що 2004 рік – високосний, одружуватися в цей час – погана прикмета. І тоді вони вирішили побратися у 2003 році. Коли дізнався, що це відбуватиметься через відеозв’язок (а за законами штату, в якому мешкає Катерина, для цього достатньо одного свідка), запитав у сина: “Юрію, навіщо це?” Відповідь мене приголомшила: “Ми вирішили все втиху зробити”. Нічого собі втиху – весь світ дізнався!

– **Ви вже познайомилися з Катериною?**

– Я спілкувалася з нею тільки по телефону, а батько вже двічі бачив її, коли їздив зустрічати сина з космосу, – пояснює Ніна Іванівна. – Катерина родом з Санкт-Петербурга, працює при ЦУПі.

– **Вам невістка подобається?**

– Мені подобається та невістка, яка подобається сину, – твердо каже батько. – І я бачу, як син до неї ставиться. Юрко взагалі серйозний хлопець, а з нею він посміхається, щасливий.

– **Вибачте за нетактовне запитання, а як так вийшло, що Леонід Каденюк став першим українським космонавтом, а Юрій підкорює космічні висоти як росіянин...**

– Зрозумійте вірно, зараз усі його друзі – в Росії. А ще... (у голосі батька з’явилися сумні нотки – авт.) Я не хочу, щоб хтось робив із моїх слів якісь невірні висновки... Але згадаю один момент. Якось приїхав син до нас на півтора дні, сказав, що терміново треба повертатися назад, в Росію. Побув він у нас, Сергій підвіз його на “Волзі” аж до Сум а там...

даїшників повно, “Чайка” із супроводом... На Юрія чекали і відвезли до Росії. Там його шанують, а тут чомусь забувають, що він – українець. Але як би там не було, він – син нашої степової Кіровоградщини, і виборов славу для всієї України. І про малу Батьківщину не забуває, в одному з польотів саме для Кіровограда робив із космосу геофізичну зйомку. Можливо, і земляки Юрія колись результатами його праці скористаються.

– **Чи важко бути батьками космонавта?**

– “Нервово” важко, – із долею гумору відповів Іван Карпович.

– А ви як думали?... Причому з роками стає все важче, – із сльозами на очах каже Ніна Іванівна. – Коли він у космосі, “сиджу” на ліках. У космосі будь-що може трапитися... Але що поробиш, якщо син обрав таку долю? Каже, як я на Землі, у космос тягне, а як побуду вже там досить довго, тоді вже і за Землею сумую...

– **Коли він збирається на малу Батьківщину потрапити?**

– Обіцяв влітку приїхати. Справа в тому, що після польоту відпочивав, потім звітував перед країнами-замовниками про виконані завдання. Зараз він у Канаді...

*Розмову вела Олена Колесніченко.
Відомості””. – 2004. – 26 березня.*

Космічно-професорсько-письменницька школа

...Сивочолий стрункий інтелігентний чоловік і тендітна юна дівчина несуть кошик із квітами до пам’ятника воїнам-визволителям Павлівки Світловодського району. Він – Іван Мусієнко, випускник Київського держуніверситету ім. Т. Шевченка, кандидат філософських наук, двічі представляв Соціалістичну партію у Верховній Раді України, киянин. Вона – Олена Котельницька, першокурсниця Київського національного педуніверситету ім. М. Драгоманова, лише обживає столичний гуртожиток. А звів їх піввіковий ювілей рідної сільської школи. Іван Михайлович є її першим золотим медалістом, а Оленка – випускниця і власниця такої ж медалі цього року.

Велику двоповерхову школу в Павлівці почали будувати у зв'язку з переселенням сюди мешканців Чернечого, Калабарка, Вітрівки та інших сіл із зони затоплення Кременчуцьким водосховищем. Першого вересня 1958 року за парти нового приміщення сіли учні. За піввіку число випускників склало близько 1500. Серед них, крім згаданих, – льотчик-космонавт Російської Федерації, Герой Росії, Герой Казахстану Юрій Маленченко, доктор наук, професор В. Коваленко, письменник М. Славинський, перший заступник гендиректора Балаклійського шиферного комбінату на Харківщині Микола Босий, директор Світловодської школи № 4 Надія Прасол, голова місцевої сільради Микола Панасенко, ветеран-“афганець”, старший офіцер Іван Мусієнко, ветеран пожежної частини, ліквідатор аварії на ЧАЕС, керівник сільського виборчого штабу соціалістів (із понад тривідсотковим результатом) на парламентських виборах – 2007 Анатолій Шевченко, п'ять кандидатів наук, викладачі ВНЗ і шкіл, військовослужбовці, інженери, робітники, передові працівники ланів. Про них і про ветеранів педагогічної праці говорила того дня людина, яка нерозривно пов'язала свою долю зі школою, – Петро Шевченко, її золотий медаліст, учень, завуч, а останні 25 років – директор.

Вітання від районного керівництва, випускників лунали на урочистій лінійці на шкільному майданчику та в сільському будинку культури, де відбувся святковий концерт. Учні різних поколінь пройшли своїми колишніми класами, спортзалом, коридорами, відзначили охайний, затишний вигляд школи, розчулились від слів пісні про школу вчительки хімії на пенсії Галини Шевченко, яка прозвучала цього дня вперше.

Сергій Шевченко.

Справедливість (Кіровоград). – 2008. – 9 жовтня.

Усе для людей

Найбільшу первинну в Світловодському районі ветеранську організацію села Павлівки ось уже сьомий рік очолює Зінаїда Федорівна Чернієнко, корінна павлівчанка – тут народилася, тут все життя безвиїзно мешкає. Після школи 22 роки пропрацювала у споживчому товаристві і в

30 років стала його головою, що в ті часи було майже неможливим – занадто молодою вважалася. Коли в 1979 році організували колгосп “Дніпро”, була обрана заступником голови колгоспу, секретарем парторганізації. Потім до виходу на пенсію очолювала профком, завідувала в колгоспі кадрами. Тож знає особисто всіх 2642 мешканців сільської ради, до якої, крім Павлівки, входить і село Свердлівка. З 2002 року – голова ветеранської організації, а ще – депутат районної ради, член виконкому сільради.

Із Зінаїдою Федорівною зустрілися в сільській раді, де для неї виділено окремий кабінет.

– Ви застали мене тут випадково, – каже жінка, – бо я весь час з людьми. У нашій організації 842 ветерани, кожен третій мешканець села. На жаль, залишилося лише 8 учасників бойових дій, 4 інтернаціоналісти, 5 вдів загиблих фронтників. Ось у листопаді будемо всім селом святкувати День визволення села від фашистів. Війна коштувала павлівцям дуже дорого. Було призвано 311 чоловік, 135 із них загинули. Ми шануємо наших ветеранів, знаємо їх поіменно, і не тільки дорослі, у нас прямий зв’язок зі школою, від нас діти їх знають. Ми обрали 20 членів ради, обирали з кожної вулиці. Вони чітко знають свої обов’язки і добросовісно виконують всі доручення. Цікавляться життєвими проблемами сусідів, регулярно відвідують одиноких та немічних односельців. Ніхто з наших ветеранів не залишається поза увагою. Ось Узлякова Тамара Василівна допомагає в організаційній роботі, Закотюра Василь Андрійович дітьми війни опікується. Та всі члени ради активні! Вони мене щодня інформують, що у них на вулиці діється, у кого з ветеранів яка проблема. А проблем у людей море – починаючи від ліків і закінчуючи побутом. Горджуся, що люди у нас дуже чуйні. Ось оголосили, що для поліпшення харчування хворих, які лікуються в райлікарні, потрібно зібрати продукти, так оце нещодавно не дуже заможні павлівські бабусі й дідусі передали їм дві машини продуктів, в т.ч. картоплю, буряк, моркву, сало, олію, консервацію. Райлікарня прислала транспорт, їхали по вулиці, а під дворами уже стоять мішки, сумочки, банки, пакети. Наші волонтери допомагають стареньким город посадити, урожай зібрати, дрівець нарубати, двір підмести. Добре співпрацюємо з пенсійним фондом, управлінням соцзахисту. Я сама вже вивчила, як і пенсію вирахувати та

субсидію оформити. А з терцентром, його соцпрацівницями взагалі як рідні. Беремо участь у всіх сільських заходах.

До розмови приєднується сільський голова Микола Панасенко:

– Зінаїда Федорівна у нас, вибачте за таке порівняння, як танк – коли щось можна зробити для села – вона ні перед чим не зупиниться. Наприклад, понад десять років великою проблемою для Павлівки був вихід з ладу відрізка дороги повз збанкрутілий завод твердих сплавів, через що автобусники взагалі відмовилися від маршруту на Павлівку. То ми разом із Зінаїдою Федорівною неодноразово в заступників, у самого губернатора були, в облраді, облавтодорі. Обласне керівництво таки вирішило цю проблему. Залишилося відремонтувати ще 700 метрів вулиці Кутузова, яка на обслуговуванні облавтодору. Нам би ще позбутися не узаконеного міського сміттєзвалища, від якого постійно йде дим і сморід.

– На щастя, у нас повне порозуміння із сільським головою, – продовжує Зінаїда Федорівна. – Де я не можу щось вирішити, йдемо разом з Миколою Васильовичем, а то на виконкомі ставимо питання, звертаємося до районної ради, аби тільки людям було краще. Ось треба розглянути питання про доплату дітям війни, про розрахунки за оренду земельних паїв, бо платять деякі фермери менше, ніж передбачено відповідним указом президента. Сподіваюся, що разом із сільською радою й ці проблеми порозв'язуємо. Як ми, наприклад, розв'язали проблему з хлібом. Домовилися з підприємцем Людмилою Пономаренко, і тепер вона хліб розвозить по хатах, стареньким не потрібно добиратися до магазину. Багатьом це так сподобалося, що пішли далі – створили так званий стіл замовлень. Тепер разом з хлібом й інші продукти люди замовляють. Зрозуміло, що не забуваємо вітати наших односельців з “круглими” датами, їм така увага ой як потрібна!

У Зінаїди Федорівни є син, двоє внуків, яких вона просто обожнює, 2 листопада всі вони прийдуть до неї в гості, адже у бабусі ювілей – 70 років виповнюється.

Сергій ТИШКО, с. Павлівка. Світловодський район.

Народне слово (Кіровоград). – 2009. – 29 жовтня.

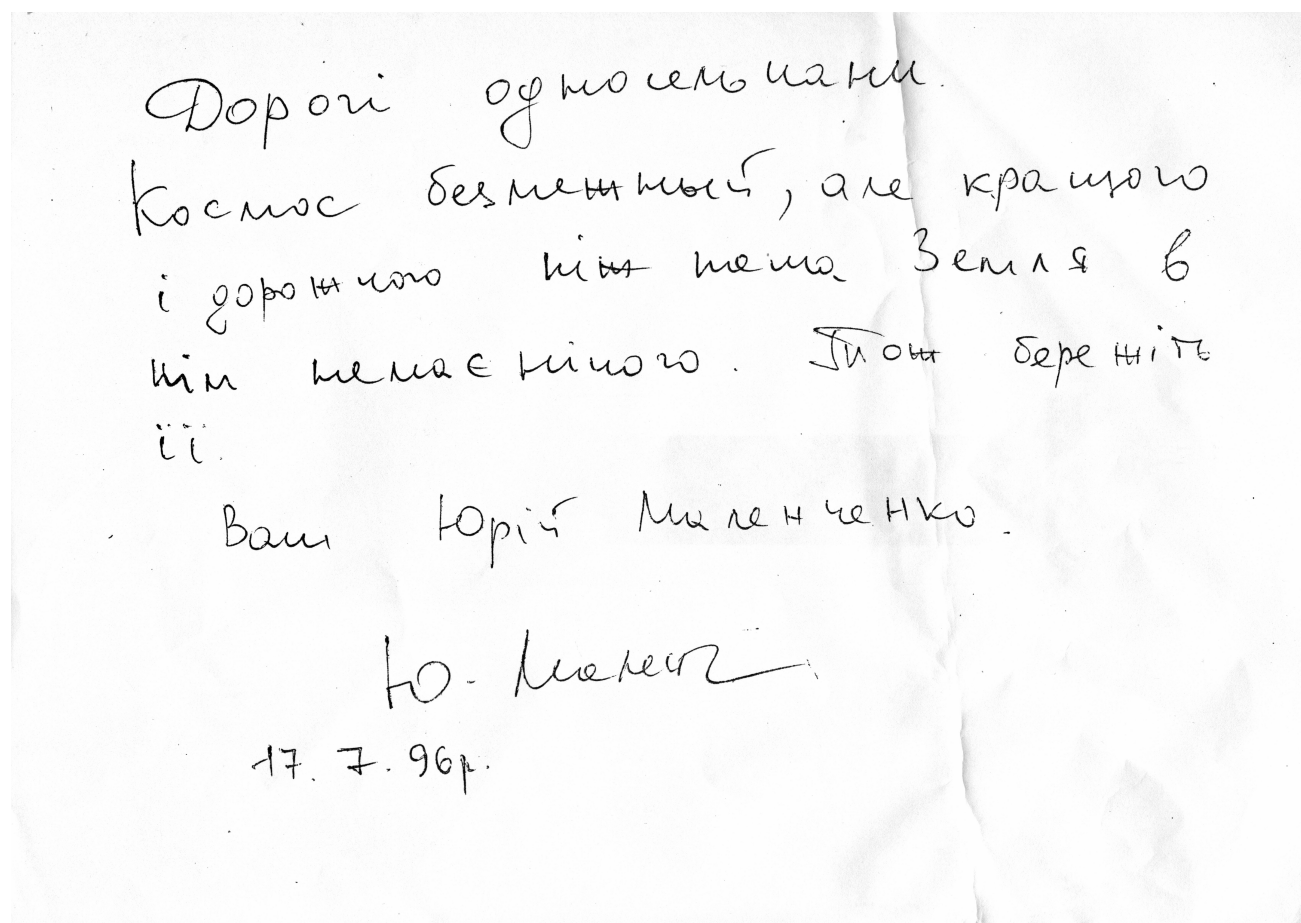
Наш земляк вп'яте у космосі

15 липня на космодромі Байконур стартував космічний корабель до МКС. У складі екіпажу – космонавт Роскосмосу Юрій Маленченко, астронавтка НАСА Саніта Уїльямс і астронавт японського агентства JAXA Акіхіто Хошиде.

Нагадаємо: Юрій Маленченко народився 22 грудня 1961 року в Світловодську Кіровоградської області. Це його п'ятий політ на навколосеземну орбіту. Герой РФ і національний герой Казахстану Юрій Маленченко має сумарний космічний наліт 514 діб, він чотири рази виходив у відкритий космос, де провів загалом 24 години 16 хвилин.

Народне слово. – 2012. – 19 липня.

Результати виборів

Головою Павлівської сільської ради обрано Панасенка Миколу Васильовича... Народився ... 1957 р... З 2002 року обирається сільським головою...

Список депутатів Павлівської сільської ради.

Коваленко Олександр Романович – 1989 р. н., учитель Павлівської ЗОШ І – III ст., самовисунення, виборчий округ (в/о) № 1.

Куксенко В'ячеслав Васильович – 1971 р. н., працівник СДПЧ № 47, самовисунення, в/о № 2.

Сотнікова Валентина Володимирівна – 1963 р.н., тимчасово не працює, член ВО “Батьківщина”, в/о № 3.

Неводничий Олексій Федорович – 1957 р. н., начальник відділу охорони СКТСІТМ, член Компартії України, в/о № 4.

Кузнець Галина Ізотівна – 1960 р. н., секретар Павлівської сільської ради, позапартійна, в/о № 5.

Горлова Тетяна Федорівна – 1961 р. н., тимчасово не працює, член Комуністичної партії України, в/о № 6.

Підченко Анна Вікторівна – 1990 р. н., медична сестра Павлівської медамбулаторії від ВО “Батьківщина”, в/о/ № 7.

Саламашенко Тетяна Миколаївна – 1963 р. н., Павлівське відділення Ощадбанку, член Компартії України, в/о № 8.

Німець Тетяна Вікторівна – 1964 р. н., соціальний працівник, суб'єкт висунення ВО “Батьківщина”, в/о № 9.

Панченко Тетяна Дмитрівна – 1956 р. н., поштове відділення зв'язку с. Павлівки, самовисунення, в/о № 10.

Смертіна Наталія Іванівна – 1957 р. н., тимчасово не працює, суб'єкт висунення ВО “Батьківщина”, в/о № 11.

Миронова Оксана Василівна – 1977 р. н., працівник Павлівської сільської ради, самовисунення, в/о № 12.

Чарик Сергій Костянтинович – 1959 р. н., майстер практичного водіння, суб'єкт висунення ВО “Батьківщина”, в/о № 13.

Олещенко В'ячеслав Григорович – 1975 р. н., суб'єкт висунення районної організації “Народний рух України”, в/о № 14.

Дьякова Олена Станіславівна – 1971 р. н., методист відділу освіти РДА, суб'єкт висунення ВО “Батьківщина”, в/о № 16.

Вісті Світловодщини. – 2010. – 12 листопада. – С. 5.

ПІСНЯ ПРО РІДНУ ШКОЛУ

*Я прокидаюсь вмить.
Сонце в вікно сміється.
Стежка моя біжить,
Школа дзвінком озветься.*

Приспів:

*Школо моя сільська,
Школо моя єдина,
Здалеку і зблизька
Серцем до тебе лину.*

*Ось він мій рідний клас,
Парта старенька й мила,
Школа зростила нас,
Подарувала крила.*

Приспів

*І хоч сріблом зими
Вже забілило скроні,
Та повертаємось ми
В теплі твої долоні.*

Приспів

*Павлівська школо моя,
Школо моя єдина,
Здалеку і зблизька
Серцем до тебе лину.*

Дані про автора книги

Народився 30 вересня 1958 року в с. Водяному Добровеличківського району у сім'ї зоотехніка та агронома. Закінчив Павлівську середню школу Світловодського району. В селі мешкав у 1959 – 1976 та восени 1981 – на поч. 1982 рр. Отримав кваліфікацію історика-архівіста та викладача історії і суспільствознавства на історичному факультеті Київського ордена Леніна державного університету ім. Т.Г. Шевченка, а також військове звання лейтенанта запасу.

У 1981 – 1983 роках працював архівістом, завідувачем Світловодського державного міського архіву, у 1983 – 1991 рр. – директором Державного архіву Кіровоградської області, з 1986 р. викладав за сумісництвом на історичному факультеті держпедінституту ім. О.С. Пушкіна. Делегат установчих зборів Товариства архівістів СРСР, Спільки архівістів України, республіканського товариства «Меморіал», Всеукраїнської спілки краєзнавців. Очолював обласну топонімічну комісію.

1992 року перейшов працювати викладачем кафедри народознавства держпедінституту ім. В. Винниченка. 1997 року закінчив аспірантуру Інституту української археографії та джерелознавства ім. М. Грушевського НАН України і захистив кандидатську дисертацію із всесвітньої історії на тему: «Україна в міжнародних економічних відносинах (1950 – 1980-і рр.)». Працював за сумісництвом у газетах «Кіровоградська правда», «Україна-Центр», «Ведомости». Друкувався в центральнотроїцькій, київській, львівській, харківській пресі. Входив до обласної редколегії книги «Реабілітовані історією». Очолював обласну організацію Спільки архівістів України, був заступником голови обласної організації Всеукраїнської спілки краєзнавців. Автор 200 наукових публікацій в Україні (в т.ч. книг «Українська доля Нової Сербії (1752 – 2002)», «Кіровоградщина – козацький край», «Старі стіни: Єлисаветградська громадська жіноча гімназія (1860 – 1920)», «Лицарі українського степу», «На пограниччі культур: Кіровоградщина – Польща в літературних зв'язках (XIX – поч. XXI ст.)» та ін.), Сербії, Білорусі, Польщі, Росії. Доцент кафедри всесвітньої історії держпедуніверситету ім.

В. Винниченка. Викладає історичне краєзнавство, основи історичного музеєзнавства та охорону пам'яток історії і культури, допоміжні історичні дисципліни та джерелознавство, всесвітню політичну історію, теорію та історію міжнародних відносин, джерелознавство всесвітньої історії, веде архівно-музейну та педагогічну практики.

Відзначений годинником Голови Верховної Ради України, почесними грамотами Міністерства освіти і науки України, архівного відділу облвиконкому, управління освіти облдержадміністрації та облпрофради, грамотами облдержадміністрації та облради, Кіровоградської міськради, нагрудним знаком республіканського оргкомітету з проведення огляду пам'ятників і пам'ятних знаків, преміями: обласною краєзнавчою ім. В. Ястребова, до 60-річчя утворення області, газети «Народне слово» ім. В. Винниченка, Долинської районної ради ім. І. Проценка.

НОВА КНИГА ПРО ІСТОРІЮ СЕЛА

18 червня у відділі рідкісних та цінних видань ОУНБ ім.

Д. Чижевського відбулася презентація книги кандидата історичних наук, доцента КДПУ ім. В. Винниченка краєзнавця Сергія Шевченка “Павлівка. Село в історії Наддніпрянщини”.

Автор книги – знаний історик, у доробку якого – багато наукових та історико-краєзнавчих праць. Серед яких – і названа вище, а також видана днями про наших земляків – родину Шульгіних (книгу випущено за кошти з міського бюджету) та готова до друку про кавалерійське училище, яке існувало в місті протягом другої половини ХІХ – на початку ХХ століть. Сергій Іванович регулярно друкує свої краєзнавчі та історичні розвідки в місцевій періодиці, зокрема й у “Вечірній газеті”.

З доробком науковця на презентації книги “Павлівка. Село в історії Наддніпрянщини” можна було ознайомитися на стелажах спеціально організованої працівниками відділу експозиції його друкованих праць. У презентованій же книзі її автор розповів про головні віхи історичного розвитку свого рідного села Павлівки та навколишньої території – від появи на тих теренах первісних людей (археологічні дані) і до кінця минулого століття. Автор на основі архівних документів подає списки павлівців, які стали жертвами Голодомору, були репресовані та загинули під час Другої світової війни. Окремі розповіді присвячені видатним вихідцям із Павлівки. Багато цікавих матеріалів – про ремесла і промисли села, переселення людей із зони затоплення Кременчуцької ГЕС, школу, в якій навчався Сергій Шевченко, та ще багато іншого історико-краєзнавчого матеріалу. В книзі вдало поєднано розповіді, засновані на усній історії, та історичні документи, а також розділи, що спираються на них...

На презентацію книги Сергія Шевченка “Павлівка. Село в історії Наддніпрянщини” прийшли його земляки, серед яких – павлівський сільський голова, директор школи, а також класний керівник автора (нині – кандидат педагогічних наук, доцент КДПУ ім. В. Винниченка) Віталій Постолатій, його університетський викладач (Сергій Шевченко навчався на історичному факультеті КНУ ім. Т. Шевченка) доктор історичних наук, професор КНУ ім. Т. Шевченка та КДПУ ім. В. Винниченка Григорій

Казьмирчук, місцеві краєзнавці, зокрема заслужений журналіст України Юрій Матівос, працівники книгозбірні та багато інших прихильників творчості Сергія Шевченка.

Чимало учасників заходу розповіли про враження від книги та про те, що вони хотіли б ще побачити в ній у другому її виданні. А те, що вона є надзвичайно пізнавальною як для самих павлівців, так і для всіх поціновувачів місцевої історії, не викликало сумнівів у жодного з промовців. Вони відзначили не тільки високу художню вартість книги, її насиченість документами різних років і різних століть, а й її патріотично-виховну спрямованість.

Юрій ЛІСНИЧЕНКО.

Вечірня газета. – 2013. – 21 червня.

З ЛЮБОВ'Ю ДО РІДНОГО КРАЮ

Як завжди, чергове засідання дискусійного, суспільно-гуманістичного клубу для старшокласників “Духовність” розпочалося піснею про рідну школу.

Цього разу гостем клубу був випускник школи 1976 року, кандидат історичних наук, доцент кафедри всесвітньої історії Кіровоградського державного педуніверситету ім. В. Винниченка, відомий краєзнавець та архівіст, кращий науковець у галузі історичних наук 2012 року Сергій Шевченко.

Після школи він навчався на історичному факультеті Київського національного університету ім. Т.Г. Шевченка, який закінчив у 1981 році. Працював архівістом, завідувачем Світловодського архіву, тривалий час – директором Державного архіву Кіровоградської області, а з 1992 року – викладачем педінституту.

Коло його інтересів надзвичайно широке: він був делегатом установчих зборів Товариства архівістів СРСР, Спілки архівістів України, республіканського товариства “Меморіал”, Всеукраїнської спілки краєзнавців; очолював обласну топонімічну комісію, обласну організацію Спілки архівістів України.

У 1997 році Сергій Іванович закінчив аспірантуру Інституту української археології та джерелознавства ім. М. Грушевського НАН України і захистив кандидатську дисертацію. Він є автором більше 200 наукових публікацій в Україні, Сербії, Білорусі, Польщі, Росії.

Із самого початку зустрічі Сергій Іванович заволодів аудиторією. Він з великою любов'ю говорив про Україну, аналізував минуле і сьогодення, разом з дітьми перегортав радісні й сумні сторінки її історії, спонукаючи учнів думати і висловлювати свої погляди. Розповідь гостя часто переходила в бесіду та діалог.

У липні 2013 року я брав участь у презентації книги С.І. Шевченка “Павлівка. Село в історії Наддніпрянщини”, яка відбулася в обласній універсальній науковій бібліотеці ім. Д. Чижевського і викликала чималий інтерес у науковців Києва та Кіровограда, громадськості, архівістів та краєзнавців області. З книгою познайомилася частина жителів села, а вчителі та учні використовують її матеріали у своїй роботі.

Історія Павлівки з найдавніших часів до сьогодення написана на базі архівних матеріалів, побаченого та пережитого автором.

Село обживалося ще в археологічну добу, а відлік історії ведеться з часів Запорізької Січі та Гетьманщини. У кінці 50-х років минулого століття сюди переселилося багато мешканців із зони затоплення Кременчуцьким водосховищем. Уродженці села поповнили лави космонавтів, народних депутатів, докторів і кандидатів наук, організаторів підприємств та виробництв, генералів і офіцерів, письменників.

Знаючи, що Сергій Іванович є співавтором навчального посібника “Кіровоградщина. Історія рідного краю” та багатьох інших навчальних і методичних посібників, у засіданні клубу взяли участь і вчителі суспільно-гуманітарного циклу, класні керівники.

Гість відповів на численні запитання присутніх, надав поради щодо роботи над першоджерелами, побудови генеалогічного дерева, записів легенд, переказів, спогадів старожилів. З теплотою він згадав учителя нашої школи Шаповала А.А., який, не будучи істориком, за покликом душі збирав усні джерела, епізоди минувшини, починаючи від козацьких часів. І хоч він давно відійшов у вічність, та його матеріалами ще довго будуть користуватися учні, студенти, краєзнавці, науковці.

Непомітно промайнули майже дві години спілкування, яке

принесло користь усім.

Присутні на обговоренні підняли питання необхідності перевидання книги, аби її могли придбати усі бажаючі.

Петро ШЕВЧЕНКО,
директор Павлівської ЗОШ,
керівник клубу “Духовність”.
Вісті Світловодщини. – 2013. – 21 червня.

ЗМІСТ

Погляд у минуле заради майбутнього.....	3
Таємниці курганів.....	5
Від козацького кореня (на рубежі Січі й Гетьманщини).....	11
Документи	
Додаток 1. З опису карти Задніпрських місць Данила де Боскета 1745 р.....	24
Додаток 2. Із “Відомості полку Миргородського сотні Кременчуцької 1752 року березня 19 дня”.....	25
Додаток 3. Із поіменних відомостей жителів поселень Миргородського полку за матеріалами жовтневої ревізії 1752 р.....	26
Полковник Миргородський (Василь Капніст).....	28
Чия земля? (середина XVIII – початок XX ст.).....	31
Додаток. Із Опису Олександрійського повіту 1857 р.	47
Поміщики	
Від сербського кореня (Пишчевичі).....	51
Додаток. Легенда про джерельце.....	55
Нащадки Кудашів (внучка Кутузова).....	57
З роду балканців (Ерделі).....	60
Промисли та ремесла	
Славилися гончарями.....	64
Носили мед бджоли.....	66
За освітою – до ЦПШ.....	67
Успенська церква с. Свинарки.....	73
Додаток 1. З іменної книги Криловської хрестової намістії про склад дворів у приходах церков за квітневою ревізією 1750 р.....	76
Додаток 2. Із метричної книги Успенської церкви с. Свинарки за серпень – жовтень 1906 – 1919 рр.	77
Здоров’я!	78
За волю і долю (1917 – 1920 рр.).....	81
Свічка пам’яті.	

Жертви голодомору.....	88
Реабілітовані земляки.....	99
Підпільники “Набату”.....	107
Додаток 1. Лист підпільної організації “Набат”.....	110
Додаток 2. Визволення.....	110
Додаток 3. Список мешканців села, загиблих в роки Великої Вітчизняної війни.....	111
Додаток 4. Вчителі на фронтах війни.....	125
Герой Радянського Союзу Цимбал Андрій Калинович.....	130
Документ. Із Чернечого до Павлівки (переселення).....	131
Сторінками хрущовського “Прапора комунізму” (весна 1961-го).....	133
Павлівське дитинство (спогад автора про 1960-і роки).....	136
Історична довідка радянського часу.....	150
Павлівка на зорі незалежності України.....	151
Виходець із села.....	151
За газетним рядком	
Сторінки з історії села.....	152
У Павлівській державі.....	153
“Коли я літаю, моя душа співає”.....	157
Космічно-професорсько-письменницька школа.....	162
Усе для людей.....	163
Наш земляк вп’яте у космосі.....	165
Результати виборів.....	168
Пісня про рідну школу.....	170
Дані про автора книги.....	171
Нова книга про історію села.....	173
З любов’ю до рідного краю.....	174

ШЕВЧЕНКО
Сергій Іванович

ПАВЛІВКА

Село в історії
Наддніпрянщини

Фото на обкладинці з архіву автора

Видано за рахунок автора

Підп. до друку 10.06.2013. Формат 60×84 ¹/₁₆. Папір офсет.
Друк різнограф. Ум. др. арк.8,2. Наклад 300. Зам. № 3922